

# لسنڌ سڙي ٿي پئي

(شاعري)

مظفر چانڊيو

پروژ  
پبليڪيشن

# سنڌ سڌي ٿي پئي

(شاعري)

مظفر چانڊيو

پروٽز پبليڪيشن

چيائيندڙ جا سڀ حق ۽ واسطا محفوظ

پهريون ڇاپو: 2016ع  
ڪتاب جو نالو: سنڌ سڌي ٿي پئي (شاعري)  
سرچڻهار: مظفر چانڊيو  
لي آئوٽ: امان الله ڀٽي  
چيپيندڙ: ڏکي سنز پرنٽرس ڪراچي  
چيائيندڙ: پروڊ پبليڪيشن ڪراچي  
قيمت: 250/= رپيا

ملڻ جا هنٽ  
سنڌ جا سڀ وڏا بوڪ اسٽال

## ارپنا

آء ارپيان ٿو هي ڪتاب  
پنهنجي مٽي ماءُ،  
وفادار وني  
۽ گلن جهڙن پيارن ٻارن  
بالاچ ۽ سنڌيا ڪي،  
جيڪي هميشه سنڌ جيان  
منهنجو ايمان، اتساه ۽ اُميد رهيا آهن.

## فهرست

- 9 ..... به اکر
- 12 ..... اسان جو وطن زنده آهي، مردن جي وچ ۾! (ارشاد کاظمي)
- 26 ..... باضمير ليکڪن جو امام۔ مظفر چانڊيو (منظور سولنگي)
- 29 ..... نظم
- 31 ..... هڪ دانشور جو مشورو
- 33 ..... محبت مڃ جيان آهي
- 35 ..... اسانکي ماڻ ماري ٿي
- 38 ..... ثقافت کاتي جون سخاوتون
- 40 ..... سنڌ ۽ ييروشلم جي درد کهاڻي ساڳي آ
- 43 ..... ماءُ عالمي ڏينهن کان وڏي هستي آهي
- 45 ..... دراوڙ دليين جي ڌڙڪن
- 47 ..... ساڳي آسورن کهاڻي
- 49 ..... نا اميدي
- 51 ..... Give Me Death Or Give Me Liberty
- 53 ..... سج وڌو ڏوهاري آ
- 55 ..... سنڌي ادب جي مَنَ ”آغا سليم“ کي پيٽا
- 57 ..... سرمد سڙي ٿو اڀيچند سان گڏ جي
- 59 ..... ڌرتي، ماءُ جيان دل رکي ٿي
- 61 ..... اڪيون

62	..... "YANNI"
64	..... اڙي عشق لاروال
66	..... وڇوڙو
68	..... سنڌ اسان جي ساه ۾
70	..... نر ٿي سنڌ سنڀري
72	..... اڙي سهڻا وطن منهنجا
74	..... ڏٺاسين غدار زردار ڪيئي
76	..... سنڌ جي ڪاميو ماڻڪ ۽ مشتاق جي نانءُ
78	..... مهان سنڌو
80	..... ننڍڙا نثري نظم
83	..... نثري نظم
85	..... اڙي ديس دلبر
87	..... درد دادلو درياھ آ
88	..... شهيد سنڌ کي پيٽا
90	..... Happy Valentine in Heaven
92	..... نثري نظم / منافق
93	..... وطن ۽ ويساھ
95	..... منافق / ويڪاڻو وڪر
97	..... سنڌر سڀنو
99	..... پوري پيل کي پيٽا
102	..... توکي چاهيم گھڻو
104	..... وطن منهنجي ابي جو آ
107	..... جي ماريانم موت
109	..... موت! توکي موت ماري

111	..... معافي
113	..... موت جا منظر
116	..... دل جو ديس
118	..... ماڻهن جا قد، وطن جي وڻن کان نه اوچا ڪيو
121	..... پئرس جي پيڙا
123	..... نينهن جا نشا
125	..... پئرس جي شهيدن کي پيٽا
127	..... ٻرندڙ سج
129	..... پوڙهو ٿيان ڇو مان؟ (جوابِ عشق)
132	..... ڌرتيءَ کي پوري ڄمي
133	..... پگت ڪنورام کي پيٽا
135	..... جيڪو وڪجي ويو، اهو ئي ليڊر ٿيو
137	..... سمنڊ عاشقن جيان اداس ٿي ويندو آهي
139	..... صوفين کي ڪوفين هٿان نيلا نه ڪيو
141	..... فراريت
143	..... جيءَ جي جلا وطني
145	..... غلامي جي گار
147	..... گدڙ کائي ويا سنڌ کي
149	..... مهان ڪوي شيخ اياز کي پيٽا
152	..... قيديءَ جون ٽون سال
154	..... ڪيان ٿو يار کي راضي
156	..... بابي جي وصيت
158	..... ويڪائو وڪر ۽ حسن ڪارڪردگي
160	..... خيالن جي خدائي

162	..... وطن کي وفائن جيئن ويڙهي نه ڇڏجان
164	..... سجين کي سلام
166	..... نواب خير بخش مري کي پيٽا
167	..... اسان زردار ٿا سڏجون
169	..... هلي آ او سورج
171	..... دين جو دوکو
173	..... سروچ پيراڏي کي پيٽا
175	..... شهيد آصف پنهور ۽ شهيد وحيد لاشاري جي ياد ۾
178	..... تون منهنجي ڪل ڪائنات آهين
180	..... پنهنجي پتا بلاچ ڏانهن
182	..... NOSTALGIA
184	..... عبدالستار ايلڏيءَ کي پيٽا
186	..... پرينءَ جي خواب جا خنجر
188	..... وڪ وڪ تي ٿيا خنجر اڀا
191	..... غزل
241	..... بيت
248	..... ٽڙيا ها ڪل ٽاريءَ ۾
249	..... ايلان ڪردی کے نام
251	..... غزل
252	..... سدا موجود هون
253	..... هر گهر سے بھٹو نکلے گا



## به اکر

ڊگهي غلامي قومن کان خواب به ڪسي وٺندي آهي پر اها ڪهڙي سگهه آهي جيڪا فردن کي آڇي جي خوابن سان موت جي منهن ۾ به زندهه رکندي آهي؟ اڪيون جيڪي وطن وانگر ويڳاڻيون ٿي ويون آهن پر پوءِ به هڪ سندر سڀني سنڀالي هلن ٿيون! زندگي جو وڏو حصو ان خواب جي آبياري ۾ گذري ويو آهي ۽ ڪڏهن ڪڏهن حالتون ان خواب کي ديواني جي خواب وانگر ڌنڌلو ڪري ڇڏن ٿيون پر گهايل گهوٽن جا چچريل لاشا، پٿرن جا حوصلا ۽ مائرن جي ارڏائي ڏسي، سڀني ساڀيان ٿيڻ جو يقين پختو ٿي ويندو آهي. اهو عشق ئي ته آهي جنهن سهڻي کي سير ۾ لائڻ، سسئي پنيور کي باهه ڏئي بيابانن ۽ برن ڏانهن منهن ڪيو ۽ مومل ڪاڪ جون ڪرامتون ۽ سُڪ ڇڏي راڻي کي ريجهاڻن جا جتن ڪيا.

بتي مڪاني نظام جي ڪامياب تحريڪ کانپوءِ مون سمجهيو ته هاڻي سنڌ جا قلمڪار ۽ دانشور پنهنجا خسيس ۽ ذاتي فائدا ڇڏي ماڻهن جا پرجهلو ٿي بيهندا ۽ انهن جي رهنمائي ڪندا، ڇو ته سنڌ جون قومپرست پارٽيون ۽ قيادت ماڻهن کي مايوسي ۽ ويڳاڻاڻپ کان نه ڪڍي سگهيو آهن. بدقسمتيءَ سان غلام قومن کي جيڪي بيماريون ۽ مشڪلاتون درپيش رهيون آهن، سنڌ انهن عذابن کي ڪجهه وڌيڪ پوڳي رهي آهي.

ڪاري قانون خلاف اديبن جي جدوجهد کان ڊڄي پي پي حڪومت جي اعليٰ قيادت اهو فيصلو ڪيو ته ڪنهن به صورت ۾ اديبن، دانشورن، صحافين ۽ انهن جي تنظيمن کي انگيڇ ڪجي ان مقصد لاءِ ڪلچر کاتي ۽ سنڌ انفارميشن کاتي کي حڪم ڪيو ويو

تہ خزاني جا در کولي ماضيء وانگر ادبيٿڙن ۽ غريٿڙن جي خريد و فروخت ڪئي وڃي تہ جيئن سنڌ ۾ ڪرپٽ پي پي سرڪار جي خراب حڪمراني ۽ زرداري ٽولي جي ڦرلٽ تي پردي داري ڪري، سنڌ کي زرداري جي بادشاهت ۾ تبديل ڪجي. ان مقصد لاءِ اهي صحافي جيڪي تبليو باگو ۽ گولاڙجي گهمڻ جهڙا به نه هئا، تن کي به سرڪاري خرچ تي دٻئي گهمائي خريداريءَ لاءِ لفافا ڏنا ويا ته ٻئي طرف ويڪاڻو ۽ ميراثي اديبن ۽ شاعرن کي حُسن ڪارڪردگي ايوارڊن سان نوازيو ويو ۽ مئٽرن دانشورن تي خاص عنايتون ڪري امن عامه جي صلاحڪاري بورڊ ۾ ميمبر بڻائي، اديبن جي تحريڪ کي خنجر هڻائي ڪمزور ڪيو ويو. ادبي سنگت کان ڪلچر کاتي جي خرچ تي مشاعرو ڪرائي شاعرن کي لفافا ڏنا ويا، سگا کان بين الاقوامي ٻولي ڪانفرنس ڪرائي مهمانوازي ڪري هوٽل جي بلن ۽ ٻين خرچن جي مدد ۾ پيا سي لڪ خرچ ڪيا ويا، نالي وارن باغي ۽ دريدر شاعرن کي لکين رپين جا چيڪ ڏئي باغائي بڻايو ويو ۽ حيدرآباد ۾ ڪلچر کاتي جي عنايت سان جڳهه ۽ سهولتون ڏئي خانه مدهوشي جي محفلن ۽ ميٽرن جا خرچ پري اديبن ۽ شاعرن کي مصروف رکيو ويو ته جيئن اهي پي پي جي ڪرپٽ سنڌ سرڪار خلاف ڪنهن به تحريڪ جو حصو نه ٿين.

مان هتي اها ڳالهه واضح ڪرڻ ٿو چاهيان ته هنن ڳالهين ڪرڻ جو مقصد ڪنهن جي دل آزاري ڪرڻ ناهي پر تاريخ جي درستگيءَ لاءِ اهو ضروري آهي ته مان اهي حقيقتون پنهنجي ايندڙ نسلن کي ٻڌايان ته ڪيئن وطن سان ويساهه گهاتيءَ ۾ سنڌ جا ڪجهه قلمڪار شامل رهيا ۽ ڪيئن زرداري مافيا سنڌ تي هڪ آفت بڻجي، سنڌ کي تورا بورا ڪري، ڦري لٽي، ملڪ رياض جي ڪالوني بڻائي، اسان جي ايندڙ نسلن کي ڌرتي ڌڪاڻو بڻائڻ جي سازشن ڪئي.

هن ڪتاب ۾ شامل ڪيل شاعري مون 2014ع کان جون، 2016ع تائين مٿئين بيان ڪيل ڪيفيت ۾ لکي آهي، اهي سال شايد منهنجي

زندگيءَ ۾ اڪيلائي ۽ دوستن جي ويساهه گهاتيءَ جي حوالي سان ڏاڍا  
تڪليف ڏيندڙ رهيا آهن، ان لاءِ ڪنهن کي منهنجي شاعريءَ ۾  
جيڪڏهن ڪا تلخي محسوس ٿئي ته معافيءَ جو طلبگار آهيان، ڇو  
ته آئون پنهنجي عشق هٿان مجبور آهيان ۽ ساڳي وقت پنهنجي قوم ۽  
وطن آڏو جوابده به آهيان.

مان خاص ٿورائتو آهيان سائين نور احمد ميمڻ جو جنهن  
سدائين منهنجو ساٿ ڏئي مون کي عزت بخشي آهي نه ته شايد اهو  
ممڪن نه هجي ته اڏو ٽڪڙو سنڌيڪا جهڙي اداري طرفان شاعريءَ جو  
منهنجو ٻيو ڪتاب پڌرو ٿئي ها، وڏا وڙ پياري ارشاد ڪاظمي ۽ منظور  
سولنگي جا جن هن ڪتاب تي لکي مون کي مان ڏنو ۽ مان ٿورائتو  
آهيان دوست فدا لاکو جو جنهن هن ڪتاب جي سموري شاعري  
پنهنجي سمارٽ فون تان ڪمپوز ڪري محفوظ بڻائي، توهان تائين  
پهچائي.

ساٿ سلامت - سنڌ سلامت .

تاريخ: 15 - جون، 2016ع

مظفر چانڊيو

ڊي - ايڇ - اي، ڪراچي

# اسان جو وطن زنده آهي، مردن جي وچ ۾!

مظفر چانڊيو جي شاعريءَ جو هي مجموعو پڙهڻ کان پوءِ مون کي غير معمولي ۽ متضاد ڪيفيتن مان گذرڻو پيو آهي. شاعريءَ جي ڪاميابي ان ۾ آهي ته اُن جي ذريعي پڙهندڙ شاعر جي ذهن تائين پهچي وڃي ۽ ڪنهن به تخليق جو قدر ۽ قيمت ان ڳالهه تي منحصر هوندي آهي ته اها ڪيتري شدت سان اهو ڪم سرانجام ڏيئي ٿي. اهو ئي سبب آهي ته هر تخليق مختلف پسمنظر رکندڙ پڙهندڙن وٽ مختلف حيثيتون ٺاهيندي آهي. منهنجي هڪ نظر جي سِٽ آهي:

”دانتي جي انفرنو جا ٽو طبَق آهن يا منهنجي سنڌ آ.“

مظفر چانڊيو پنهنجي شاعريءَ ذريعي اسان کي \* دانتي جي ”Divine Comedy“ جي انفرنو ♦ (دوزخ) جا ٽوئي دائرا (طبَق) گهمائي ٿو. آئون پڙهندڙن جي آسانيءَ لاءِ انهن ٽن ئي طبقن جا عنوان ٻُڌائڻ چاهيندس:

Limbo (غير يقينيءَ جو دؤر) – Lust (هوس) – Gluttony (اصراف)  
يا حد کان وڌيڪ واهپو) – Greed (لالچ) – Anger (ڪاوڙ) – Heresy  
(بدعت) – Violence (تشدد) – Fraud (دوڪو) – Treachery (غداري).

• دانتي: اطالوي شاعر

♦ Divine Comedy: دانتي جي شاهڪار تخليق

♦ انفرنو: جهنم Divine Comedy جو پهريون حصو

مظفر جي شاعريءَ ۾ پڙهندڙ کي انفرنو جون سموريون خاصيتون  
 سنڌ ۾ نظر اينديون. موجوده دؤر جو هر شاعر ۽ دانشور سماجي  
 ناانصافي، جبر ۽ استبداد ۽ انهن جي سرچشمن جو ادراڪ رکي ٿو ۽  
 اُن لقاءَ بابت رويا به واضح آهن. هڪ رويو مفاهمت جو آهي جنهن جي  
 صلي ۾ اڄوڪن دربارين کي خلعتون ۽ شهرتون ملن ٿيون. ٻيو رويو  
 فرار ۽ چشم پوشيءَ جو آهي ۽ ٽيون رويو انڪار ۽ اقرار جو آهي ۽ اهو  
 ئي رويو اعليٰ انساني قدرن ۽ آدرشن جو پرچم ٻُڌند رکڻ جو رويو آهي.

اسان ته روشنين جا راهي،

چڪي اڄ رات ڪيڏو پئي.

چندن چيلهار جا، ڍاٽي ڪين ڇڙن،

بُڪن منجه مَرَن، آبهم ساري سنڌ جا.

—\*\*\*—

سنڌ گدڙن جو ڪاڇ آهي

يا ڪنهن پڙوي پوتار جو راڄ آهي!!

(گدڙ ڪاٽي ويا سنڌ کي)

مظفر چانڊيو جو نظم ”هڪ دانشور جو مشورو“ پڙهي مونکي  
 گيبرٽيل گارشيا مارڪئيز جي شاهڪار ناول ”اڪيلائيءَ جا سؤ سال“  
 جي هڪ سٺ ذهن تي اُڀري آئي: ”هڪ منٽ جي مفاهمت ساري ڄمار  
 جي دوستيءَ کان وڌيڪ اهم آهي.“  
 ان نظم ۾ شاعر يا شخص دانشور دوست جي ان مشوري تي دل  
 برداشت ۽ تڙهه ٿئي ٿو:

ته تون وطن جي ڳالهه ڪري

پاڻ کي اڪيلو ڪري رهيو آهين

چو ته سچ چوڻ وارا

سڀ گمناميءَ ۾ مارجي ويا آهن.

دوستن جا غير متوقع روبا انسان کي مايوس ڪري سگهن ٿا پر رشتن تان سندس ويساهه به ڪٽائي سگهن ٿا. پيرمن جي ٽٽڻ (Disillusionment) جا انساني نفسيات تي ناڪاري اثر ٿيڻ اٽلر آهي پر بالغ ذهن رکندڙ ۽ آدرشي انسان کي اُهي لوڏا (Shocks) برداشت ڪرڻ ۽ انهن جي نتيجي ۾ پيدا ٿيل اڪيلائيءَ سان رهڻ جي اهليت رکندڙ هئڻ گهرجي، ڇاڪاڻ ته آدرشن جي راهه تي هلڻ جو فيصلو هن جو پنهنجو ورتل هوندو آهي ۽ ان لاءِ کيس ڪنهن به ٻئي جي اثبات (Approval) جي نه ته ضرورت هوندي آهي ۽ نه پرواهه. هن نظم جي پڇاڙي حصي ۾ ”دانشور دوست“ تي ٿيل جوابي حملو غور طلب آهي:

مونکي خبر آهي ته  
هُونوٽن جي حصار ۾ آهي  
۽ ولايتي بوتل جي خمار ۾ آهي  
ڪنهن ناچڻيءَ جي رقص جيان  
هُو ڪمائيءَ جا سڀ راز ٿو ڄاڻي  
تڏهن ته تڪا تير ٿو ٽاڻي  
هُونئن به ماڻهو  
ڏوڪڙن جي صحبت ۾  
وطن جي وفاداريءَ  
کان ڏاڍو ڊڄندو آهي!

”دانشور دوست“ پاران من پسند يا Approving/اثباتي مشورو نه ملڻ تي اسان جي شاعر جي انا کي سخت ٽيس پهچي ٿي ته هُو دوست جا راز به افشاء ڪري ٿو ته سندس ڪردار ڪشي به ڪري ٿو. اعليٰ آدرشن جي پوئلڳي ڪندڙ انسان اثبات (Approval) ۽ غير اثبات (Disapproval) کان متاثر نه هوندا آهن ۽ هئڻ به ايئن گهرجي. وطن پرستيءَ جي جنهن عشق جي دعويٰ نظم ۾ ڪئي وئي آهي ان عشق سميت ڪنهن به عشق لاءِ نه ته ڪنهن جي اثبات جي ضرورت هوندي

آهي ۽ نه ڪنهن جي غير اثبات جي پرواهه. اسپارٽيگس ۽ حسين بن علي رضه جيڪڏهن عام يا خاص جي اثبات (Approval) جا طالب هجن ها ته ڪين اهو مقام حاصل نه هجي ها جيڪو ڪين حاصل آهي.

ادبي شاهڪار تڏهن ئي تخليق ٿيندا جڏهن تخليقڪار داخليت پسندي (Subjectivity) ۽ نرگسيٽ (Narcissism) کان مٿانهان ٿي لکندا.

مظفر آٿون "Veronica Decides To Die" (ويرونيڪا مرڻ جو فيصلو ڪري ٿي) ۾ پاڻلو ڪوئيلهو جو لکيل هڪ جملو ورجائن چاهيندس: "تووت به رستا آهن يا ته پنهنجي ذهن تي ضابطو رک يا پوءِ ذهن جي طابع ٿي ره." جيڪڏهن تخليقڪار پنهنجي ذهن تي ضابطو رکندو ۽ ان کي سطحي يا وقتي اُچار جي طابع ٿي React ڪرڻ کان روڪيندو ته شاهڪار ادب "تخليق" ڪري سگهندو. "ڪيس ان سموري لقاءَ کان نفرت هئي پر هو ان کان لاتعلق ٿي نه ٿي سگهيو."

(Joseph Conrad) "Heart of Darkness"

رُنيون ڪرچات ۾ سڏڪي

دليون دادليون آهن

اسان جي وس ۾ ناهن!

ڏيان مان دانھن

ڪنھن کي ڪيئن؟

سڄڻ به ته ستل آهي!!

نه ڪا چيخ نڪري ٿي

نٿي چنگهاڙ ٻڌجي ڪا

اسان کي ماڻ ٿي ماري.

انتھائي اعليٰ ۽ موهيندڙ ستون آهن جيڪي اسان جي معاشري جي اجتماعي بي حسيءَ ۽ لاتعلقيءَ تي شاعر جي احتجاج جي عڪاسي ڪن ٿيون. "ثقافت کاتي جون سخاوتون"، "ويڪاڻو وڪر ۽ حُسن ڪارڪردگي" ۽ "جيڪو وڪجي ويو سوئي ليڊر ٿيو" ادبين،

دانشورن ۽ ليڊرن پاران وڪر جي سوداگريءَ تي شاعر جي ڪاوڙ جو اظهار آهن. سنڌ جي ويجهي ماضيءَ جي تاريخ جو ڪو هڪ ٻه ڏهاڪو (Decade) اهڙو نه گذريو آهي جنهن ۾ دانش جي سوداگري نه ٿي هجي. پير علي محمد راشدي، شيخ اياز ۽ اي ڪي بروهي پاران عهدا وٺڻ تي ماضيءَ ۾ گهڻا ئي بحث ٿيندا رهيا آهن ۽ هاڻي اهڙا ئي بحث مدد علي سنڌيءَ، اعجاز منگيءَ، جامي چانڊيي، بخشڻ مهراڻويءَ ۽ ضمير گهيري بابت ٿي رهيا آهن. اهي بحث اُن ڪري ٿين ٿا ڇاڪاڻ ته تخليقڪارن ۽ دانشورن کان اعليٰ اخلاقي قدرن جي توقع رکي وڃي ٿي.

واعظ ۽ عمل (Preaching and Practice) ۾ تضاد ڪنهن به معاشري ۾ قابل قبول نه رهيو آهي. شيخ اياز پاران سياسي دٻاءُ جي نتيجي ۾ سنڌ يونيورسٽيءَ جو وائيس چانسلر ٿيڻ قبول ڪرڻ، ان حيثيت ۾ اخلاقي ڏوهن جو مرتڪب ٿيڻ ۽ مارشل لا اچڻ کانپوءِ به عهدي کي چنڊڙيو رهڻ سندس واعظ ۽ عمل ۾ تضاد جا ثبوت آهن. قمر شهباز G.C.P (گهي ڪارپوريشن آف پاڪستان) ۾ حميد سنڌي، لطيف يونيورسٽي شادي شهيد پراجيڪٽ ۾ ۽ ستار رند TVO (غير سرڪاري تنظيم) ۾ بدعنوانين جي سنگين الزامن هيٺ آيا ته آڪاش انصاري تي NGO ذريعي ڪروڙ پتي ٿيڻ.

مظفر چانڊيو سمورن اهل قلم فردن کان راست گوئيءَ ۽ راست بازيءَ جو مطالبو ڪري ٿو.

آمريڪي فوٽو گرافر جي نظر Black Dahlia (ڪارو ڊهليا گل) ۾ صاحب اختيار ۽ دانشور پهروپين لاءِ هڪ اصطلاح استعمال ٿيل آهي Gentleman Chameleon يا معزز سانڊو. سانڊو نه رڳو ماحول سان مطابقت رکندڙ رنگ اختيار ڪري سگهي ٿو پر اهو هڪ ئي وقت ٻن مختلف طرفن ڏانهن ڏسي پڻ سگهي ٿو. اصلي سانڊن جا ته رڳو 160 قسم آهن جن مان اڌ جي لڳ ڀڳ مڊغاسڪر ۾ رهن ٿا پر انساني روپ ۾ معزز ۽ غير معزز سانڊن جو سنڌ ۾ تعداد ڪروڙن ۾ آهي.

نه جذبا نه غيرت، ڄڻ لاشا گهمن ٿا،

جيئن ڪان به وياسين، مرڻ کان به وياسين.



\*\*\*

ڪوڙا ڪوي  
تون ڪوفي وارن سان  
گڏ آهين!  
۽ حرام جي هڏيءَ کي  
ڪٽي وانگر ٿو چاهين!!

\*\*\*

ڪائڻن کي ڪلندي ڪيڪاريو وڃي ٿو،  
منافن جو ملڪ ۾ وڏو آڌر پاءُ آهي.

\*\*\*

نه پڇا ٿو ٿا ڪيون، نه رُسا ٿو ٿا ڪيون،  
سند ۾ غدار به هاڻي ولي ٿا ڏسون.

\*\*\*

جت سنڌ به آهي  
هڪ پر اجيڪٽ مثل  
۽ ٻيو اين دي پيءَ جي چاڪليت مثل!!

مظفر جي شاعريءَ ۾ منافق، ڪوڙي، راشي، غدار ۽ دانش جا ڏهل  
وڃائي پاڻ کي وڪري لاءِ پيش ڪندڙ دانشور ۽ شاعر، محروم ماڻهن  
جي اتاهه غربت، اُگهاڙي انگ ۽ بي وسيءَ جي مارڪيٽنگ ڪري فنڊ  
وٺي هڙپ ڪندڙن ۽ عورت زاد جي نقلي نمائندن لاءِ هيڪاندي ڏڪار  
آهي. اُن ڏڪار ان جي اظهار جي نتيجي ۾ مليل تنهائيءَ ۽ ڪجهه به  
تبديل نه ڪري سگهڻ جي ادراڪ جي نتيجي ۾ پيدا ٿيندڙ بي وسيءَ،  
انهن تنهي عنصرن گڏجي کيس لڳ ڀڳ مجذوب بڻائي ڇڏيو آهي.  
”هُن جو روح پاڳل هيو ويرانِي ۾ اڪيلي هئڻ سبب هُن پاڻ کي  
پنهنجي ئي اندر بند ڪري ڇڏيو هو ۽ آئون قسم سان چوان ٿو ته هو  
پاڳل ٿي ويو هو.“ ”Heart of Darkness“ (Joseph Conrad)  
جنهن معاشري ۾ ڪو حقيقي غم خوار ۽ غم گسار نه هجي ۽

انسان سانڊن جو روپ ڌاريو وتن اهو معاشره هڪ حساس دل انسان لاءِ  
تہ ويراڻو ٿي ٿيو ۽ قيد تنهائي ته هر معاشري ۾ اعصاب شکن سزا  
ليکي ويندي آهي.

فريڊرڪ نٽشي "Beyond Good and Evil" ۾ لکيو آهي ته فردن ۾  
چريائي ورلي ٿيندي آهي. پر گروپن ۾ جماعتن ۾ قومن ۾ ۽ (وقت  
جي) دؤرن ۾ چريائپ هڪ لازمي اصول جو درجور ڪري ٿي.

فريڊرڪ نٽشي جي ٻڌايل اجتماعي چريائپ بابت پاڻو  
ڪوئي لاهو جو چوڻ آهي ته: "Collective Madness is Called Sanity"  
يعني "اجتماعي چريائپ کي ئي سياڻپ سڏيو ويندو آهي." شاعر اُن  
سياڻپ جو حصو ٺاهي.

مظفر جا پنهنجي وطن، اُن جي ماڻهن لاءِ ۽ اُتي جي حالتن لاءِ جيڪي  
خيال آهن ان ئي قسم جا خيال يورپ جي مسلم اڪثريتني ملڪ البانيا  
جي شاعر وصال زهتيءَ جا پنهنجي وطن، ماڻهن ۽ حالتن لاءِ آهن:

### پاتال

"اسان جو وطن زندهه آهي

مُردن جي وچ ۾

۽ مري وڃي ٿو جيئن جي درميان.

(ڪتاب: ملامت ڪيل صوف: *The Condemned Apple*)

"مون کي به آواز آهي ۽ پلي خاطر يا ٻري خاطر منهنجي

گفتگوءَ کي خاموش ٿڻو ڪري سگهجي."

جوزف ڪانريڊ (*Heart of Darkness*)

مظفر جا نظم "دراوڙ دلين جي ڌڙڪن"، "سچ وڏو ڏوهاري آهي"،

"سرمه سڙي ٿو آڀيچند سان گڏجي"، "شهيد سنڌ کي پيٽا"، "وطن ۾

ويساهه"، "غلاميءَ جي گار"، "قيدي جو نئون سال"، "سبين کي سلام"،

"سروچ پيرزادي کي پيٽا"، "شهيد آصف پنهور ۽ شهيد وحيد لاشاريءَ

جي ياد ۾"، "ڏناسين غدار رزدار ڪيئي" وغيره رياستي سيڪيورٽي

ادارن پاران سياسي ۽ سماجي ڪارڪنن جي عدالتن کان مٿانهن قتلن بابت آهن. اهڙن سمورن واقعن ۾ مارجي ويل فردن جي سوچ يا انهن پاران جدوجهد جي ”مسلمح“ رستي جي چونڊ سان آئون اختلاف رکڻ جو حق استعمال ڪندس ۽ اهو پڻ چوندس ته رياست کي آئين ۽ قانون کان مٿانهن قدم کڻڻ بدران ماڻي باپ وارو مقام برقرار رکندي الزام هيٺ آيل فردن کي قانون جي ڪٽهڙي ۾ آڻڻ گهرجي. ساڳئي وقت آئون سمورن لکاريين کان اها توقع پڻ رکندس ته کين ان ”خواب فروش“ ۽ ”چغليخور“ پٽيلي (Puppet) جي Assignment تي به لکڻ گهرجي جيڪو سنڌ جي نوخير ذهنن جي رومانويت مان ناجائز فائدو وٺي انهن جو آئيندو اونڊاهون ڪري ٿو. سنڌ جا ساڃاهه وند ڪنهن به پڙتشد ڪارروائيءَ جي حمايت ڪنهن به صورت نه ٿا ڪري سگهن، پوءِ اها ڪنهن جي به طرفان ڪئي ويندي هجي. مظفر جي شاعريءَ ۾ توهان کي ”زردار“ متعلق به نظم پڙهڻ لاءِ ملندا. جيئن مظفر ان ڪردار کي Portray ڪري ٿو ان کي ڏسي مون کي انگريز ناول نگار انتوني ٽرولوپ (Anthony Trollope) جو ناول ”The Way We Live Now“ (اسان جيئن هاڻي جيئون پيا) ياد اچي ٿو. ان ناول جي ڪردار آگسٽس ميلموٽي ۽ مظفر جي ڪردار ”زردار“ ۾ حيرت انگيز هڪجهڙايون آهن. آگسٽس ميلموٽي هڪ بي انتها امير ڪبير شيطان ۽ ڪميٽي شهري بدمعاش جو نالو آهي جنهن کي انگريزي فڪشن جو ناقابل فراموش راکشس ليکيو وڃي ٿو. ميلموٽي هڪ مغرو بي رحم ڪرپٽ ۽ ايترو ته امير ۽ بااثر هيو جو سندس مڃڻ هو ته هو سياسي اثر رسوخ سميت هر شيءِ خريد ڪري سگهي ٿو.

1872ع جو برطانوي معاشرو پڻ بي انتها ڪرپٽ هيو ۽ ان معاشري تي انتوني ٽرولوپ جي بي انتها چڙ ۽ سنڌي معاشري تي مظفر چانڊيي جي بي انتها چڙ ۾ هڪجهڙائي آهي. ان ناول ۾ ان حقيقت کي ڊراما ٿاڻيز ڪيو ويو آهي ته ڪيئن ڪاروباري بي ايماني، سياسي، اخلاقي ۽ دانشورائي ڏيوالپٽي کي جنم ڏئي ٿي. مظفر جو نظم

”ناميڊي“ مثال طور اڄوڪي سنڌ ۾ انفرادي ۽ اجتماعي اخلاقي  
ڏيوالپڻي جو ڄڻ ته ڪوپڪچر پرفيڪٽ فوٽوگراف آهي.

اطالوي موسيقار Yanni جون ڏنن واقعي به من موھيندڙ ھونديون  
آھن. جنھن به انسان جي دل ۽ دماغ لطيف جذبن ڏانھن Receptive ھوندا  
تہ Yanni جي موسيقي کيس تخيل، موھ ۽ آسودگيءَ جي مسافرين تي وٺي  
ويندي ۽ سندس من شائتي، ڪيف ۽ سرور سان سرشار ڪري ڇڏيندي  
مظفر جو نظم Yanni انھن ڪيفيتن جو عڪاس آھي.

”اڙي عشق لازوال“ ۾ Madness جي انيڪ روپن ۽ وارتائن کي  
شاعر ڄڻ ته ڪنھن ديوار تي ٺھيل Mural ۾ محفوظ ڪري ڇڏيو آھي.

نہ حياتيءَ ۾ ڪڏھن

چوڏھين رات آئي

نہ ئي وڃن ننھنجي ورجاءَ جي ڪا

ڪڏھن بات آئي

ھر رات رڙندي ٿي پريات آئي

۽ اسان تي

ڏاڻڻ ڏکي رات آئي.

نظم ”وڇوڙو“ جون مٿيون ستنون موھيندڙ روانيءَ سان پريور آھن ۽  
ان حقيقت جو ورجاءَ بہ تہ درد تخليقڪار لاءِ رياض جي حيثيت رکي ٿو.

لڪيءَ ۾ ھولالڻ

سمھيو ڪو نہ آھي

ميران پور جو مُرشد

جھڪيو ڪو نہ آھي

پٽائي جو پٽ کي

پاڪر پري ٿو

صدين کان سنڌڙيءَ کي

سجدا ڪري ٿو

قاسم کان ڏاھر

ڏکيو ڪو نہ آھي.

”سند اسان جي سامه ۾“ نظم جون اهي خوبصورت ستون اُتساهيندڙ  
پر تصوراتي خوشفهميءَ جون عڪاس آهن. ”نه ٿي سند سنڀري“ ۽ ”فرار“  
جون هيٺ ڏنل ستون زميني حقيقتن کي عيان ڪن ٿيون:

اسان جو سفر ڇو  
ڀڳهو ٿيو سدائين؟  
وڪ وڪ تي ڪيڏا  
ڇو پنڄوڙ پيا هن؟  
سدائين ڇو بسمل  
پنهنجا خواب ٿيا هن؟

۽

نه ٿي سند سنڀري  
نه ٿو طوق نڪري.  
(سند اسان جي سامه ۾)

غلاميءَ جو غم  
ڪو گهٽ ڪونهي  
۽ آڇي جو ڏور تائين  
ڪو امڪان ڪونهي.

(فرار)

مظفر پنهنجي نظم ”معافي“ ۾ اها ڳالهه ڪئي آهي جنهن تي  
عمل ڪري اسان جا هر وطن Transition (منتقلي يا ارتقاء) جي هن  
دؤر کي نه رڳو تعميري پر اُتساهيندڙ بنائي سگهن ٿا:

اڀليس اندر ۾ ڏسو  
بيلي خدمتِ خلق جو  
جذبو رکو  
ڇو نٿا انسان ٿيو؟

۽ عزازيل کي معافي ڏيو!

سماجي خدمت اهو شعبو آهي جنهن ذريعي اسين ادارا قائم  
ڪري پنهنجي هر وطن لاءِ نه رڳو زندگي سنهنجي بڻائي سگهو ٿا پر  
کين تعليم سميت چٽاڀيٽيءَ وارن سمورن شعبن ۾ مقابلي لائق پڻ

ٻڌائي سگهجي ٿو.

”پيرس جي پيٽا“، ”پيرس جي شهيدن کي پيٽا“ ۽ ”بيلجيم کي پيٽا“ جي عنوانن وارا نظم سنڌ جي امن لاءِ پيار هر طرح جي دهشتگرديءَ لاءِ ڌڪار ۽ اقوامِ عالم ڏانهن خير سگاليءَ واري پيغام جو تاريخي تسلسل آهن. اسان ڪائناتي شهري آهيون ۽ اسان جي اها سڃاڻپ هاڻي مڃتا ماڻي رهي آهي.

دنيا جي راءِ جي پرواهه نه ڪندڙ ۽ ان ڪيفيت جو نه رڳو ادراڪ رکندڙ پر ان سان پوريءَ طرح سرشار ته ڪوئي کيس چاهي ٿو. اهڙو شخص واقعي به ڪڏهن پوڙهون ٿيندو آهي:

سدا جواني به مون تي آ

دنيا ديواني به مون تي آ

رَمَزن ۽ رازن ۾

رُلدورهان تومان

تڏهن ته پوڙهو

ٿيان نه تومان.

سنڌ جي هڪ سڃاڻپ اُن جي رواداريءَ ۾ عدم مداخلت واري سوچ به رهي آهي جيڪا آهستي آهستي Erode ٿي رهي آهي پر ان کي قائم رکڻ اسان جي شعور جي ذميواري آهي. مظفر جو نظم ”پڳت ڪنور رام کي پيٽا“ سنڌ جي سڃاڻپ جو اولڙو آهي:

ڪيف جو ڪبوتر

لڪيءَ منجهه لهي ٿو.

ڪنور جا هي نغما

ڳائيندو مان هلاڻ ٿو.

مظفر چانڊيي جي شاعري سماجي انصاف جي اڻهوند ۽ فرد جي اخلاقي ڏيوالپڻي ۽ ان جي نتيجي ۾ پيدا ٿيل ڪرپ ڏياريندڙ صورتحال تي هڪ حساس دل جي چيخ آهي.

اڄ اسان جيئن جي رهيا آهيون، اهڙي ئي صورتحال 19 هين صديءَ جي برطانيا جي پڻ هئي جنهن انٽوني ٽرولوپ کان ”The Way We Live Now“ جهڙو شاهڪار ناول لکرايو هو. گيبرئيل گارشيا مارڪيٽز جي ”Hundred Years of Solitude“ جي (ميڪانڊو) ۽ سنڌ ۾ تاريخ جي ورجاءَ ۽ ماضيءَ جي پوتن جي حوالي سان ڪافي هڪجهڙايون آهن پر اسان کي ”متبادل امڪانن“ ۽ سماجي تبديلين لاءِ سوچيندڙ اصلاح پسند گهرجن. آمريڪي صدر ٿيوڊور روز ويلٽ لڳ ڀڳ 75 سال اڳ پنهنجي معاشري لاءِ چيو هو ته: ”جيڪي شيون آمريڪا کي تباهه ڪنديون آهي آهن هر قيمت تي خوشحال ٿيڻ جي خواهش، هر قيمت تي امن، ڊيوٽيءَ بدران هر قيمت تي سلامي، آسان زندگيءَ لاءِ چاهه ۽ جلد کان جلد امير بڻجڻ وارو زندگيءَ جو نظريو.“

انسين بدترين وانجهيل فردن جي انبوهه سان رهڻ تي مجبور ڪيا ويا آهيون. ”بدترين وانجهيل سياسي طور وانجهيل فرد آهي جيڪو ٻڌي ڪونه ٿو ڳالهائي ڪونه ٿو ۽ نه سياسي سرگرمين ۾ حصو وٺي ٿو کيس زندگيءَ جي قيمت جي خبر ناهي، مڱ ڦرين جي قيمت جي، مڇي، آڻي، ڪرائي يا جوتن جي ۽ دوائن جي قيمت جي، جن جو دارومدار سياسي فيصلن تي هجي ٿو. سياسي وانجهيل ايترو ته بي وقوف هجي ٿو جو فخر به ۽ ڦونڊجي چوي ٿو ته کيس سياست کان نفرت آهي. ڪم عقل کي خبر نه هوندي آهي ته سندس سياسي جهالت مان جنم وٺي ٿي وڻشيا، ترڪ ڪيل ٻار ۽ سڀ کان بدترين چور يعني خراب سياستدان-بدعنوان ۽ قومي توڻي گهڻ قومي ڪمپنين جو باوردي غلام.“ - برٽال بریخت.

هڪ ڪمپني اسان تي ”4<sup>th</sup> Generation Warfare“ مسلط ڪري رکي آهي ۽ فرد کي سياسي وانجهيل رکڻ ان جي حڪمت عمليءَ جو حصو آهي. جمهوريت Statistics (شماريات) جو Abuse (غلط استعمال) آهي پر هوءَ اُن تان به هر ڪنهن جو ارواح کڻائڻ چاهي ٿي.

اهو اسان تي منحصر آهي ته اسين بدترين وانجهيل فرد بڻجئون ٿا، يا انڪار ڪرڻ Nihilist بڻجئون ٿا يا فرض شناس شهري بڻجي نه رڳو پنهنجي عملن لاءِ پر انهن عملن جي پٺيان تي ٿيندڙ اثرن لاءِ پڻ پاڻ کي ذميوار سمجهي جيئون ٿا. اڄوڪي سنڌ Transition مان گذرندڙ معاشرو آهي جيڪو في الوقت خود تائين مرڪوز ۽ محدود (مفاد پرست ۽ پڻ لاتعلق) حيثيت کان ٻين فردن ۽ آسپاس جي فڪر ۽ انهن ڏانهن ڪمٽمينٽ واري سفر ۾ آهي پر اڃان مؤثر انداز ۾ منظم نه ٿيو آهي ۽ ان کي منظم ٿيڻ ۾ وقت لڳندو.

سنڌ جنهن صورتحال مان گذري رهي آهي ان کي مقامي ۽ پڻ بين الاقوامي پس منظر ۾ ڏسڻ ۽ سمجهڻ جي ضرورت آهي جيئن:

سمند کي سمجهڻ لاءِ پٽائيءَ جهڙي دانائي ۽ دل کپي.  
(سمند عاشقن جيان اداس ٿي ويندو آهي)

معاشري جي ساڃاهه ۽ ضمير سڏجندڙ فردن جي بهروپ کي وائڪو ضرور ڪرڻ گهرجي. ڇاڪاڻ ته انفرادي عمل اجتماعي خرابيءَ جو سبب بڻجن ٿا پر اُتساهيندڙ Role Models جي حوصلا افزائي به ٿيڻ گهرجي. لتاڙيل رستن (Beaten Tracks) ۽ روڙين بدران متبادل امڪانن تي ويچارڻ گهرجي.

جنهن معاشري يا اڪائيءَ تي انتهائي ڳوڙهي، گهڻ رُخي ۽ Sophisticated (نفيس) نفسياتي جنگ مسلط هجي اُن جي ٻولي، ثقافت ۽ سڃاڻپ توڻي خود اعتماديءَ تي ميڊيا ذريعي حملا ان نفسياتي جنگ جو حصو هوندا آهن. ميڊيا تي ”سدورو ڌاڙيل“ ۽ ”ماما لالو“ يا ”سائين سرڪار“ کي ان پسمنظر ۾ ڏسو. بنگالي ۽ بلوچ Pygmies “(ڄامڙا، بندرا) ۽ سنڌي سُست، ڪاهل، عورتون ماريندڙ ۽ هاڻي ”ڪرپٽ“ آهن. اهي نفسياتي حربا استعمال ڪندڙ فرد ۽ قوم جي انفرادي ۽ اجتماعي خود اعتمادي ختم ڪري کيس Apologetic (معذرت خواهه) ۽ Conformist (تعبيدار) بڻائڻ جي پروگرام تي عمل پيرا آهن.



سند تهذيبن جي ماڻھن جو جھومر هئي، اهو ماضي هو. آڄ اسان Transition مان گذري رهيا آھيون ۽ گھڻ رُخِي مسلط ڪيل جنگ جا Victim (شڪار) آھيون. اسين سنڌي هجڻ تي معذرت خواهه ناهيون پر اسان کي سنڌي هجڻ تي فخر آهي.

جيڪل تنهنجي ڪڪ مان، دودا دلير ڄمن،  
ڪٽي ڳاٽ ڇون، سند اسان جي ماءُ آهي.

اسان جو اديب، دانشور ۽ شاعر نئين ذهني بيداريءَ جو نقيب هجڻ گهرجي. اسان کي انفرادي توڻي اجتماعي سطح تي جيڪي گھڻ رُخا Challenges درپيش آهن انهن جو حل به اسان کي ئي ڪڍڻو آهي. اسان جي بقاء اسان جي پنهنجي تقاضائن ۾ آهي. اسان جا آرٽسٽ ئي پنهنجي ۽ پنهنجي دور جي گهرجن کي سمجهي پنهنجي آرٽ ۽ سماج جو وقار بلند ڪندا.

ارشاد ڪاظمي

جولاءِ 2016ع، ڪراچي

# باضمير ليڪن جو امام۔ مظفر چانڊيو

جيئن ڪنهن عاشق پرينءَ جي پار ڏي هلڻ لاءِ ايئن چيو آهي ته:  
”هلجي۔ او هلجي، اڪڙيون پير ڪري هلجي“ بلڪل ايئن مظفر  
چانڊيو سنڌ جو اهو عاشق شاعر آهي جيڪو دماغ کان وڌيڪ دل سان  
لکندو آهي. تنهن ڪري هن جي شاعري سدائين خيال سان ڀرپور ۽  
ڪڏهن ڪڏهن شاعريءَ جي رواجي بندشن کان آزاد هوندي آهي.  
مظفر چانڊيو جي شاعريءَ جو محور سنڌ ۽ ان جي مظلوم ماڻهن  
جا آهي سُر آهن، جيڪي تاريخ جي هن زردار پرستيءَ جي دور ۾  
ناسور بڻجي ويا آهن. جيتوڻيڪ هن جي شاعراڻي اک ايلان ڪري ۽  
پُرس جي خوشبوئن مٿان اڇلايل مذهبي دهشتگرديءَ جي ڌڻ/بدبوءِ  
تي به نظمن جو نيرو وهايو آهي پر هن جي شاعراڻي خيال جا بادل،  
گهمي ڦري وري وڙڪي، پٽائيءَ جي تصور وانگي وري به سدائين  
سنڌين جي درد جي صحرا مٿان ئي اچي ورسندا آهن.

”چڇي ڇڏ م سپرين، ڏکيو ڇڏ م ڏيه  
سُگا وڻ ساڻيه جا، ته به وڙڪيو اچو ويه“

”سنڌ“ ۽ ”سنڌ جو عاشق“ جا ٻه لفظ اڄڪلهه جي ضمير فروشي  
جي بازار جا اهي ”ٻه پئسا“ آهن جن سان ڪيترن ئي نانءُ ڪٿين ۽  
روح بکين جا ڪاروبار هلن ٿا. حيرت جي ڳالهه اها آهي ته اهي ماڻهو  
جيڪي وقت جي سنڌ دشمن سرڪار جي بورڊن، ڪائونسلن ۽

اٿارٽيز جا ميمبر آهن، يا سرڪار جي ڏنل نوڪرين، عهدن ۽ گجھن مالي فائدين جا سڀ کان وڏا ”مستفيدان عليه“ آهن، اهي به نرجاڻي ۽ بي حياتيءَ سان پاڻ کي پنهنجي ئي تحريرن ۾ مبينا طور ٻين ماڻهن کان ”سنڌ جا سورما“ سڏائڻ جي جرئت ۽ جسارت ڪن ٿا. ان صورت ۾ سنڌ جا سڄا عاشق پاڻ کي ”پلٽ پايو سچ، آڇيندي لڄ مران“ جي مصداق، پاڻ لڪايو خاموش گهمندا وڌن ٿا.

مظفر چانڊڻي سميت مونکي سنڌ ۾ ڪجهه اهڙا سچار سرويچ ۽ سرفروش سجهن ٿا، جن جي رڳو تحرير ۽ تقرير ۾ ئي نه پر زندگيءَ جي هر گهڙيءَ جي سوچ، سياڻپ ۽ لقاءَ ۾ وطن واسين جو درد، دائمي ۽ آباد رهي ٿو. هي ئي اهي ماڻهو آهن جيڪي فڪر جي ايوانن کان وٺي عمل جي ميدانن تائين، هر محاذ تي سنڌ جي مظلوم ماڻهن جو ڪيس جانفشاني ۽ بي جگريءَ سان وڙهن ٿا.

سوشل ميڊيا، خاص ڪري فيس بڪ ڪڏهن ڪڏهن ماڻهن جي اندر جا حقيقي عڪس ۽ نقش ڏيکاريندو آهي. سچارن، مڪارن، منافقن، چمچن، چالاڪن ۽ چاڀلوسن کان ويندي پاڻ وڪندڙ ۽ قوم جي سودي جا هوڪا ڏيندڙن جي فيس بڪ تي رکيل تصويرن، تحريرن ۽ تبصرن مان محسوس ٿيندو آهي ته سماجي ميڊيا جي ان منڊيءَ ۾ ڪير؟ ڪهڙو وڪڙ وٺڻ يا وڪڻڻ چاهي ٿو. فيس بڪ جي فضوليات ۾ ڪجهه ماڻهن جون پوستنگس يا تبصرا ۽ تحريرون اهڙيون هونديون آهن، جن جي سچائي، ڪرائي ۽ ڪهرائي ڏسي ماڻهوءَ کي ملڪ ۾ منصوري ريت جي جيئري هٽڻ جو رڳو احساس ٿي نه پر ويساهه به ٿي پوندو آهي. مظفر چانڊڻي جون فيس بڪ تي رکيل اهي تحريرون سدائين ان باغيانا ريت جي امامت ڪندي نظر اينديون آهن.

قصا ڪهڙي به ختم سر-دار هو ۽،

منصور تو هر دور ۾ بیدار هو ۽.

ويجهي ماضيءَ ۾ مونکي پنهنجي چوڌاري مظفر چانڊڻي جهڙو اهڙو ڪو به ماڻهو نظر نه آيو آهي جنهن پنهنجي دوستين، دشمنين،

محبتن ۽ نفرتن جو محور ”سند دوستي ۽ سند دشمنيءَ“ کي بڻايو هجي. ماضيءَ جي عظيم رهبرن کان وٺي اڄوڪن انقلابين تائين ۽ ڪمال جي ليکڪن کان وٺي جلال جي مقرر تائين، سند جي ڪيترن ئي وڏن نالن ۽ ڪردارن ”ذاتي دوستي“ يا ”خانداني تعلقات“ جو بهانو بڻائي وقت جي حاڪمن ۽ حڪومتن کان وڏا وڏا ذاتي ۽ مالي فائدا حاصل ڪيا آهن پر مظفر چانڊئي 2012ع واري ٻئي مڪاني نظام خلاف اديبن ۽ شاعرن جي تحريڪ جي سرواڻيءَ دوران پنهنجي دوستن جي ان سڄي لسٽ کي ليڪ ڏئي ڇڏي، جيڪي سڌي اڻسڌي يا ابتي طرح پ پ سرڪار ۽ ان جي ٻئي مڪاني نظام جا حامي هئا.

سند ۾ لکڻ، ڳائڻ ۽ ڳالهائڻ جي ماهرن، مشاڪن، ڪاريگرن توڙي بازيگرن جي ڪا ڪوٽ نه آهي، نه ئي وري لپاڙين ۽ جڳاڙين جي ڪا ڪمي آهي پر ذهني چٽائيءَ وارن انهن باڪردار ۽ باضمير ماڻهن جي نهايت ڪوٽ آهي جيڪي مظفر چانڊئي وانگي سند جي مظلوم ماڻهن سان هر ڏک، بک، وير، سِير، اوندهه توڙي اندوهڪار (انڌڪار) ۾ ايئن ئي گڏ هجن، جيئن پٺاڻيءَ بيان ڪيو آهي ته:

”يا ته ڪنڌيءَ ڪن۔ يا ساڻ هلن سير ۾.“

منظور سولنگي  
جولاءِ 2016ع، ڪراچي

نظم

ستڙ  
سڌي  
تي پئي



## هڪ دانشور جو مشورو

مان اهي سڀ وار  
کلندي سمان ٿو  
جيڪي مون تي دشمن ڪن ٿا،  
مان انهيءَ انڌيري  
ڪال ڪونڙي جي تنهائيءَ کي به  
پوڳي سگهان ٿو  
جيڪا منهنجي آقائن  
مون تي مڙهي آهي  
پر مان ان ڳالهه کي  
ڪيئن ٿو سمجھان  
جيڪا منهنجو دوست  
مونکي پيو چوي  
”ته تون وطن جي ڳالهه ڪري  
پاڻ کي اڪيلو ڪري رهيو آهين  
چو ته سچ چوڻ وارا  
سڀ گمناميءَ ۾ مارجي ويا آهن“

مان ان دانشور دوست کي  
 کيئن سمجھايان ته  
 عشق ۾ ماڻهو اڪيلو ناهي ٿيندو  
 پر محبوب ان جي ساهن ۾ --  
 سدائين گڏ هوندو آهي  
 ۽ پتنگ پچڻ لاءِ ئي  
 پيدا ٿيو آهي.  
 مونکي خبر آهي ته  
 هونوئن جي حصار ۾ آهي  
 ۽ ولايتي بوتل جي ڄمار ۾ آهي،  
 ڪنهن ناچڻي جي رقص جيان  
 هو ڪمائيءَ جا سڀ راز توڙي  
 تڏهن ته تڪا تير توڙي  
 هونئن به ماڻهو  
 ڏوڪڙن جي صحبت ۾  
 وطن جي وفاداريءَ  
 کان ڏاڍو ڊڄندو آهي!



## محبت مڃ جيان آهي

محبت مڃ جيان آهي،

اگهاڙي سڄ جيان آهي

برندي روز آ من ۾،

پڇاڙي تائين تن ۾

دڪائي دود ڪيڏو ٿي!

هوائن سان هلندي آ،

جيءَ جا جهنگ ٿي ساڙي،

پوءِ به روز ٿي تازي

حسينن کي حجابن ۾.

محبت مڃ جيان آهي

وڌون وڌ اڃان آهي،

محبت سنڌ جيان آهي

گهائي ڪنڌ ڪيڏا ٿي

۽ پرينءَ جي پاڇي جيئن

رلائي رند ڏاڍا ٿي.

دڪيل درد آ باقي

وڏو قرض آ ساڻي

اڃان ته واٽ تي آهيون،  
 اڃان ته لاٽ به ناهيون،  
 اڃان ته زنجير ڪڙڪي پئي،  
 ۽ دل به ڌڙڪي پئي،  
 ڇڏي وهم ۽ وسوسا  
 وڌو ڪو مڇ ٻاري وڃ،  
 بڻجي سڄ جو ساڻي  
 سمورا قول پاڙي وڃ  
 ۽ سڄ کي به ساڙي وڃ،  
 ۽ سڄ کي به ساڙي وڃ.

## اسانکي مان ماري ٿي

رُنيون گرچات ۾ سڌڪي،  
دليون دادليون آهن  
اسان جي وس ۾ ناهن!  
کيرٿر جي هنج ۾ هرڻي،  
ڏنا ڪي چال ڏاڍا ها،  
چڙهي پٿر پراڻي تي  
ڏنائين درد پنهنجي ڪي،  
ظالم شڪاري زماني ڪي.  
ڳڙن ڳوڙها ڳلن تان ٿا،  
ڪلان مان کيرٿر سان ڪيئن؟  
وطن منهنجو ڊنل آهي،  
اکڙين جيئن پنل آهي،  
ڏيان مان دانهن  
ڪنهن ڪي ڪيئن؟  
سڄڻ به ته ستل آهي!!  
اُپري سورج نه ٿو سندن تي

لَڪَن ۾ ڄڻ لئل آهي،  
 وڏي ڪا رات ڪاري آ  
 ۽ پرھ جو ڪو پتوناهي.  
 چڙهي چوڻي ڪنڀان ٿو،  
 ڪڙيون هٿ جون وڄايان ٿو،  
 نه ڪا چيخ نڪري ٿي  
 نٿي چنگهار ٻڌجي ڪا،  
 اسانڪي ماٺ ٿي ماري  
 ۽ ڪن لائار ڪن ڦاڙي،  
 هنيون هر ٿينءَ جيان هيٺو  
 مٿان آڀنڌ ٿيو ٻيٺو  
 پٿون ٿيا، پير پنهنجا اڄ  
 ۽ ڪير ٿر به نه گهايل آ  
 اسان جيئن ئي ستايل آ  
 اچي ڪو دادلو دلبر  
 پارائي پوشاڪ پهاڙن کي  
 اڃايل ۽ اگهاڙن کي،  
 ڪري هن پنڌ کي پورو،  
 رنجيتي راڄ کي پورو،  
 ٻڌي پيٽ سان پٿر کي  
 اُڀاري سج سوني کي  
 ۽ سورج مڪي جي ڪيٽن جيان

اٿاري وطن ساري ڪي  
هيسايل تن هرڻين ڪي،  
وڻاڻن ڪي، اباڻن ڪي،  
اياڳن ۽ اياڻن ڪي.  
اياڳن ۽ اياڻن ڪي.

## ثقافت کاتي جون سخاوتون

سند ۾ دانش  
۽ سازش جو ڪاروبار  
اوج تي آهي،  
عقل جي اسٽاڪ ايڪسچينج  
جسم فروشي جي وڪري کي  
وائزو ڪري ڇڏيو آهي،  
شيئرس جا سڀ بروڪر  
دانش جي خريداري ۾  
دلچسپي وٺي رهيا آهن  
۽ سند ثقافت کاتو  
شرميلا جي دلفريبيءَ ۾،  
شاعرن ۽ قلمڪارن جا اڳه،  
سسئي جي سرخيءَ جيان  
لڳائي رهيو آهي،  
هن ادبي خريد فروخت ۾  
سند گهاتي ۾ آهي

۽ سنڌ جي سائين سرڪار  
 سنڌين جي ڳاڻي ۾ آهي.  
 سنڌ جا سؤر  
 ميلن ملاڪڙن  
 ۽ رولاڪ رهاڻن سان  
 وڌي وڻ ٿي ويا آهن،  
 علم وارن کي  
 عمل جي واٽ وٺي،  
 قلم کي ڪاري ٿيڻ کان  
 بچائڻ گهرجي!  
 ڪاش ڪو اهلِ قلم  
 سچ جو ڪٿي الم  
 اهو چوي ته:  
 سنڌ ويڪاؤ وطن ناهي  
 پر عاشقن جو ايمان آهي.

# سندھ ۽ پيرو شلم جي درد ڪهاڻي ساڳي آ

(حصو پهريون)

هن جلاوطني جي آخر  
ڇا ڪا پڄاڻي به آهي؟  
هن درد جو ڪو حساب به ٿيندو،  
هيءَ جدائي جا خدائي ڪي به  
منجهائي وجهي ٿي!!  
هو جي تڙيا ويا ڌرتيءَ تان،  
هڪ هزار سال پهرين  
۽ نفرت جي هر سوال کان پهرين،  
وريا واپس هٿلري زوال کان پهرين،  
هنن نه سوچيو هو ته  
هالوڪوسٽ کان پوءِ  
هو عرب جي نڪ جي ناڪيلي ٿيندا  
۽ طاقت جو توازن به  
تڙيل پيرن ۾ هوندو!!  
ڇا ڪلاچي به ڪر موڙي



هڪ ڏينهن پيرو شلم ٿيندو؟  
 ۽ موهن جو نئون جنم ٿيندو؟!  
 وري جيم خانہ ۽ گرو مندر  
 جون ڪوٺيون سيئي،  
 لالو ڪيٽ جون ٻنيون ۽ ٻارا سيئي،  
 برنس روڊ جا اجڙي ويل نالا سيئي  
 وطن جيئن يارو واپس ٿيندا  
 ۽ وڇڙي ويلن جو سهارو ٿيندا.

( حصو ٻيو )

اڃان نارائڻ شيام  
 سنڌ ڏانهن ڏسندو رهي ٿو،  
 ڀلا لڄمڻ دهليءَ ۾  
 بي وطن مري ڇو؟  
 ماڪيءَ جھڙو موهن  
 مرهڻن جو مهمان ٿئي ڪيستائين؟  
 اڄ به ڌرتيءَ جي دل ۾  
 دلارا ڌڙڪن سيئي پيا!  
 نند جو پيريءَ جھڙا  
 هتان ڪيئي هيرا هليا ويا،  
 هريءَ جون هوائون  
 سنڌ ڏانهن واپس اچن ٿيون  
 ۽ ڪراچيءَ جي گلن تي

ڳرائيون ڏين ٿيون،  
 دادا ڪيرت ڪناري تي بيهي  
 سمندر جي چولين کي  
 تڪيندو رهي ٿو!!  
 سنڌ کي صنم جيئن  
 سڏيندو رهي ٿو!!  
 هو منڙو مالهي  
 جو سنڌ جي چمن کي  
 ويران ڪري ويو،  
 پوپتي به پکن کان  
 پڪاري پڇي پئي.  
 ته سنڌ جو امن ڪڏهن واپس ايندو  
 ۽ ڀڳت ڪنور چيرون پائي  
 سنڌ جي هر ڳليءَ ۾  
 صوفين جيئن نچندو!  
 سنڌو ساڌ ٻيلي ۾  
 سڀني کي واپس ڏسندو،  
 اروڙ جو راجا  
 وڏي ويڙهه وڙهندو  
 ۽ سنڌ کي قاسم کان  
 واپس وٺندو.

## ماءُ عالمي ڏينهن کان وڌي هستي آهي

او امان، او امان  
منهنجي جيجل امان،  
مان توکي ڪٿي ڳوليان!  
ڪا به لغت تنهنجي عظمت کي  
بيان ٿي نه ٿي ڪري سگهي!  
تنهنجو پيار آڻين ڄيان،  
تنهنجو انتظار آسمانن ڄيان،  
تنهنجي دليريءَ جي اڳيان،  
سمندر به هڪ ڏيکُ مثل،  
تنهنجي دل هماليه کان به اونچي سدا،  
۽ راکا پوشي به تنهنجي قدمن ۾  
ڏٺو مون سجدن سدا،  
تون ته ڪارونجهر جي گُڪ مون لاءِ مٺي،  
تون ته ڪينجهر جي هندوري ڄيان  
مونکي لولي ۽ جهولي ڏني،  
مٺڙي ٻاٽي ۽ ٻولي ڏني

۽ رنگن جي جڻ هولي ڏني-  
 وڪ وڪ تي پريل تو جهولي ڏني-  
 او امان، او امان  
 سنڌ جهڙي سندر سهڻي امان  
 توکي پيٽان ته ٻيو ڪنهن ساڻ ڀلا  
 تنهنجي قدمن ۾ جنت آهي سدا،  
 توکان وڌي نه ڪائي هستي ڏسان،  
 بيت المقدس کان مٿي  
 منهنجي جيجل امان،  
 بيت المقدس کان مٿي  
 سڀني جي جيجل امان.

## دراوڙ دليين جي ڌڙڪن

اچو يار موتون  
موهن دڙي مٽيءَ ڏانهن،  
جتي ساه سنڌ جا  
وڌڙا کڻن ٿا،  
دراوڙ دليين جي ڌڪ ڌڪ ٻڌن ٿا  
۽ ٻلهڙيجي جي ٻاهران  
انور\* جي انتظار ۾،  
پٽائي کي سڌڙا ڪن ٿا.  
هو سرويچ\*\* سھڻو،  
چو ماريو ويون ٿا ڪو؟  
جنهن جي هٿن جي ميندي  
اڃان مرڪي رهي آ!  
۽ مقتل جي خوشبو،  
هوا جي سھاري،

---

\* انور پيرزادو

\*\* سرويچ پيرزادو جنهن کي رياستي ادارن شهيد ڪيو

سنڌ جي گهايل گهٽين ۾  
 گهلي رهي آ!  
 استوپا جي آئين اکين ۾  
 سنڌوءَ جون تيز چوليون  
 اڃان اتيون چونڌ آهن؟  
 ۽ سمبارا جيئن  
 سنڌ جي اڱڻ تي  
 نچيون چونڌ آهن؟  
 پوڙهي پروهت کان  
 بيچين ٿي پڄن ٿيون،  
 صديهن کان هي جوڌا  
 آجپي جي عشق ۾،  
 جواني جي پيٽا ڏين ٿا،  
 رت ۾ ٻڌل چچريل لاشا ٿين ٿا  
 ۽ ڊراوڙ دليين جي آشا ٿين ٿا.

## ساڳي آسُورن ڪهاڻي

ڪناري تي انگڙا  
آلا ڪري پئي،  
روئي رات شبِ نيمي  
سمندر سان سمهي پئي!  
هي چولين ۾،  
بدن جو پورو بادل  
۽ آئين اکين جو  
اداس ڪارو ڪاڄل  
لڙڪن سان گڏ  
لهرن ۾ لڙهي ٿو،  
اڪڙين جي ٻيڙيءَ مان  
بيوس بادل وسن ٿا  
۽ وطن جي واريءَ کي  
چرين جيئن چمن ٿا.  
مهاڻي جي جهوري ٻيڙي  
چالءِ وڙهي پئي

چولين ڇتين سان،  
 سڏي پئي سڃاڻل سڪيءَ کي  
 ۽ اڏامي ويل پڪيءَ کي،  
 نٿي جي هوا ۾ ڳرن ٿا  
 مڪليءَ جي مانجهين جا سنڌڙا  
 ۽ ڪيئي بندر جي  
 قاتل ڪهاڻي ڪٿي ڪين آهي،  
 ستي ڪين آهي سنڌ جي مياڻي،  
 ڪُسي پئي پنڊيءَ ۾  
 ڀلا چوراج راڻي؟  
 اڙي يار پنهنجي آ  
 ساڳي دردن ڪهاڻي،  
 نه سمجهي سگهياسين  
 شڪستن جي ڪهاڻي،  
 نه ماڻي سگهياسين  
 ڪلاچيءَ جي ڪچي ويل نياڻي،  
 نه بچائي سگهياسين  
 سنڌوءَ جو پَوَتر پاڻي  
 اڙي يار ساڳي آ  
 پنهنجي سُون ڪهاڻي!!



## نا اميدي

يو تار ته اڳيئي پاڙيا هئا،  
پر اسان جي قومي قيادت به  
جاڙي خان جي جُتيءَ جو ڪوڪو آهي،  
دانشور به دانگيءَ سان منهن ملن ٿا  
۽ صحافت به دلالن سان گڏ آهي!  
ڊگهي غلاميءَ جي ڪري،  
خلق به خواريءَ کان گهٽ ڪونهي،  
پروفيشنل پئسي جو پٽ آهي  
۽ مڊل ڪلاس جا منافق  
ماءُ جي نت کان به نتا مڙن!!  
اسان جو ضمير به  
زردار جيان زاني ٿي چڪو آهي،  
سڄڻ ۽ ساڻيه  
قوم کان وسري ويا آهن،  
ان لاءِ نه ڪنهن کي  
حيف چئي سگهجي ٿو

۽ نه ئي ملامت ڪري سگهجي ٿي.  
 عربن کان ارغونن تائين  
 سڀني اسان کي فتح ڪيو آهي  
 ۽ هاڻي ڪنهن ظالم فاتح کي  
 اسان کي فتح ڪرڻ ۾ به  
 شرمساري پئي محسوس ٿئي،  
 اسان شڪست تسليم ڪري  
 زنجيرن سان محبت ڪرڻ لڳا آهيون!  
 ۽ وڃونءَ وانگر  
 پنهنجي ماءُ کي ڪائي  
 خوش ٿي رهيا آهيون.  
 هيءَ ڌرتي صدين جي غلامي  
 ۽ پاڙياپ برداشت ڪري ڪري  
 هاڻي امن کان تنگ ٿي وئي آهي،  
 تاريخ گواهه آهي ته  
 گيدي ماڻهن ۽ ڊيڇو قومن کي  
 سدائين امن ٿو گهرجي!!  
 پر تاريخ مان اهو به سبق ملي ٿو ته  
 ڊيڇو ۽ گيدي قومن کي  
 ڪڏهن به امن نصيب ناهي ٿيو  
 چو ته ڪمزورن لاءِ  
 پادر پُسيل ئي رهن ٿا!!

# Give Me Liberty Or Give Me Death

(مير محمد علي ٽالپر جي نانءُ)

وطن سان وفا جي پاداش

۽ آزادي جي رستي ۾

ماڻهو ڪيڏيون نه

بيوفائين، ويساه گهاتيون

۽ پيڙائون ٿو پيوڳي،

انسان پنهنجي مختصر حياتي ۾

ڪيئي غلاميءَ جا گهاو

۽ لفظن جا تڪا تير

اهڙا به سمي ٿو

جيڪي روح تائين

ماڻهوءَ کي گهايل ڪن ٿا

۽ ڪيترا نفرتن جا خنجر

پنهنجي سيني ۾ کتل

محسوس ڪري ٿو،  
 ڪيئي وطن فروش وڃون  
 آزاد منش انسان جي  
 وجود کي ڏنگيندا رهن ٿا،  
 ڪيترا هماليه هو پنهنجي  
 هنيانءَ تي محسوس ڪري ٿو،  
 ڪيئي بگهڙ هن جي خوابن کي  
 ليڙون ليڙون ڪري  
 چير ڦاڙ ڪن ٿا  
 ۽ عاشقن جي من جي  
 حسين واديءَ جي  
 اجاڙ ڪن ٿا،  
 پر پوءِ به زندهه ضمير  
 وارو مثير مڙس  
 مسڪرائيندي اهو پيغام ڏئي ٿو ته:  
 ”مون کي آزادي ڏيو  
 يا مون کي موت ڏيو“

## سچ وڏو ڏوهاري آ

يقين ڄاڻو ته پاڻ  
هٿلري طاقت سان  
به وڙهي سگهون ٿا،  
مونکي پورو ويساه آهي ته  
پاڻ نازي تڪبر کي  
شڪست به ڏئي سگهون ٿا  
۽ منهنجو ايمان آهي  
قومون جڏهن آڇپي لاءِ  
اٿنديون آهن ته  
پهاڙ جيڏيون سپر طاقتون به  
گوڏا کوڙي  
منهن مٿو پٽينديون آهن،  
ها پر سفر تڏهن ڊگهو ٿي ويندو آهي  
جڏهن قوم جا قلمڪار ۽ شاعر  
آفريقي غلامن ۽ ميراثين جيان  
دوسو وانگر دهل تي نچندا آهن  
يقينن قومون پنهنجي سڃاڻپ  
ثقافت ۾ ڳولينديون آهن  
۽ ايندڙ نسلن کي

اميد به ڏينديون آهن  
 پر آجي ۽ ويساه لاءِ  
 پنهنجا پيءُ ۽ جيءُ به گهورينديون آهن.  
 ايا زجڏهن چيو هون  
 ”سچ وڌو ڏوهاري آ“

ان جو مطلب اهو نه هون  
 سچ چوڻ ڇڏي ڏيو  
 چو نه اهو وڌو ڏوهاري آ،  
 اڄ سنڌ جي قلمڪارن  
 ۽ دلبر دانشورن

سچ کي ڏوهاري سمجهي  
 نه صرف ان سان ياري ٿوڙي آهي  
 پر ان کي ڪاريءَ جيان  
 ڪهاڙي جا وار ڪري  
 قتل ڪرڻ شروع ڪيو آهي.  
 شايد ان ڪري دوستو!

سنڌ جا سور وڌي رهيا آهن  
 ۽ پنڌ پوروئي نه ٿو ٿئي!!  
 اچو ته ڊنگ ۽ ننگ  
 جي حفاظت لاءِ

نينهن جا نعر ا هڻي  
 نغارا ڪڍي نڪري پئون  
 ته جيئن سچ سوڀارو ٿئي  
 ۽ مڃ موچارو ٿئي.

## سنڌي ادب جي من ”آغا سليم“ کي پيٽا

اڃ ان پارڪ\* جا  
سڀ پيچرا اداس آهن  
جتي هو شام جي پसार ڪندو هو  
۽ اها خالي بينچ  
هن لاءِ واجهائي رهي آهي  
جنهن تي ويهي هو  
پٽائي کي ياد ڪندو هو!  
اڃ ان پارڪ جا  
سڀئي پکي  
وڻن جي لامن تي ويهي،  
اکين ئي اکين ۾  
هڪ ٻئي کان  
تعزيتون وٺي رهيا آهن،  
اڃ ان پارڪ جي

مرجھائجي ويل گلن  
 اداسيءَ مان ڪنڌ جهڪائي  
 انهن قربائتن قدمن کي  
 ڳولھڻ جي ڪوشش ڪئي  
 جن کي هو  
 بهار جي موسم ۾  
 ڀٽائي جا بيت ٻڌائيندو هو،  
 اڃان پارڪ ۾  
 گلن ۽ پکين جي  
 پريشاني ٻڌائي پئي ته  
 پارڪ مان رڳو هڪ ماڻهو  
 ڪٽل نه آهي  
 پر صوفين جي دل جو هڪ سورج  
 ٽرتي کي اونداهو ڪري ويو آهي  
 يا ڀٽائي جو پارڪو سڄو عاشق  
 هم اوست جي هنج ۾  
 هميشه لاءِ سمهي پيو آهي!!



## سرمد سڙي ٿو اڀيچند سان گڏجي

ناهي نند نيئن سڄي رات سڌڪن  
اسان کي راتيون ڪاتيون هڻن ٿيون  
اسان ۾ ۾ ۾ بڻجي جوڳي ڦرياسين  
پرين ڄاڻ پرتو ۽ منزل به ملندي،  
دلبر جو درشن ۽ دارون مليو آ  
سخي سار تنهنجي ساحل لڳي آ،  
جلندو جسم آ صنم ڪانسواءِ ڇو؟  
ملندو صنم هڪ جنم جي جدائي!  
سجاول جا سنيها هوا جي چپن ۾  
ٻڌن ڪيئن ٻوڙا ڪنن ڪانسوا هي،  
سرمد سڙي ٿو اڀيچند سان گڏجي،  
سڙي پئي سنڌڙي ڀريا جي ڀرسان.  
چوي ٿي خدائي غلامي نه رهندي،  
مڪلي به سڌڪي هٿڙا ڪٽي ٿي،  
لڪي به لهوءَ ۾ سڌڪا ڀري پئي  
۽ ڀٽ تي پٽائي لڪي ٿو لهوءَ سان

“سورهيه مريڻ سوپ کي ته دل جا وهم وسار”  
 روحل ڀٽ تي جھڻ ايئن چوي ٿو:  
 “وئي هر هر جنم وريو مٺا مهراڻ ۾ مليو”  
 ۽ اياز اٽڻ کي سڏي هيئن چوي ٿو:  
 “ملڪ مڙيوئي منصور ڪهي ڪهندين ڪيترا”  
 حسن به مشائخ جي مورن کي مرڪي چوي ٿو:  
 “ساري سنڌ پرينءَ جو پاڇو، جيڪو جر تي جاڳي ٿو”  
 پکين جي وڳر جيئن وطن تي هلجو  
 سڀئي سُر سڄيئون سنڌ لاءِ سمجھو.  
 سڀئي سُر سڄيئون سنڌ لاءِ سمجھو.

## ڌرتي، ماءُ جيان دل رکي ٿي

سمند جي سيني تي  
ڪنهن به فاتح جو  
ڪو نشان ڪونهي  
پر ڌرتي جا زخم  
اڃان تازا آهن.  
ڌرتي جا ماءُ جيان  
ٻاجهاري دل رکي ٿي!  
۽ اولاد جي اهنجن تي  
تربوي پوي ٿي.  
سمند ساھ ته ڪٽندو آهي  
پر پنهنجي هنج ۾  
ڪنهن کي جڳھ ناهي ڏيندو  
۽ هر بي جان وجود کي  
ڌرتيءَ ڏانهن ڌڪيندو آهي  
ته جيئن ڌرتي  
ان جو بار کڻي سگهي!!

ڌرتي ماءُ جي سيني ۾  
 سندس انڪاري به دفن آهن  
 ۽ ديوانا عاشق به ،  
 هر چوڏهين رات جو  
 چنڊ انهن عاشقن جي  
 پيرن کي ڇهي  
 جهڳي سجدو ڪندو آهي،  
 ڪوئل انهن کي ياد ڪري  
 ڪوڪيندي آهي  
 پر غدارن جي قبرن تي  
 چپرا چٽرون ڪندا آهن،  
 سچ پچو ساڻيو!  
 جيڪا سونهن ۽ اورچائي  
 دولهه دريا خان جي ساميءَ ۾ آهي  
 اها صدارتي هائوس ۾ ويٺل  
 ڪنهن ڪوڙي ڪانئر  
 زردار جي زندگي ۾ ڪونهي.

## اڪيون

نه ميلاپ ڪن ٿيون، نه وڇوڙو ڇڏن ٿيون،  
اڪيون اوهان جون ڪنهن کي سڏن ٿيون؟  
اڪيون ڄڻ وطن جو ويساھ آھن،  
جلاوطني جو جانب ڪو گھاءِ آھن!  
ڪڇن ٿيون ته ڪيئي گمراه ڪن ٿيون،  
پڇن ٿيون ته بند توڙي وجهن ٿيون،  
ڏسن ٿيون ته ڏينهن ناري وجهن ٿيون.  
اڪيون انتظار کان چو انڪار ڪن ٿيون؟  
ڪناري تي ڪنهن جو ديدار ڪن ٿيون!  
اڪيون اندر ۾ ڪو طوفان ٿين ٿيون،  
جلائي جواني کي شمشان ڪن ٿيون،  
حيوانن کي به آخر انسان ڪن ٿيون.

## “YANNI”<sup>\*</sup>

هر سُر ۽ ساز جو  
پنهنجو آسُرون،  
وڃت ۾ پرين  
ناهي ڪوبه غرون،  
دل جي هٿان  
ڪيئن ماريا وياسين  
۽ سُر تان  
سدا واريا وياسين!  
مُرلي من ڪي  
ماري وجهي ٿي،  
سُر سان ساهن ڪي  
يار ناري وجهي ٿي  
۽ تنبوري جي تار  
تَن مَن تاري وجهي ٿي،  
عاشقن ڪي سدا  
عشق تان واري هلي ٿي،

سُر  
سُر  
سُر  
سُر  
سُر

جيئن ڀلي ڪي  
 جهير ڏئي مڇيرو  
 تيئن يانيءَ جي وڃت  
 اندر ڪي چيري وجهي ٿي!  
 موسيقيءَ جو انداز  
 سڄڻ نرالو ڏنم  
 مٿن ڪي به  
 قبرن مان اٿاري وجهي ٿي،  
 سازن جو ڪيڏو آ ڪمال  
 جو ڪائنات ساري  
 ڪٽائي هلي ٿي،  
 وڄائيندڙ هٿن کان  
 نه لنوائي سگهي ٿي،  
 عرش کان فرش تي  
 واجهائي هلي ٿي،  
 وايولن جي تارن ۾  
 ساھ سڙائي هلي ٿي  
 ۽ دليين ڪي دليين سان  
 ملائي هلي ٿي.

## اڙي عشق لازوال

اڙي عشق لازوال  
ڏئين ٿو ڪيڏا ڌڪا،  
دل جي دنيا جا  
شهر ڪيڏا،  
تو ڊيبل لتيا،  
عاشقن جي ارڏائي  
کپائي ڪائي وئين  
ڪنڌار به تو اڳيان  
نه بيهي سگهيا، -  
جهڪي تن سين  
توڪي سجدا ڪيا.  
وٺي ويراڳ،  
چڏي تخت گوتم جيان  
جهنگ جون ٿا واٽون پڇن  
۽ موت کي به ٿا ماري وجهن،  
ناهي تن کي



زندگي جو فڪر،  
 اٿن رڳي تنهنجو ذڪر.  
 هي سسئي جا سارا سفر،  
 ڪيچ ڏانهن نڪري پوڻ،  
 دَمَ کي ڏيئي چڪر  
 سهڻيءَ جو سيرِ گهرڻ  
 ۽ چارڻ جي چنگ تي  
 سرڙو گهوري ڇڏڻ  
 سڀ تنهنجا آهن ڪمال  
 اڙي او عشق لازوال.  
 اڙي او عشق لازوال.

## وچوڙو

جتي چانڊوڪي  
ڦنگي هلي ٿي  
انهن پيچرن تي  
مڌ جون سُرڪيون ڀريون سين،  
چنڊ تڪيندو رهيو هو،  
دل کي پليندو رهيو هو،  
چڪور جي اکين ۾  
جاڳي پيو هو!  
۽ ڄام شوري مٿان  
روئي پيو هو!  
اڃان سنڌ ورستي،  
ستي ڪونه ٿي،  
قاضيءَ قرب مان  
ايلسا کي پاڪر ڀريو هو،  
چريو چنڊ نشن ۾  
چمڪيو گهڻو هو

۽ سڄي رات رڻ ۾  
 ڀٽڪيو گهڻو هو.  
 ستارا حسرتن مان  
 تڪيندا رهيا ها،  
 اندر ئي اندر ۾  
 سڏيندا رهيا ها،  
 تڏهن تو گهڙيءَ ڏانهن  
 نھاري چيو هو:  
 ”وري رات ملبو  
 پوپري جام پيئجان،  
 هوائن سان گڏجي  
 سڄي رات جيئجان.“  
 سدا سڏڪڻ جا  
 ڪيئي آواز آيا  
 نہ حياتي ۾ ڪڏهن  
 چوڏھين رات آئي،  
 نہ ئي وچن تنھنجي جي ورجاءَ جي ڪا  
 ڪڏهن بات آئي  
 هر رات رڙندي ٿي پريات آئي  
 ۽ اسان تي  
 ڏائڻ ڏکي ذات آئي.

## سنڌ اسان جي ساه ۾

سنڌ صدين کان  
ترندي رهي آ  
ظالم سان سدائين  
وڙهندي رهي آ،  
نه شڪستون اسان کي  
سوليون مليون هن  
ها وڙهندي  
وطن کي زندگيون ڏنيون هن،  
ڇا مڪلي رڳو ڪوئي قبرستان آهي؟  
ارپنا جو دلبر  
هي داستان آهي  
۽ رني ڪوٽ  
ڪوراز ته ناهي  
وڙهندڙ وطن جو  
سو آواز آهي.  
هي قلندر به

قرب جو ڪئل آهي يارو،

لڪي ۾ هولالڻ

سمهيو ڪون آهي

ميران پور جو مرشد

جهڪيو ڪون آهي!

پٽائي جو پٽ ڪي

پاڪر پري ٿو

صدين کان سنڌڙي ڪي

سجدا ڪري ٿو،

قاسم کان ڏاهر

ڏڪيو ڪون آهي

۽ وڙهندي وطن تان

ٽڪو ڪين آهي

ڏئي ويو اسان ڪي

هي پيغام آهي

وطن جنهن وساريو

اسان مان سونا هي

اٿاسو سو آهي

اٿاسو سو آهي.

## نم ٿي سنڌ سنڀري

جڏهن به توکي  
سنڌيو سين  
رناسين رڙياسين،  
جڏهن به توکي  
چڏيوسين  
ٿڙياسين ڪرياسين،  
ن پرھ جو پرين  
ڪو پيغام آيو،  
رڻن جي سدائين  
ڊگهي رات آئي،  
اسان جو سفر ڇو  
ڊگهو ٿيو سدائين؟  
وڪ وڪ تي ڪيڏا  
ڇو پن جوڙ پيا هن؟  
سدائين ڇو بسمل

پنهنجا خواب ٿيا هن؟  
 مرڻ کان اڳي ڇا  
 جانان نه ايندو؟  
 اسان جي ڳلن تان  
 هي ڳوڙها اُگهيندو؟  
 غلامي جا ڪيڏا  
 تون لوڙها ڏسين ٿو!  
 نه ٿي سنڌ سنڀري،  
 نه ٿو طوق نڪري،  
 وڃان جي مري مان  
 قبر ۾ ڪڙين سان  
 نه هي لاش لاهي  
 غلام جو پُور جو  
 سکر کان سنڌوءَ جي  
 چولين ۾ لوڙ هجو.

## اڙي سهڻا وطن منهنجا

ڪنڀار ڪيئن مان توکان،  
ڀلايان ڪيئن مان توکي،  
اڙي قيدي وطن منهنجا،  
چڏايان ڪيئن مان توکي.

سدا مون ۾ تون اسرين ٿو،  
ڪڏهن مون مان نه نڪرين ٿو،  
سدا مونسان تون روئين ٿو،  
وساريان ٿو نه وسرين ٿو،  
اڙي قيدي وطن منهنجا.

سدا ڪيئن ڪڙو آهين،  
هر هنڌ تون چڙو آهين،  
بتل دل سان چڙو آهين،  
مڪڻ، مصري وڙو آهين،  
اڙي قيدي وطن منهنجا.



سورج ۾ به تون آهين،  
 پورب ۾ به تون آهين،  
 لهرن ۾ به تون آهين،  
 ساهن کان پري ناهين،  
 اڙي قيدي وطن منهنجا.

اڙي سهڻا وطن منهنجا،  
 اک جي چڻ پڻي آهين،  
 تهذيبن جو ڌڻي آهين،  
 هت ڪڙين ۾ ڪيئن آهين؟!  
 هت ڪڙين ۾ ڪيئن آهين؟!

## ڏناسين غدار زردار ڪيئي

نه ساڙهين جي سُرڻ کي  
سولو سمجهي سگهياسين،  
نه ٽي چورين جي ڇتين  
بخملي ڇاتن سمهياسين،  
نه پاڪرن ۾ وطن کي  
پلجي وياسين،  
نه ٻانهن جي  
ڪچڙين ولين ۾  
غافل رهياسين،  
نه ڳورن ڳلن کي  
ڳرائيون ڏنيوسين،  
نه نارين جا نازڪ  
نخرا ڏناسين،  
چپڙن جي سُرخي  
نه چوسي سگهياسين  
نه نيٽن جا نخرا

ڪي دلبر ڏناسين!  
 ڏناسين ته لاوارث  
 لاشا ڏناسين،  
 جنهن کي سفر ۾  
 ساڙيو ويو هو  
 ۽ بگهڙ جي اکين سان  
 تاڙيو ويو هو  
 ڏناسين ته زردار  
 غدار ڪيئي  
 ۽ ڪرپٽ ڪميٽا  
 پوتار ڪيئي،  
 وڏا زاني سنڌ جا  
 سردار ڪيئي،  
 ڏناسين ته راشي  
 ۽ دلال ڪيئي  
 جنهن کي يقين سان  
 نه ڪوئي نڪ آ  
 نه ئي ديس جو درد  
 ۽ ڪوئي ڏک آ.

## سنڌ جي ڪاميو ماڻڪ ۽ مشتاق جي نانءُ

هي پاڇا پاڇا زندگي  
هي لاشا لاشا زندگي  
نه احساس ڪوئي زندگي  
مشينن جيئن مردار آهي زندگي  
بچڙي بيڪار آهي زندگي  
وڌو ڪو بار آهي زندگي  
بي وطن ۽ بي يار آهي زندگي  
ڏينهن به چار آهي زندگي  
زندگي کان پيزار آهي زندگي  
ڳچيءَ جو ڳٽ آهي زندگي  
ڪٽي جو ڦٽ آهي زندگي  
نه زندگي آهي زندگي.  
وطن جيئن غلام آهي زندگي  
سوئر جيئن حرام آهي زندگي  
پر غدارن لاءِ انعام آهي زندگي  
ٿري ٻارن لاءِ موت آهي زندگي

بک جوشڪار آهي زندگي  
وڌو ڪو چار آهي زندگي  
ڦاسڻ لاءِ تيار آهي زندگي  
۽ زردارن لاءِ زر آهي زندگي  
سٺ ۾ ڪٿي آهي زندگي؟؟!!  
سٺ ۾ ڪٿي آهي زندگي؟؟!!

## مهان سنڌو

شينهن جي وات مان  
وهندي ٿي لهي،  
لداخ کان لڏندي ٿي لهي،  
سونهن سُر هاڻ سنڌ ڏانهن  
ڪڍي ٿي لهي،  
پهاڙن کي پري پاڪر  
ڪلندي ٿي لهي،  
وادين کي صدين کان  
پيار ۽ خوشحالي جو پيغام  
ڏيندي ٿي لهي،  
ديوتائن کي به درشن  
ڪرائيندي ٿي لهي،  
برف جي چوٽين کي  
چُمندي ٿي لهي  
۽ سنڌ جي عشق ۾  
ناز مان نچندي ٿي لهي،

هماليه کي چئي الوداع

سمندر جي سار ۾

هلندي ٿي لهي،

درياهه جي دل ۾

عاشقن جيان چلندي ٿي رهي،

منهنجي محبوب سنڌو

سدائين سنڌ تي

خوشحالي کڻي ٿي لهي،

ميدانن سان ماءُ جيئن

ملندي ٿي رهي

۽ ديوتا ۾ ڌيءُ جيئن

روئندي ٿي رهي

منهنجي محبوب سنڌو

سنڌ لاءِ جيئندي ٿي رهي.

## ننڊڙا نثري نظم

(1) غلامي

ماڻهوءَ جي  
سڀ کان وڏي بدنصربي  
غلام ٿي ڄمڻ آهي  
۽ وڏي خوشنصربي  
اها آهي ته:  
هو آزاد وطن ۾ دفن ٿئي!

\*\*\*

(2) قيدي

پڪيءَ جو  
پڃري ۾ قيدي ٿي جيئن کان  
بهتر آهي ته:  
اڏامندي ماريو وڃي!

\*\*\*



(3) شڪارين لاءِ نصيحت

هرڻ ۽ مور کي ماريندڙ  
شڪارين کي جيڪڏهن نڪ هجي  
ته هو اهڙن سهڻن پکين  
۽ جانورن کي مارڻ بجاءِ  
پاڻ کي گولي هڻي خودڪشي ڪن.

\*\*\*

(4) معصوم خواهش

مان پي جنم ۾  
وڻ ٿي ڄمڻ چاهيندس  
ته جيئن ڪنهن کي  
چانو ڏئي سگهان!

\*\*\*

(5) ڌرتيءَ جي دانهن

سمند چوڏهينءَ رات جو  
وڏا ساھ ڪڍندو آهي،  
پکي اداسيءَ ۾

اڏامڻ ڇڏي ڏيندا آهن،

پهاڙ پيڙا ۾

قائي پوندا آهن

۽ وڻ

ڌرتيءَ جي دانھن تي

ڇڻي سڙي ويندا آهن!

\*\*\*

## نثري نظم

مڙسن جي مرڻ کانپوءِ  
سنت ڪڍڻ جي مڙهيءَ  
وانگر ٿيندي پئي وڃي  
ڪوئن ۽ ڀولن جهڙا ڄامڙا ماڻهو  
سنت کي ڪڙيندا ٿا رهن،  
وطن جڏهن قيدي ٿيندا آهن  
تہ هٿ ڪڙيون  
ماڻهن جي ذهن تي لڳائي  
انهن جا نڪ ڪپيا ويندا آهن  
۽ قومون  
پنهنجي سڃاڻپ وڃائي  
ويڳاڻپ جي واٽ تي  
ڇاڪيءَ جي ڏاند جيئن  
چڪر ڪٽينديون آهن!  
۽ روداليءَ جيئن  
منهن مٿو پٽينديون آهن.

موقعي پرست  
 مڊل ڪلاس جا پوءِ ڏاوا ماڻهو  
 قيدي قوم تي  
 حقارت مان نٺوليون ڪري  
 پنهنجا پپ پربندا آهن.  
 دلال دانشور  
 لفظن جي جادوگريءَ سان  
 ائين جي او جي مال تي  
 مست ٿي  
 مزا ماڻهيندا آهن  
 ۽ ويڪاڙو سياستدان  
 بي ايمان پاڙيا بڻجي  
 ڌرتي ماءُ کي  
 ڪنهن جواري زرداريءَ وانگر  
 هارائي ويهندا آهن.

## اڙي ديس دلبر

جسم جيئن مون ڀاتو آ توکي،  
راڳ راڻي جيئن  
مون ڳاتو آ توکي،  
نه بي در ڏانهن واجهائي هلاڻ تو،  
سدا توکي ڳائي  
مان ڪيڏو نچان تو،  
اڙي قيدي ڪاري وڳي وارا  
دلبر ديس او پيارا،  
سدا رڃ ۾ رڙ ٿي راڻا اچين تو،  
مست ٿي منڙا  
سيوهڻ جيئن نچين تو،  
نصريپور جا ڇا لاءِ رستا پچين تو؟  
مشائخ ۾ مرڪي  
تون ڪيڏو ملين تو،  
نه تو ديس وسرين،  
نه ٿو يار پرچين!

۽ سرمد ٿي سهڻو  
 ٺٺي ۾ اچين ٿو،  
 دادوءَ ۾ دارا وارا جلوا ڏئين ٿو،  
 سڄي رات سڌڪي  
 چورجن ۾ رڙين ٿو؟  
 اڙي ديس ستارن جيئن  
 اسان جي اندر ۾ ٻه ٻه ٽڙين ٿو  
 ۽ پاڪرن ۾ اسان کي  
 سدا تون پرين ٿو،  
 وسڻ تي اچين ٿو ته  
 ننگر ٻوڙي ڇڏين ٿو  
 رُسي جي وڃين ٿو ته  
 پتن جي واري تي چڻين ٿو،  
 نه موسم جي محتاجي توکي وڻي ٿي  
 پپل جي پتن جيئن  
 پن پن تي چڻين ٿو  
 وطن تون اسان کي  
 ڪيڏو وڻين ٿو،  
 اڙي ديس دلبر  
 تون ڇا لاءِ قيدي چڻين ٿو؟

## درد دادلو درياھ آ

جڏهن ٿيان ٿو هيڪلو  
ته درد دل ۾  
اچانڪ ٿو داخل ٿئي  
۽ يار جي ياد جيئن  
ٿو ويهي رهي،  
درد دادلو درياھ آ  
جيڪو چڙهي ٿو اوچتو  
۽ پيار جا پٽ  
ٿو ٻوڙي وڃي،  
دل کي درد سان  
ٿو جوڙي وڃي،  
چٽل گهاوڙ ٿو  
چوڙي وڃي  
۽ عاشقيءَ جا  
سڀ ڳوٺ ٿو لوڙهي وڃي.

## شهيد سنڌ کي پيٽا

مٽيءَ کي مٺي ڏيئي  
وري ڪو ڏاهر  
وطن تان وارجي ويو  
۽ قاسم قبيلي ۾  
جشن آهي يارو،  
اسان جا لاشا چچريل چچريل  
پر گمنام ناهن،  
آجپي جو انعام آهن!  
پل جي پنيرو اڳرتي ناهي،  
پر مقدس مٽيءَ جي پاڪرم آهي.  
اڃان ته وات تي ۽ هر گهاٽ تي  
لاٽ ٻرندي رهي ٿي  
۽ سنڌ تي سورج سدا سلامت  
جڙ ڪندو، مر ڪندو رهي ٿو  
اڙي او پاڳل  
متان تون سمجهين ته



انديرو اسان کان  
اجالا کسيندو،  
ها ڪوڏا هر  
اروڙ مان اٿندو  
رهڙن رنجيت کي  
گردن کان جهليندو  
۽ موهن دڙي واري  
سهڻي سنڌڙي اڏيندو!!

## Happy Valentine in Heaven

عاشقن جا ڏينهن  
ظالمن جي ڌرتي تي  
ملهائڻ منع آهن،  
پيار جيڪو سمندر جيئن  
سڌائين سلامت ۽ جوان آهي  
پر هن دهشت واري ڌرتي تي،  
جواني ۽ سلامتي  
رڳو مذهب جي ملڪيت آهن  
۽ شايد دين ۾  
چار شادين جي ڏاندلي  
پيار کان انڪار آهي!  
يا مولوي جو ڪاروبار آهي،  
پيار عورت سان نه ٿيندو  
پر اهو ڇورن ۽ غلمانن  
سان ئي ٿيندو!!  
ان لاءِ منهنجا عزيز هم وطنو  
ويلنٽائن ڏينهن

صرف جنت ۾ ملهائبو  
 ۽ جتي فرشتن کي به سڏائبو  
 ته جيئن اُهي،  
 ويٺتائين ڏينهن تي  
 قومي ترانو به ڳائي سگهن  
 ۽ طالبان کي ڏنل  
 حورون به ڳڻي سگهن.

## نثري نظم / منافق

چيائين ته: جيئندين،  
چيم ته: پيئندس.  
چيائين ته: پيئڻ کانپوءِ ئي ته جيئڻ جو مزو آ.  
چيم ته: نه، جيئڻ کانپوءِ مرڻ جو مزو آ.  
چيائين ته: ڏينهن ۾ ڏهه ڏهه پيرا ته مريڻ ٿو!  
چيم ته: منافقن جي محفل ۾ مرڻ جو ڪهڙو مزو؟  
چيائين ته: منافقن سان ملڻ ئي ڇڏي ڏي.  
چيم ته: ان ڪري ئي اڪيلو پيئڻ ٿو ۽ اڪيلو جيئڻ ٿو.  
چيائين ته: اهو پيئڻ ۽ جيئڻ به ڪهڙو!؟  
چيم ته: اهو ملڻ ۽ ٽهڪ ڏئي ڪلڻ به ڪهڙو!؟  
چيائين ته: جيئڻ به اڪيلو ۽ مرڻ به اڪيلو!  
چيم ته: نه، مرڻ کانپوءِ ڪيترا ڪيڙا گڏ هوندا  
۽ اهي ماڻهو جيان منافق نه هوندا.  
ماس کائيندا پر ٽهڪ نه ڏيندا.

## وطن ۽ ويساھ

آءُ ان شهر ۾ زنده آهيان  
جتي ڏيهي پرديسي  
۽ پرديسي ڏيهي  
بڻجي ويا آهن!  
آءُ ان ديس ۾  
ساھ کڻي رهيو آهيان  
جتي گلابن تڙڻ  
چڏي ڏنو آهي  
۽ مائرن ڳيرو گهوٽن جا  
چچريل لاش ڏسي  
اولاد چڻڻ بند ڪري ڇڏيو آهي!!  
جتي مورن جا ٽھوڪا  
۽ ڪونجن جا ڪُلاءُ  
تہ گھٽجي ويا آهن

پر گدڙن جي اوناڙ  
 ۽ بگهڙن جي چير ڦاڙ  
 وڌي وئي آهي،  
 منهنجي پٽ جڏهن مون کان  
 وطن جي آجپي بابت سوال پڇيو  
 ته منهنجي ڳوڙهن مان  
 هن جواب ڳولي لڌو  
 ۽ ان کانپوءِ  
 نه هن وٽ سوال رهيو،  
 نه مون وٽ جواب رهيو.

## مناق / ویکائو وکر

هر مناق ماڻهوءَ کي  
ڏندن ٽيڙڻ جي  
گهڻي عادت هوندي آهي،  
هر ڪوڙي ماڻهوءَ کي  
اڪيون ملائي ڳالهائڻ  
نه ايندو آهي،  
سچ ٻڌڻ لاءِ  
جگر ته شينهن جهڙو گهرجي  
پر ڪن به سڙلا ۽ سڙيلا ڪين،  
هر دؤر ۾ ماڻهو  
ڪوڙ گهڻو ٻڌڻ چاهيندا آهن  
۽ فائدي وٺڻ لاءِ  
ڪٽي جو پُڇ هڻي هلندا آهن  
۽ جڏهن ملندا آهن ته  
پڇ لوڏي ملندا آهن!  
هر راشي ماڻهو،

اولاد کي ملڪيت نه ڏيندو آهي  
 پر انسانيت نه ڏئي سگهندو آهي.  
 لوپ ۽ لالچ ماڻهوءَ کي  
 حيوان نه بڻائي سگهي ٿي  
 پر انسان نه ٿي بڻائي سگهي!!  
 دانش جا دهل وڃائي،  
 ماڻهو دانشور نه ٿيندو آهي  
 پر ويڪاڙو ڪر ٿي ويندو آهي.



## سندر سپنو

مون اڏامڻ چاهيو  
ته منهنجا پر ڪتيا ويا،  
مون ڏسڻ چاهيو  
ته منهنجون اکيون ڪڍيون ويون،  
مون ڌرتيءَ کي چُهڻ چاهيو  
ته منهنجي پيرن هيٺان  
ڌرتي ڪڍي وئي،  
مون پوڙهي پروهت  
کي پڪارڻ چاهيو  
ته منهنجي چپ ڪتي وئي  
پر مون هڪ سندر  
۽ سج جيان روشن سپنو  
سانڍي رکيو آهي  
جنهن ۾ ساه به آهي  
۽ ويساه به آهي،  
ويساه جيڪو اياڻو ناهي

پر مٽُ جيئن پراڻو آهي،  
 جنهن جا خُمار  
 پٽائيءَ کي  
 ٻَرَن ۾ وٺي ويا،  
 سهڻيءَ کي  
 سنڌوءَ جي سيرُن ۾  
 ۽ سسئي  
 پنيور کي باهه ڏئي  
 ڏونگر ڏڪائي ڇڏيا.

## پوري پيل ڪي پيٽا

پورا تنهنجا پاڳ ڀلا  
جو انسانن جي عاشقن،  
صوفين ۽ سالڪن  
تنهنجي مرڻ کانپوءِ،  
تو لاءِ ڏاڍا گيت چيا،  
جڏهن تون گمنام گهوت جيان  
۽ ڦاٿل ڪنهن نوت جيان  
جيون پنهنجو گهاريندو هئين،  
پڪ ڪي هر هر ماريندو هئين  
ته تنهنجي ڪنهن ڪي سار نه هئي،  
جيون هڪڙي گار جيان  
۽ جواڙيءَ جي هار جيان  
تو ڪي روز هاريندي هئي.  
ڳوٺ جو رهڙن رئيس وڏو  
تنهنجو ننگ به تارئيندو هو  
زندگي توڪي ساڙيندو هو،

نه عورت زاد جي تنظيمن،  
 نه انساني حقن جي محافظن  
 نه ئي اين جي اوز جي آدرشن  
 توله پاڻ پتوڙيو هو،  
 مال رڳو تن ميڙيو هو  
 ها هنن پنهنجي شهرت لاءِ  
 ۽ اخباري شمع سرخين لاءِ  
 مک تي لپستڪ جا رنگ ڀري  
 ڳاڙها توله گيت چيا ها،  
 بک ۽ بيمارين ۾،  
 لنگهڻ ۽ دلاسن تي  
 اڄ به تنهنجو روح آتو آهي،  
 سرديءَ جي ڪنهن رات وگهي  
 تنهنجو پٽ ٿو کير گهري  
 پر ممتا هن کي لڙڪ ٿي آچي،  
 گونگا سارا گيت ٿي آچي،  
 هٿ ڪٽي هر رات ٿي ڪاٽي!  
 بک ۾ جڏهن باڪ ڦٽي هئي،  
 پورا تنهنجي قبر رُني هئي،  
 خالي پيٽ تنهنجو ڀاءُ مٽو آ  
 سڌڪي ڪيڏو چنڊ رُنو آ.  
 اڄ شام به هڪڙي ويهڪ ٿيندي،

ڳاڙهن ڇيڙن ۽ قيمتي ڪپڙن سان  
 لفظن جي توکي مڃتا ملندي،  
 واه واه ٿيندي،  
 داد به ملندو  
 پر توکي ڪو انصاف نه ملندو  
 ۽ تنهنجي گهر جي در تي  
 بڪ جو هميشه راکاس ٿي رهندو  
 رلندو تنهنجو لاش ٿي رهندو.  
 رلندو تنهنجو لاش ٿي رهندو.

## توڪي چاهيم گهڻو

سونهن سرهاڻ جون  
سَوَ سرڪيون ڀري  
توڪي چاهيم گهڻو،  
تنهنجي پازيب ڪي ڀي  
وچايم گهڻو،  
دل، جا دڳ تي نه آ،  
ڪنهن ڪم جي نه آ!  
تنهنجي جهومر ۾ ٿي  
مست جهمريون هڻي  
تنهنجي اڪڙين ۾ چو  
دل نه دلدار آ؟  
رڳو انڪار آ!  
توڪي پانيم گهڻو،  
پاڻ وچايم گهڻو،  
چيلم تنهنجي جي خم  
۾ ٿي ويو هان جو گم  
جسم جي پيچرن

۾ مونکي ڳولي ته ڏس  
 روح رُندو رهيو  
 چيڳرين چاتين  
 جيان رندو رهيو  
 تنهنجو سارو جسم  
 چڻ ڪا گهاگهر ڀريل  
 ٻُڪ مونکي به ڏي  
 ڏاڍو هان تاسيل  
 تنهنجو ڪا جل به مونکي  
 ڪرامت لڳو آ  
 تنهنجي آ عشق جو  
 چڻ ته ڪلمو پڙهيو  
 ۽ دنيا پوسجي  
 مونکي ڪافر چيو.  
 هڪ وڪ تي سهي،  
 اک اک ۾ ڏئي،  
 ڪڏهن ڏسندي ته ڪر،  
 مون سان ملندي ته ڪر،  
 شبنمي چيڙن جي چتمق سان  
 مڱ ڇمندي ته ڪر،  
 ٻُڪ وجهندي ته ڪر،  
 ٻڪ وجهندي ته ڪر.

## وطن منهنجي ابي جو آ

وطن مون تي عنايت آ  
وطن مون تي سخاوت آ  
وطن منهنجي عبادت جيئن  
وطن منهنجو سلامت آ  
وطن منهنجو سچو سندر  
وطن منهنجو قلندر آ  
وطن منهنجو آملل جيئن  
سدا مون کي جو پاتل آ  
وطن منهنجو نياڻيءَ جيئن  
درد وندي ڪهاڻي آ  
وطن منهنجو ڪراچيءَ جيئن  
ڪچنڌر ڪاڻي ناري آ  
وطن قيدي منڊيلا جيئن  
سرمد ۽ دارا آ  
وطن سنڌوءَ جي ڌارا آ  
وطن ڪبو تر اُڏارن جيئن



وطن ڪونجن قطارن جيئن  
 وطن سنڌوءَ جي پاڻيءَ جيئن  
 وطن منڇر ۽ ڪينجهر جيئن  
 وطن گهاٽو، وطن گهاٽو  
 وطن مومل ۽ وطن راڻو  
 گهاٽو آ، شهادت آ  
 بلاول آ، عنايت آ  
 وطن پٽائي جو يڪتارو  
 ۽ سنڌوءَ جو ڪنارو آ  
 وطن هوشوءَ جون للڪارون  
 وطن سومرو ۽ سمون آ  
 وطن ڏاهر، وطن واهر  
 وطن منهنجو سٺا سٺو  
 سدا ويرين جي اک ۾ آ  
 وطن هن ڪنڊَ جي ممتا  
 وطن روڳي، وطن جوڳي  
 وطن آروڙ، اجنتا آ  
 وطن لڪي پهاڙن جيئن  
 وطن سجدن ثوابن جيئن  
 وطن مقدس ڪتابن جيئن  
 وطن اياز جي خوابن جيئن  
 وطن منهنجو سڀيتا آ

وطن منهنجو گيتا آ  
 وطن منهنجو ديوتائن جيئن  
 آد جڳاد اسان جو آ  
 وطن اجرڪ جون ڦلڙيون آ  
 ۽ عشق جون دلڙيون آ  
 وطن ڳڙهي، وطن مڪلي  
 شهيدن جي امانت آ  
 وطن صوفي سفا منهنجو  
 عاشقن جي صدا جھڙو  
 وطن سڄو درازن آ  
 وطن ان الحق اذان آ  
 وطن روزا، نمازون آ  
 وطن منهنجون پڪارون آ  
 وطن پنهنجي حفاظت آ  
 وطن پنهنجي عبادت آ  
 وطن هت ڪڙين ۾ آ  
 ممتا جي رڙين ۾ آ  
 وطن اتندو ڪڙ موڙي  
 هت ڪڙين کي ٽوڪاري  
 وطن آزاد گهرجي ٿو.  
 ۽ اقوام عالم ۾ آواز گهرجي ٿو  
 وطن آزاد گهرجي ٿو.

## جي ماريانہ موت

اُجليون اڪيون،  
اٿل ڪي ارادا،  
مارڻ گهرين ٿو  
نه ماري سگهين ٿو!  
پڪين جون اڌارون  
۽ مورن ٽهوكا  
روڪڻ گهرين ٿو  
نه روڪي سگهين ٿو!  
ڏڪڻ جون هوائون  
۽ مائڻ دعائون،  
ڪانٽر ٻڌين ٿو  
چورنڊڪ وجهين ٿو؟  
اسان جي ڪُناسين  
۽ جل ٿل اُناسين  
ته ڌرتي ڪلي پئي  
روٽارڻ گهرين ٿو

نہ روئاري سگھين ٿو!  
 پيئڻن اڳيان تو  
 ڳيڙو ڪٺا جي  
 ڊيچارڻ گھرين ٿو  
 نہ ڊيچاري سگھندين!  
 چيڪي مٽيءَ تي  
 لھو جڏ ڪري ٿو  
 بغاوت جو نئون  
 سيلوات اٿي ٿو  
 ڏسين ٿو نہ ابتدا  
 ٻڌين ٿو نہ ٻوڙا.

## موت! توکي موت ماري

منتشر ڇو خيال آهن؟

ڪي پڇاڙي سال آهن

جي ميڙن ٿا زندگي کي

۽ ويڙهن ٿا زندگي کي!

موت ڇي جهولي آ ڦهليل

جنهن ۾ زندگي

پتن جيان ٿي ڇٽندي رهي،

رڻن ۾ رڙندي رهي

۽ موت کي مهڻا ڏيئي!

“موت توکي موت ماري”

نه ڪنهن کي تون ٿو ڇڻين،

نه ڪنهن لاءِ تون ٿو رڙين،

نه ئي ڪنهن کي ٿو وڻين،

نه ئي توتي آهي معيار

اوتارا مسيح جا پڳ مت يار،

نه سونهن سان آهين سڄو،

نه عشق ئي توکي لڳو،  
 کيئن لهين ٿو هر هڪ جي سار؟  
 ڪنهن گهڙي ڪت ٿو اچين،  
 قلندر تي به ٿو ڪڙڪي پوين  
 ۽ سڪندر کي به ٿو سوگهو ڪرين!  
 نه رحم ٿو توکي اچي،  
 نه قهر ٿو توتي ڪري،  
 نه دل ٿي تنهنجي ڏکي،  
 نه اک ۾ ٿو ڳوڙهو اچي،  
 چوند دارا جو ڪو درد ٿيئي؟  
 ۽ نه ئي سرمد جو سُور ٿيئي،  
 نه منصور کان ڪيئي انڪار  
 او موت جا گهوڙي سوار.  
 او موت جا گهوڙي سوار.

## معافي

اڄ به مقدس ديس تي،  
ڪنوڻ تي ڪيڏي ڪجي،  
جا ڪرينن ڪي به  
تي ڪيري وجهي،  
پٿرن جي پيار ۾  
ابليس،  
مومن ٿو ماري وجهي!  
عرب جي مٽي  
موت لاءِ آهي سٺي!  
”موت جو برحق آ“  
۽ بادشاهن کان  
ڪونه ٿو ڊڄي!!  
ماڻهن سان پاڇ ۾،  
ٿو پاڪرين ملي!  
تنهن ديس ڪي  
مان چو دل ڏيان؟

۽ انڌي فڪر جي  
 چوپويان لڳان؟  
 مظلوم عاشق سان  
 چوند شامل ٿيان؟  
 هي ڪوڙ ڪيڏي ڌوڙ آ  
 جا ماڻهن جي منهن ۾ ٿي پوي  
 ۽ مني ۾ ٿي چوي:  
 “ابليس اندر ۾ ڏسو”  
 تنهن کي  
 ملامت جا پٿر هڻندا رهو.  
 بيبي خدمت خلق جو  
 جذبور ڪو،  
 چوند ٿا انسان ٿيو؟  
 ۽ عزازيل کي معافي ڏيو!  
 ۽ عزازيل کي معافي ڏيو!



## موت جا منظر

نه گهر، نه در  
نه چانورو آڪوئي  
اسان لاءِ زندگي  
قبرستان جو چيرو آڪوئي  
جنهن جي اکين ۾  
موت جا منظر ڪيئي  
ويڙي وڃن ٿا  
دودا دلبر ڪيئي  
اُٿي آس آس پڇي  
اڄ مڪليءَ مٿان  
اڃان دل دڪي ٿي  
۽ ويران آهن  
دل جا مندر ڪيئي.  
پلا سنڌ ڇهرن جي  
خاموشي پسي ڇو؟  
وطن جي وٽن تي ويهي

قبرن کي ڏسي ڇو؟  
 هي گهوٽن جون لائون  
 ۽ نٽي جون هوائون  
 ڇا مڪائيءَ سان ڪڏهين  
 مليون ڪين آهن؟  
 ڄام نندي ۽ دوله جون دليون  
 ڪينجهر سان  
 ڪڏهن ڪليون ڪين آهن؟  
 هو ميرانيور جو سائين  
 چوي ٿو سدائين  
 نه وطن جي وطن تي  
 چهرن جيئن ويهي رهو  
 قبرن مٿان اتي يارو  
 ان الحق جو نعرو هڻو  
 ۽ سچ جي سفر تي  
 ننگا ٿي نڪري پئو  
 جو قبرون به پنهنجو  
 ڪنڌ ڪٽي  
 ”جيئي سنڌ“ چون،  
 ۽ پاڙيا پوتار به  
 سور هي بادشاهه جيئن  
 ”وطن ۽ ڪفن“ جو

کاش ڪو دڳ وٺن  
يا بلوچ سردارن جيان  
جلاوطني ۾ رلندا رهن،  
نه قبرستانن ۾  
چڀرن جيئن جيئندا رهن،

تر

## دل جو ديس

رسول حمزا توف  
تون وڏي پاڳ وارو آهين  
ته ديس تنهنجي دل ۾ آهي  
۽ داغستان جا ڌڙڪندڙ  
پهاڙي پيچرا  
تنهنجي رڳن ۾ ٿا لهن  
۽ مست نديءَ جيئن ٿا وهن،  
تو جو  
نديءَ جي اک مان  
ڏٺو هو دل جي ديس کي  
قومي ثقافتي ويس ۾  
ته اکين جا ٻئي ڪنارا  
بند سارا پيچي،  
عشق جي پيچرن کي ٻوڙي ويا  
۽ هٿ ڪڙين کي کولي ويا  
تنهنجو صدور ديس

پرين جو آستان آ  
 ۽ صدين جي سفر جو  
 داستان آ.  
 توجو داغستان جا  
 دلبري قصا ڪٿي  
 آ غلامي جي داغ کان آجو ڪيو  
 ۽ قوم جي خواب کي ساڀيان ڪيو.  
 پاءُ حمزا توف!  
 مان تنهنجي وطن جو ته ناهيان  
 پر تنهنجي عشق کي  
 ٿو سمجهي سگهان  
 ۽ تاريخي وطن جي  
 فرض کي ٿو سمجهي سگهان  
 چو ته داغستان ۽ سنڌ جا  
 سور ساڳيا هن  
 ۽ وڻن جا ٻور ساڳيا هن!

# ماڻهن جا ڦڦڙا، وطن جي وٿن کان نه اوچا ڪيو

پائرو ۽ شاعرو،  
لفظ بي حرمتي جي بازار ۾  
نه سنگسار ڪيو  
۽ نه لفظن کي لاچار ڪيو!  
ايتريون پيٽائون ڏيو  
جيڪي ماڻهو شل  
ڪڍي به سگهن  
۽ سونهن سرهاڻ  
سند متان ٻڻي به سگهن!  
ماڻهو، جو موسم جيان،  
ڪهڙي گهڙي ٿو بدلجي وڃي  
۽ چڪَ پٺوڙي جيان  
ڪهڙي سانچي ۾ ٿو دلجي وڃي  
يا جبر جي جهنگ ۾ جهلجي وڃي،  
ڪٽ پتلي ٿو بڻجي وڃي!!

هيءَ صدوري سنڌ جا هئي  
بابل ۽ نينوا جي تاري مثل  
۽ تهذيبن جي يڪتاري مثل  
جنهن ۾،

ڪيئي صوفي سُر پُرندا هئا،  
اڄ چوڏسان ٿو  
زخمي هر ٿيءَ جيان؟  
۽ پنهنجي ڪرڻي پرڻي جيان،  
جا ڏنگي وئي آ  
دلڪش دانشورن هٿان  
۽ وڪي وئي آ  
مٽ جي مٽڪن مٿان!  
ڏاها ٿيو.

ماڻهن جا قد،  
وطن جي وڻن کان  
نه اوچا ڪيو  
۽ ويسا ه گهاتي جي گهاون  
ڪي نه پلندا ڪيو،  
وڏڙن جي چوڻيءَ ڪي به  
سيني ۾ سانڍي هلو:

”دءُ جهليو آ، هڪ واڻيي ٻيو مينهن“  
ٻيلي ڪنهن وڏي امتحان ۾

نه هڪا ماڻهو وڃهو،  
 سمڙا سدائين هوائي سفر ۾  
 هلندا رهن  
 ۽ پنج ستارن ۾  
 رهندا رهن! \*  
 ڊالر جي دنيا  
 گھڻن کي آڏاهي وڌو  
 ۽ غير سياسي  
 تنظيمن کي آڏاهي وڌو،  
 جت سنڌ به آهي  
 هڪ پراجيڪٽ مثل  
 ۽ يو اين ڊي پي چاڪليٽ مثل!!  
 ان ڪري ساڻيو!  
 قيادي وطن کي ڀيٽا ڏيو  
 لفظ سانڍي رکو.  
 لفظ سانڍي رکو.

ڀي  
 ڀي  
 ڀي  
 ڀي



## پئرس جي پيڙا

او منهنجا منڙا پئرس  
مان تنهنجي پيار سان  
ڪيئن پورو پوان،  
تنهنجي درد ۾  
ڪيئن داخل ٿيان،  
تنهنجي ناحق وهندڙ خون کي  
واپس رڳن ۾  
ڪيئن ٿو آڻي سگهان؟  
تنهنجي سونهن ۽ زندگي  
مون پنهنجي اکين ۾ آساني رکي  
انهن اکين ۾  
درد کي ڪيئن شامل ڪيان؟  
تنهنجي گهٽين جا گهاو  
منهنجي روح ۾ ٿا لهندا وڃن.  
اي منهنجا محبوب شهر!  
مان تنهنجي خوشبوئن کي

ڪيئن ٿو وساري سگهان؟  
 ۽ تنهنجي پاڪرن کان  
 ڪيئن ٿو جدا ٿي سگهان؟  
 اومهنجا پرين پٿرس!  
 جيڪڏهن مان سڄو سمنڊ به روئان  
 ته تنهنجي پيڙا ڪي  
 نه ٿو روئي سگهان،  
 نه ئي ٿو گهٽائي سگهان!!  
 ۽ هن درد کان  
 نه ٿو لٽائي سگهان!!  
 مان قاتلن جي ڪڙم ۽ قبيلي  
 جو ته نه آهيان  
 پر ساڳئي ئي قبلي جو آهيان،  
 مان تنهنجو ڏوهاري آهيان!!  
 اومهنجا مٿڙا پٿرس

## نينهن جانشا

جڏهن توکي چاهيان ٿو  
تڏهن پاڻ کي ئي چاهيان ٿو،  
جڏهن پلڪون کڻي نهارين ٿي  
مٿ جا مٿ پيئارين ٿي،  
مد هوش مرڪن سا مٺي  
نشا ويتر وڌائين ٿي  
اسان جي درد جا پنڇي  
جواني جي ڏنڊ تان جانان  
اُچارا تون اڏارين ٿي،  
وطن پنهنجو آ تنهنجي ٻانهن ۾  
چلاوطني جا سڀ راز ڄاڻين ٿي،  
بتل وارن کي نه چوڙي ڇڏ  
چاندوڪي راتين کي اجايو ستائين ٿي،  
اچن تنهنجي جي پاڪر ۾  
تن قيدين کان  
چو گهٻرائين ٿي؟

تنهنجي ڇاتين ۾ جادو آ  
 سڄو سنسار به قابو آ  
 لاڙڪاڻي کان چو لنوائين تي؟  
 اڃان ميهڙ جي مينديءَ ۾  
 دڪي پئي دل دادوءَ جي  
 ۽ منچر جي مهاڻيءَ جيئن  
 سڌي پئي رات سنگتيءَ کي،  
 اتي آ سِير مان سَهڻي  
 ڏسي ڪونجَن قطارن کي،  
 موڪي ۽ متارن کي،  
 سنڌوءَ جي نظارن کي،  
 چوپلڪن ۾ سمائين تي؟  
 چوپلڪن ۾ سمائين تي؟

## پئرس جي شهيدن کي پيٽا

گل گل جي خوشبو ڪٽي  
ٿا پڄائن هر ديس ۾،  
سارتر جي ويس ۾  
فن جو ڪٽي فلسفو،  
آزادي جو روشن ڏيئو  
انڌيرن کي مات ڏئي  
پريات جو نغمو چئي  
ٿا جاڳائن هر کنڊ کي  
سجاڳيءَ جو نئون رستو ڏئي،  
انساني انقلاب جو ديوتا  
آلهوءَ ۾ اڄ لال ٿيو،  
ڇا خوشبو کي ٿا ماري سگهن؟  
نه اوندھ ٿا آڻي سگهن!  
ٺاٽر ڏيم چرچ ۾  
وڪتر هيوگو جا شاهڪار  
ڇو ڪنهن عرب قاتل جا  
قيدي ٿين؟

۽ فرينج چوڪري  
 سين نديءَ جي ڪناري بيهي  
 چوپيار کي الوداع چوي؟  
 سچ ۽ سونهن جا سور مو  
 اٿو اڃا ڪروڙين ڏيئا ڪٽي  
 ته داعش جي اوندھ ۽ دهشت کي  
 هر ديس ۾ دفن ڪيون  
 ۽ امن جا ايفل ٽاور روشن ڪيون  
 ته جيئن فن جا شاهڪار کي  
 ۽ ڏاهپ جا افڪار کي  
 تورا پورا نه بڻجي سگهن،  
 دل جهڙي ديس ۾  
 ميلان ڪنڊيرا ترسي سگهن،  
 بادل به برسي سگهن  
 ۽ پٿرس جي گهٽين ۾  
 نه خوشبو کي گولي لڳي،  
 سارتر جون سهڻيون پريون  
 دلبرن جي چيلھ ۾ پاڪروجهي  
 شانزيليڙا تي  
 بي خوف گهمنديون رهن  
 ۽ سارتر سان ملنديون رهن.  
 ۽ سارتر سان ملنديون رهن.

## ٻرندڙ سچ

شراب ڪوڙو ڪپي

درد گهرو ڪپي

۽ تازي ڪجي

جان ڪيري سگهي،

دوست اهڙو ڪپي

جيڪو ساقِي ٿئي

۽ نه خنجر پئي ۽ ۾

بروتس جيان ڪوڙي سگهي،

نه منزل ڪي ڏوڪي سان

يار موڙي سگهي،

عشق اهڙو ٿئي

جو نه زندگي ڪي

توري تڪي

۽ موت ڪي زوري چڪي،

ويساه اهڙو ٿئي

جو نه وسري سگهي،

نہ دل مان نڪري سگهي  
 ۽ سَلَنَ جيئن روح مان  
 نسري سگهي،  
 سچ اهڙو ڪپي  
 جيڪو ٻرندو رهي  
 ۽ وطن خاطر  
 ويرين سان لڙندو رهي  
 يا پتنگ، جيئن سڙندو رهي،  
 پر ه اهڙي ڪپي  
 جيڪا اوندهه کي ڌڪاري سگهي،  
 سَتَلَنَ کي اٿاري سگهي،  
 سچ کي پڪاري سگهي  
 ۽ موت کي ٻه ماري سگهي.  
 ۽ موت کي ٻه ماري سگهي.



## پوڙهو ٿيان چو مان؟

(جوابِ عشق)

پڪين کي اڌارون  
ڏيان ٿو مان،  
حسينن کي ادائون  
ڏيان ٿو مان،  
ندين کي رواني  
ڏيان ٿو مان،  
آبشارن کي جواني  
ڏيان ٿو مان،  
پهاڙن کي به طاقت  
ڏيان ٿو مان،  
تڏهن ته پوڙهو  
ٿيان نه ٿو مان.  
تيا جي انڪاري عشق جا  
تنهن کي خواري  
ڏيان ٿو مان،  
سدا جڳ ۾

جيان ٿومان.  
 اڙي او پيار جا پاڳل  
 سڀ آتما ۽ صدمو  
 ڪڍين ٿو تون  
 ۽ بيڪار خيالن کي  
 ڇڏين ٿو تون،  
 تڏهن ته پوڙهو  
 ٿئين ٿو تون،  
 ڳوڙهن کي به مٽُ جيئن  
 پڪين ٿو تون،  
 بي وفائي جا تڪا تير  
 سهين ٿو تون  
 تڏهن ته پوڙهو  
 ٿئين ٿو تون.  
 سدا جواني به مون تي آ،  
 دنيا ديواني به مون تي آ،  
 بارش جي رواني به مون تي آ،  
 چولين ۾ تڱ به منهنجي آ،  
 ساحل ڏانهن سمندر جي ڇڪ  
 به منهنجي آ،  
 ڇيڙن تي مرڪ به منهنجي آ  
 ها پوڙهو ٿيان ڇومان؟

۽ سوڙهو ٿيان ڇو مان؟  
 سدا گهايل رهين ٿو تون!  
 ڪيڏو سڪايل رهين ٿو تون!  
 جدائي ۾ جلين ٿو تون!  
 راتين جو رڙين ٿو تون!  
 پن جي ٻيڙيءَ جيان سڙين ٿو تون!  
 تڏهن ته پوڙهو ٿين ٿو تون.  
 هي پوپت پرڙن ۾،  
 رنگن جي جا سجاوت آ،  
 گلڙن ۾ جا خوشبو آ،  
 مورن جي ٽهوڪن ۾  
 ۽ ڪويل جي ڪوڪن ۾  
 سڄي ساري عبادت آ  
 ۽ عشق جي عنايت آ،  
 عاشقن سان جيان ٿو مان  
 سازن جي آوازن ۾،  
 رمزن ۽ رازن ۾  
 رلندو رهان ٿو مان  
 تڏهن ته پوڙهو  
 ٿيان نه ٿو مان.  
 تڏهن ته پوڙهو  
 ٿيان نه ٿو مان.

## ڌرتيءَ کي پوري ڇمي

ڌرتي توکي منهنجي ڇمي  
پوري آهي ٿيڻي،  
تنهنجي سيند ۾ ڦٽي  
هڪ ڏينهن آهي ٿيڻي،  
غلامي ٿي وئي ڊگهي ۽ گهڻي،  
ڌرتي توکي منهنجي ڇمي  
پوري آهي ٿيڻي.  
دلڙي اڌاريان ٿو گهڻي،  
آچپي جي خوابن کي ڪڍي  
ڪو ته ٿيندو پنهنجو ڌڻي  
ڌرتي توکي منهنجي ڇمي  
پوري آهي ٿيڻي.  
رهبر ڪيڏا رهزن بڻيا،  
پٺ ۾ ڏاڍا خنجر هڻي،  
پير جو مان پُور ته نه آهيان  
جو موسم ۾ ويندس ڇڻي  
ڌرتي توکي منهنجي ڇمي  
پوري آهي ٿيڻي.

## پڳت ڪنورام ڪي پيٽا

ڏٺا هت پنهنجا  
وجت کان رهن چو  
۽ پڳت جا هي نغما  
ڳائي ڏسان تومن،  
چو دل ڌمالون آهن؟  
۽ وجدان ۾ وطن آ،  
تي رقص ساري ڌرتي  
۽ آڪاش به نچي ٿو،  
روميءَ جي رمز سمجھي  
دل تي درازا پنهنجي  
۽ ڀت تي نچان ٿو،  
سيوهڻ جي ٿي صدا مان،  
ڪٽ ڪٽ ڪيئن اچان ٿو!  
۽ جھوڪ جي خدائي  
مان سنڌ ۾ ڏسان ٿو،  
پکين جا هي پاڇا

پيرن ۾ ڇو پسان ٿو؟  
 ڪيف جو ڪبو تر  
 لکيءَ منجه لهي ٿو،  
 لاهوت جي لکن تي  
 آ دل مون لڳائي،  
 دڪندو رهان ٿو سارو  
 هڻي ان الحق جو نعرو،  
 ملندو ڪٿي ته مون سان  
 ڪندس يار جو نظارو،  
 ٻڌي روح تائين چيرون  
 نچندو مان رهان ٿو،  
 ڪنور جا هي نغما  
 ڳائيندو مان هالن ٿو.

## جيڪو وڪجي ويو، اهو ئي ليڊر ٿيو

جيڪو نسريو به نه هو

اهو به تازيو ويو،

جيڪو مڪڙي ٿيو

اهو به اجاڙيو ويو،

جيڪو گل ٻڻيو

اهو به ٽوڙيو ويو،

جيڪو سنت جو ٿيو

يار ساڙيو ويو،

گل خوشبو ڪڍي

ڪيڏو گهايل ٿيا

وڪ وڪ تي

وطن تان واريا ويا،

جيڪو وڪجي ويو

اهو ئي ليڊر ٿيو.

سنت جو واپار

ڪيڏو ڪامياب آ،

جيڪو دل جو ٿيو

اهو ناڪام آ.

جيڪو غدار آ  
 سو ئي زردار آ،  
 رئيس ڀوتار آ،  
 وڏو سردار آ.  
 دانش جون نمرين به  
 لڳنديون رهن  
 ۽ ڊالر جي بارش ۾  
 عقل جون ويشيائون  
 ڀڄنديون رهن  
 ريت پنهنجي پنهنجي تي  
 وڪيئون رهن  
 قلمڪاري به  
 قلم ڪارو بڻي،  
 نه وطن جو ڪو سهارو بڻي.  
 تڏهن به يارو  
 سنڌ، چرين جو دلدار آ  
 ۽ نه ئي سندن واپار آ،  
 دودا به هتڙي چمنڊا رهيا،  
 بلاول به گهاٽي ۾  
 کلندا رهيا،  
 جيڪي پيڙهيا ويا  
 اهي ئي دلبر ٿيا،  
 جيڪي ماري ويا  
 اهي ئي زندهه ٿيا.



## سمنڊ عاشقن جيان اداس ٿي ويندو آهي

سمنڊ تي جڏهن وڃو

ته خاموش رهو

چوتو:

سمنڊ توهان کي

سمجھڻ چاهيندو آهي،

سمنڊ جي ٻولي

’چولين ۾ چيرون پائي

نچندي آهي!

سمنڊ جنهن

جُڳ جُڳ جو پاڻي پيتو آهي،

سمنڊ جنهن

پهاڙن جي برف کي به

گرمي بخشي آهي

۽ هر ديس جي درد جو

ذائقو به چڪيو آهي!

سمنڊَ جنهن  
 پهاڙن جي بلندين کي به  
 ڌرتيءَ جي سيني ۾  
 ساھ ڪڍڻ سيکاريو آھي،  
 سمنڊ چوڏھين رات جو  
 چنڊ کي چمڻ لاءِ  
 اڏامڻ جي تمنا ڪئي  
 ڪناري سان مٿو ٽڪرائيندي  
 زخمي ٿي پوندو آھي  
 ۽ عاشقن جيان  
 اداس ٿي ويندو آھي،  
 سمنڊ کي سمجھڻ لاءِ  
 ڀٽائي جھڙي دانائي ۽ دل ڪپي،  
 وڻجاري جھڙو ونجھ ڪپي  
 ۽ سامونڊين جي ونين جھڙو  
 صبر ۽ انتظار ڪپي.

## صوفين کي کوفين هٿان نيلا م نه کيو

دردن کي صوفي سمجھڻ وارا  
ڪوڙا کوي.

تون کوفي وارن سان  
گڏ آهين!

۽ حرام جي هڏيءَ کي  
ڪٽي وانگر ٿو چاهين!!  
راشي ۽ منافق محفلن ۾،  
ٿو سيلفيءَ تي

تصويرون ٺاهين،  
صوفين کي کوفين هٿان  
نيلا م ڪرڻ وارا  
ڪانٽر کوي،

تنهنجو ضمير ته ستل آهي  
پر تنهنجو قلم به  
ڪوئي جي ڏاکڻ تي  
ڪري مري ويو آهي!

يا دراني جي درئي  
پاڙين پوتارن  
۽ غدارن کي  
درد گهاٽي ٻڌائي  
ٿو داد حاصل ڪرين  
اي! ويڪائو وڪر  
تون وطن وڪڻي  
پنهنجي جيب تہ  
گرم ڪري سگهين ٿو  
پر صوفي خوابن ۽ دردن کي  
فريال جي فرج ۾ رکي  
فريز نہ ٿو ڪري سگهين!!

## فراريت

هوءَ چوي ٿي ته:

تون نه پيءُ،

سوا پيئڻ جي

به ته جيءُ.

مون چيو:

ٺاهو جيئڻ وڌي ڳالهه ناهي!

مرڻ کان سوا

جيئڻ وڌي ڳالهه آهي!!

پڇان ٿو سائين

ڇا غلامي ۾ به

جي آهي سگهيو؟

پيئڻ کان سوا،

ڪيئن ڪو جي آهي سگهندو؟!

نه شوق منهنجي ڪي

سمجھجان عياشي،

پيئڻ کانپوءِ ئي

ڪيان ٿو چريائي،  
 غلامي جو غم  
 ڪو گهٽ ته ڪونهي  
 ۽ آڇي جو ڏور تائين  
 ڪو امڪان ڪونهي،  
 ٻڌاءِ  
 هن درد کي ڪيئن مان گهٽائي سگهان ٿو!  
 ۽ قيدي وطن کي  
 نه ڇڏائي سگهان ٿو،  
 پيئڻ کان سوا  
 دلڙيءَ کي دلبر  
 ٻيو ڪيئن ريجھائي سگهان ٿو؟!

## جيءَ جي جلا وطني

اي منهنجا قيدي وطن  
جيڪڏهن مان  
حسين گمنام گهٽين ۾  
گم ٿي وڃان  
تہ مونکي  
ڳولھڻ جي ڪوشش نہ ڪجان،  
پر دل کي آئت ڏجان،  
يقين ڪر  
انهن دلفريب گهٽين  
گڏهن بہ ڪنهنکي  
واپس ناھي ڪيو  
۽ قيد بہ ناھي ڪيو،  
ھر دل وارو.  
خوشبوئن جي ھنن گهٽين ۾،  
گم ٿيڻ تو چاھي،  
حسين ڳلين جي درن تي

دفن ٿيڻ جي تمنا ڪئي  
 واپسيءَ جو  
 دڳ وساري  
 عشق جي انتها  
 ڪرڻ تو چاهي  
 ۽ محبوبن جيئن مسڪرائيندڙ  
 گلن سان گڏ رهڻ تو چاهي.  
 هنن گهٽين جو جمال  
 جلاوطني جهڙو ناهي  
 پر ڪنهن وطن پرست  
 عاشق جي پوڄا جيئن پوتر آهي.  
 ان ڪري منهنجا قيدي وطن  
 مونکي موٽڻ تي قائل نه ڪر  
 ۽ وڌيڪ گهايل نه ڪر  
 ته جيئن مان  
 ڪجهه گهڙيون  
 فرار جي دلبر گهٽين ۾  
 گهاري سگهان  
 ۽ پاڻ کي  
 جلاوطني ۾  
 ماري سگهان!!



## غلامي جي گار

تون، مونکي ڪنڀي  
گم ته ڪري سگهين ٿو،  
تون، مون کان روشني ڪسي  
ڪال ڪوٺڙي جي اوندھ  
ته ڏئي سگهين ٿو،  
تون، مونکي  
چچريل لاش بڻائي  
ڪنهن ويراني ۾  
اڇلائي ته سگهين ٿو  
پر تون، منهنجا  
سپنا نه ٿو ڪسي سگهين.  
ڇا تون سج کي  
ڪنهن ڪال ڪوٺڙي ۾  
بند ڪري سگهين ٿو؟  
ڇا تون  
آڇپي جي اميد کي

ختم ڪري سگهين ٿو؟

ڇا تون هوائن کي

چچريل لاش بڻائي

دفن ڪري سگهين ٿو؟

جي نه

ته پوءِ ڪانئر

منهنجي ۽ آزادي جي

رستي ۾ نه اچ،

هيءَ حقيقت

جيڪا توکان اڳ ۾

ڪنهن به فاتح کي

سمجھ ۾ نه آئي آهي،

تاريخ گواهه آهي ته

وطن جي عاشقي

ڪنهن به عاشق ڇڏي ناهي

ته پوءِ پنهنجو

بيڪار وقت ضايع نه ڪر

۽ غلاميءَ جي گار سميت

ڪنهن گناهه وانگر

گم ٿي وڃ!!

## گذر کائي ويا سنڌ کي

اي سنڌ!

مان تنهنجو منجهيل سٿُ

سلجھائيندي سلجھائيندي

منجھي پيو آهيان،

هن سٿُ جو سِرو

صدين جي غلامي ۾

گم ٿي ويو آهي،

قوم جي غدار قاتلن وٽ

اسان جي خوشحالي

۽ بچڻ جو آڇپو

اڪيون وڃائي

اندوڻي چڪو آهي

۽ اوندهه کي انعام ۾

اسانجا خواب ۽ آئيندو

ڏٺي رهيو آهي

تہ جيئن اسان جو مستقبل

به منجهيل سَتَ جيئان  
 منزل نه ماڻي سگهي  
 ۽ اهو ڄاڻي سگهي ته  
 “سند گدڙن جو ڪاڇ آهي”  
 يا ڪنهن پڙوي پوتار جو راج آهي!!  
 افسوس اسان  
 صدين جي غلاميءَ ۾  
 زاني زردارن  
 ۽ قاتل سردارن جو  
 ڄڻ ناجائز اولاد بڻجي ويا آهيون.

## مهان ڪوي شيخ اياز ڪي پيٽا

ڪوي ڪراڙا  
ڪراڙ جي ڪنڌيءَ تي  
ڌرتي جي دل ۾  
اڃان تائين  
ڌڪ ڌڪ ڪرين ٿو  
۽ سنڌڙيءَ کي سڪ مان  
ڪيڏو سڏين ٿو.  
اسان جي دلين  
توکان محبت سڪي آ،  
وطن جي ويهي عبادت ڪئي آ،  
ويساھ وطن تان  
ويو ڪونه آهي  
۽ سورج سکر کان  
سنڌوءَ ۾  
اڃان ٻڌو ڪين آهي،  
ساد ٻيلي جو صنم

ستو کين آهي.  
 خيرپور جون کجيون  
 توله تاريون روئن ٿيون،  
 سنڌوءَ جي تر تي  
 سمڻيون چڻ ساڙ هيون ڌوئن ٿيون،  
 عاشقن جيئن تنهنجي اکين  
 ڌرتيءَ جو انگ انگ پسيو هو  
 ۽ گلابي چين کي ڪيڏو چميو هو  
 ڪوي قلندر، شاعريءَ ۾  
 اسان کي آچپي جو  
 رستو ڏسي وٺين  
 تنهنجي گيتن سان  
 هڪ ڏينهن طلاطم به ايندو  
 ۽ دمادم به ٿيندو،  
 تنهنجو ڏنل ويساهه  
 اسان جي ساهن ۾  
 سلامت آهي سائين  
 ”سج لالڻ سان  
 مڌ ريتي جيئن  
 نيٺ اڀرندو سنڌو مٿان“  
 توجو بيجل کي  
 ڪيڏو ڳايو سدا

۽ ڪرندڙ ڪنڌ کي  
 سدا اوچور ڪيو،  
 هلي آ اوڪوي  
 اڄ غدار سنڌ جي گهر گهر گهمڻ ٿا  
 ۽ تنهنجي محبوب وطن کي  
 گروي رڪن ٿا،  
 توجو ڌرتيءَ ۾  
 قلم کي پوکي  
 ڪائنات ساري کي  
 کولي چيو هو  
 ”سنڌڙيءَ تي سِرُ  
 ڪير نه ڏيندو  
 سهندو ڪير ميار اويار“  
 او دلبر ڪوي  
 اڄ ڏسي وڃ ته  
 زردار ڪيئن وطن کي  
 وڪڻي ڇڏن ٿا  
 ۽ ڪيئي مولڻ  
 منڙي ماءُ کي  
 گروي رڪن ٿا.

## قيديءَ جونئون سال

ڪال ڪونڙيءَ ۾  
بند پيل قيديءَ جيان  
هر نئين سال تي  
آچي جي هڪ  
نئين اميد سان  
تو سوچي چوان:  
ته هن سال  
قيدخاني جا بُرج لڏندا  
۽ ڪڙا ڪلف ٽٽندا،  
پر هر سال جي خاتمي تي  
بُرج ٿو اوچا ڏسان،  
ڪنڌ ٿو نيچا ڏسان  
۽ دوڪي جي ديوار  
تهذيبن جي وارث وطن تي  
ٺولي مان ٿي ڪلندي رهي،  
مان پنهنجي ڪَرم



۽ ویکائو وڌڙن جي ڪیل جرم  
کي ٿو ساري چوان:  
ته اڳلي سال آجوتيندس  
يا چچريل لاش ٿي  
سازيو ويندس؟!

## ڪيان ٿو يار ڪي راضي

سدا تاريخ ڳائي ٿي،  
مندرجا گھنڊ وڄائي ٿي،  
ٻڻي جوڳي چوپٽڪون ٿا؟  
در در تي واجھائي ٿي،  
جبل جا پنڌ جھاڳي چو  
هلندا هنگلاج ڏي آھيون؟  
۽ لاهوت جي لڪن ۾ ڏس  
نٿا گھر ٻار ڪي ساريون،  
سڄو پاڻ ڪي ساڙي  
ڏٺوسين يار پنھنجي ڪي،  
سڄڻ دلدار پنھنجي ڪي.  
آواز ٿيو السٽي آ  
بي معنيٰ هيءَ هستي آ،  
پرڻيءَ ڪي پسڻ جي ڪا مستي آ،  
ڌمالن سان ٿي دل ڌڙڪي  
۽ ڪونيا جي ٿي وڃ ڪڙڪي،

فنا جو فن ٿيو فاني،  
 جيئڻ جي جوت ۾ جاني،  
 ٿيان توجھوڪ جو جوڳي  
 درازان جو درپڪڙي مان  
 ڏسي دلدار سمڙي ڪي،  
 وڃهان ڍارو پٽ تي ٿو،  
 وڪرو ويڪون هت آهي،  
 رڳي آجان جي بازي،  
 وڄائي جسم پنهنجي ڪي  
 ڪيان ٿو يار ڪي راضي،  
 ڪيان ٿو يار ڪي راضي.

## بابي جي وصيت

زردار ٿيو آ زاني  
جمهور جي سھاري،  
عوام بک مري ٿو  
قبرن جي اڄ ڪناري،  
شھيدن جو هي سودو  
آهي صفا ٿيو سستو،  
اڀان جي عرياني  
۽ ملڪ جي مھماني  
رندي جا رات ترسي  
دولت انهيءَ تي برسي،  
ڳڙهي ويڙهي وئي آ  
ملڪيت ۽ مال سنڌ جو  
دبئي ڪٽي وئي آ،  
زاني آ حاڪم زادو  
پي پي ڪپي وئي آ،  
ٿيو آ کيس سنڌ سان

ملڪ رياض کي وڪي وئي آ،  
 آ چيچ ۾ هن کي پاتل  
 چلو شهيدن جو بي بي  
 قيدي آ فوٽو تنهنجو  
 لٽيو ويو آ لاڙڪاڻو  
 ۽ رت ۾ ٻڌل آ راڻو.  
 ضمير سڀ پستل هن  
 پر گتر کليل ڏسان ٿو  
 ۽ ماڻهو پليل ڏسان ٿو  
 بدبو گهڻي آ، ڦهلي،  
 سنڌ جي ٺڳن کان يارو  
 شرمائي ٿي اڃ دهلي،  
 موهن دڙي جي مٽي  
 راوي هٿان پئي روئي  
 بلاول جي هيءَ ڪوئي  
 ڪيڏي پلي نهي آ،  
 ان جي بدلي يارو  
 سنڌ رياض\* کي وڪي وئي آ،  
 ٻاٻي جي وصيت ڀاڻو  
 مون پوري اڃ ڪئي آ.  
 مون ڏوري اڃ ڪئي آ.

# ويڪائو وڪر ۽ حسنِ ڪارڪردگي

اڃان ته آزاد هوائون  
گهلن پيون گهٽيءَ ۾  
اسان تي آڇي جا  
در چوبند آهن؟  
اسان جي بوست ۾  
ڪا ڪڙڪي ٿا ڪوليون  
ته سنگتيءَ ساٿي  
پنيءَ ۾ چو خنجر هٿن ٿا؟!  
روشنيءَ کي ڪٿان ڪو  
دنگو ملي ٿو  
ته چنيسر انهيءَ تي به  
چغلي هٿن ٿا،  
اسان جي اوندھ کي  
ارادن سان شڪست ڏيون ٿا  
ته ڪانئر  
ڪيئي چچريل لاشا ڏين ٿا،

مينديءَ جي مهڪ  
 جي اچي ٿي هوا مان  
 ته لهوءَ جي خوشبو  
 انهيءَ ۾ شامل ڪن ٿا!  
 قلم جي قوم لاءِ ڪٿون ٿا  
 ته قلمڪاريءَ ۾ ملاوت ڪن ٿا!  
 ۽ حسنِ ڪار ڪردگي جي عنايت ڪن ٿا!!  
 ويڪائو وڪرتي  
 سرڪاري سخاوت ڪن ٿا!!

## خيالن جي خدائي

سدا تنهنجي دامن ۾  
دڪندو رهان ٿو،  
سدا تنهنجي خيالن ۾  
جڪڙيو رهان ٿو،  
ڪيئي خيال ويڙهي  
مان واپس رکان ٿو،  
ڪيئي خيال پاڪري  
مون کي هلن ٿا،  
ڪيئي مايوسيءَ مان  
وڃڻي واپس وڃن ٿا،  
سوچن جا سلا  
ڪيڏا ڦٽندا رهن ٿا  
۽ زماني جي گردش ۾  
سڙندا رهن ٿا،  
خيالن جي خدائي  
رسي جي وڃي ٿي



تڙ رڻن ۾ پياسي  
 رلندي رهي ٿي،  
 تڏهن خودڪشي جي ڪائي  
 موسم اچي ٿي!  
 ۽ ڄماريل خيال ڪيڏا  
 خوش ٿي سمهن ٿا.  
 ۽ ڄماريل خيال ڪيڏا  
 خوش ٿي سمهن ٿا.

## وطن کي وفائن جيئن ويڙهي نه ڇڏجان

وري سار آئي، وري سُور جاڳيا،  
بي وفائي جا قصا، ٻڌاسين جو ساڳيا،  
اسان جي رُناسين پکين ساڻ گڏجي،  
رُنو هو سمندر اکين ساڻ گڏجي.  
پرين! مند پکين کي ورائي اچي ٿي،  
ينديون، ترايون ڀرائي اچي ٿي،  
اجهو سترِ نسريا ۽ اجهو ٻيڙ پلڙو،  
مينديءَ هٿن ۾ هو چانديءَ جو چلڙو،  
دڪندڙ دلين کي قابو ڪري ٿو!  
عشاقن تي ڪيڏو نه جادو ڪري ٿو،  
هلي آ او سائين پکين کان سڪي وڃ،  
جلاوطني چاهي؟ اکين سان ڏسي وڃ،  
ڪيئن قابو آهيون ڪوئن ڪڙن ۾،  
پپل، ٿاري، نم ۽ پاڪر بڙن ۾،  
اچي ڪو اسان کي دلا سو ڏئي وڃ،  
ڏنل سُور سپرين تون سارا ڪٽي وڃ،

وطن سان وفائون اسان کي ڏئي وڃ،  
 عاشقيءَ جا قصا، ڪهاڻيون چئي وڃ،  
 نند کان اڳي تون ڳوڙهي جيان ڪري وڃ،  
 ڄمين جي بيهه ته هوائن کي چٽجان!  
 وطن کي وفائن جيئن ويڙهي نه ڇڏجان!!  
 سڄي سنڌ پاڪري تون هلجان!!  
 هر جنم سنڌ تان واري تون وڃجان،  
 سمن جي سنڌڙي واپس تون وٺجان،  
 سمن جي سنڌڙي واپس تون وٺجان.

## سببن کي سلام

سببن نوکي سلام سنڌ جا  
چمن کيڏو اداس آهي!  
گلي گلي ڪو گهاٽو آهي،  
صدا تنهنجي سڏي ٿي سائين  
۽ وطن کان هڪ سوال آهي  
قاتل جو ڇا زوال ناهي؟  
گلي گلي ٿو ڪپي هو ڪائڙ!  
دل اسان جي ٻڏي وئي آ،  
ڌرتي اڃان ڇو ڏي ناهي؟  
سمند به ساڻو سمهي پيو آ،  
پهاڙن ۾ ڪائي پڪار ناهي!!  
ڇا قاتل اڃان تڪوئي ناهي؟  
۽ خنجر هٿ ۾ ڏڪيو ئي ناهي!  
ڪروڙين سِر اُٿي جي پوندا  
وڊيندڙ هٿ ڪٿي پوءِ پوندا  
سببن سڀئي سلامت رهنديون،

مڪڙيون چمن ۾ ٽڙي پوءِ پونديون،  
مِسنگ سمورا موٽي ملندا  
اجهاڻل ڏيئا روشن ٿي پوندا  
شيطانن کي شڪست ايندي!  
ياڳ وطن کي پاڪر پائي،  
سببن توکي سلام چوندا.  
سببن توکي سلام چوندا.

## نواب خير بخش مري کي پيتا

هُنَ جا ارادا  
هماليه جيان اڏول،  
هُنَ جي خاموشي  
سمند کان به گهري هئي،  
هُنَ جي پيشاني  
سج جيان روشن،  
۽ اکين ۾ آزاديءَ جا اولڙا  
سدائين جرڪندا رهيا،  
هُنَ جي چپن مرڪڻ  
۽ اکين روئڻ  
چڙهي ڏنو هو،  
ديس جا درد  
هُنَ جي دل سان گڏ  
ڌڙڪندا هئا،  
ڪوئيٽا ۾ هڪ قبر  
سدائين جاڳندي رهندي  
چوٽه هُنَ جي اکين ۾  
آجپي جا خواب  
اڃان زندهه آهن.

## اسان زردار ٿا سڏجون

آبي جي خواهش ٿا پاليون  
دولت جا گهر ٿا ٺاهيون  
نروطن خوشحال ٿا چاهيون  
نه ئي قوم کي ٿا تاريون  
رڳو ٿا مال هت ميڙيون،  
آديءَ جو حال حاضر آ  
ڳڙهيءَ جي قبر به شامل آ  
ڪرپشن جا قرب ٿا چاهيون،  
اڃان ته آيان ايندي ڪا،  
شرجيل کي شرم ڪونهي  
۽ قائم علي جو ڪوڙ باقي آ  
وڌي ڪا توڙ باقي آ،  
اسان ۾ ضمير ڪونهي ڪو  
اسان ۾ زردار ٿو جاڳي  
۽ رڳو زر ٿو چاهي!  
اسان جو قصور ڪهڙو آ؟

يَتَنِ جويَاڳ چڙهيو ڦاهي!!  
۽ جيان جو حال ئي ناهي  
اسان زردار ٿا سڏجون،  
اسان سردار ٿا سڏجون،  
حرامي ٻار ٿا سڏجون،  
تڏهن غدار ٿا سڏجون  
وڏا زردار ٿا سڏجون.



## هلي آ او سورج

نه ئي چنڊ، تارا ۽ ڪتيون سلامت  
بکن ۾ مرن ٿا، نه بچڙا سلامت  
اڃان آسمانن مان، چوورنءَ بند آ؟  
سدا ساهه مٺ ۾، جوانن جو آهي!  
موت به هُنن جي ڪي ڪي چو آهي؟  
اڃا رات ڪاري، ڪٿي چو نه آهي؟  
اڃان صبح، سانجهي، ڦٽي چو نه آهي؟  
سند کان تون سورج، رُسي چو ويو آ؟  
غدارن کي ته گهر گهر، ڏسي تون ويو آ!  
هلي آ او دلبر، چچريل لاشا ڏسي وڃ  
پلي پو اسان کان، تون آشا ڪسي وڃ  
مرڪون، ڪچهريون ۽ اوطاقون به بند هن،  
نه گجهارتون، آکاڻيون ۽ چرچا به وسريل  
رڳو بارود جي بوءَ ۽ دشمنيون پراڻيون،  
مرن مور پنهنجا ۽ ڪونجون اڃان ٿيون  
بگهڙ وات پنهنجي ته تازي اڃان پيو،

گدڙ گهر کان نڪري اوناڙي اڃان پيو،  
 رسي ويو اسان کان دريا خان آهي  
 ۽ پٽائي به پٽ تي پريشان آهي!!  
 گهاٽو ڇا بيهڙ بلاول گهري ٿو؟  
 چنيسر، خلجيءَ کي چغلي هڻي ٿو،  
 ٻاگهل ماڙيءَ تان سڏي پئي سنڌ کي  
 او دودا دلبر، ڏکي سنڌڙي ڏسي وڃ  
 نه ميهڙ ٿي مرڪي ۽ سکر به سڪي ويو!  
 ڪلاچي آ ڪُن ۾، مورڙو مري ويو  
 نه ٿي سن ۾ هڪ مٺ ٿي مڙون ٿا!  
 ۽ نه ٿي ڳڙهيءَ ۾ سنڌ جون ڳالهيون ڪيون ٿا  
 رڳو پنهنجن سان وڙهون ۽ لڙون ٿا،  
 تڏهن ته رهڙن اڄ رهبر بڻيو آ  
 ۽ قاتل، شهيدن جو وارث بڻيو آ،  
 وڪڻي وطن کي زردار ٿيو آ!  
 هلي آ او سورج، روشني ڏئي وڃ  
 ازل جي انڌيرن کي واپس ڪڍي وڃ  
 سنڌڙي صدين کان تنهنجي پوڄا ڪئي آ  
 اوندھ سان اوچي ڳاٽ لڙندي رهي آ  
 هلي آ او جانب، انڌيرو ڪڍي وڃ.

## دين جو دوكو

هر صدا ۽ ساز ۾  
رت آچمي ويو  
۽ گلاب جي هر گلي  
لهو لهو لار ٿي  
هر جيءَ ۾  
ڪيل آ ڪپي ويو  
۽ جهاڻ جون دليون  
درد ۾ ٻڏي ويون،  
ڪيئن ڪبو تر لام تان  
نڪاءَ سان اڏي ويا،  
پهاڙن جا ٻه پار ها  
۽ خوف ۾ انهن ٻار ها.  
هي نه ڪنهن جو دين آ  
جو پوپت جا پر پتي،  
دهشت جو دڳ وٺي  
گلي گلي ڪٽ ڪٽ ڪٽي،

هر ٻار کي ٻڌي وٺو  
 ۽ ملالا سان ملي وٺو  
 قلم ۽ ڪتاب سان  
 اوندھ ٿي کڻي سگھي  
 نہ ڪلاشن ٿي پڇي سگھي!  
 هر ضياءَ جي ذات سان  
 فتني ۽ فساد سان  
 دارا ٿي اٿي پئو،  
 منصور ٿي ڄمي پئو  
 ۽ ان الحق جي صدا هڻي  
 ملان کي مات ڏيو،  
 سورج مڪي کيت جيان  
 سج سان گڏ هلو  
 بچ ٿي مٽي ملو  
 ۽ سلو سلو ٿي ڄمو  
 گھڻي گھڻي ڳالھ ڪيو  
 امن جي ڳالھ ڪيو.  
 امن جي ڳالھ ڪيو.

## سروچ پيرادي کي پيتا

اي آزادي!

توسان لائن لهڻ جي شوق ۾

منهنجي لال ٻڌا هن

ڳاڙها موڙ،

هن جي هڪ هڪ زخم منجهان ٿي

مينديءَ واري مهڪ اچي ڇڻ

سند سموري ساز سوا

هن جي ڄڻ لڳي ٿي ڇڻ

ڳيچ جي سارا پيٽ سوچيا ها

سڀ سهرڙا ڏس اڄ لڙڪ ٻڻيا هن!

ڳاڙهو ڳانو گهوت جيان گهايل

مامي هٿ ۾ پار ڪڍي ٿو.

ماسيون، ماميون،

جيڏ، اڄوڏا،

سنگتي، ساٿي،

ساٿا ساٿا ساھ ڪٽن ٿا

ڳوٺ سڄي ۾ پار ڪين ٿا،  
ممتا ساري راز کي سمجهي  
موهن دڙي سان ڳالهه ڪري ٿي  
تنهنجي ڪن ۾ ڀٽ ڀٽ ٿئي ٿي!  
”تنهنجو عشق،

منهنجي پيار کان  
گهڻو آهڙو!“  
تڏهن ته تو آهن  
ڳاڙها رت جا موڙ ٻڌا  
۽ ايڏا گهرا گهاو سٺا،  
ها ڌرتي پنهنجي چيڙن سان  
ڀورل تنهنجا زخم پريندي  
ڳاڙها ڳيرو گلاب جڻيندي،  
سٺ سڄي ۾ خوشبو ٿيندي،  
مڃتا ٿيندي، مان به ملندو  
سٺ جي منڙيءَ ماءُ کي پو  
چچريل چوڏهين چنڊ نه ملندو!  
چچريل چوڏهين چنڊ نه ملندو!

# شهيد آصف پنهوڙ شهيد وحيده لاشاري

## جي ياد ۾

مون هميشه  
مخدوم بلاول ۽ دوله دريا خان  
جي ساميءَ کي  
ساهه کڻندي محسوس ڪيو آهي،  
اهڙو ساهه  
جنهن ۾ ويساهه هوندو آهي  
ان ويساهه جي واٽ تي  
سند جا عاشق  
پنهنجي ساهه جي تند کي  
تنپوري جيان ٽاڻي  
وطن تان وارجي ٿا وڃن.  
چچريل لاش  
اسان زندهه لاشن کي  
ڦونڊاڙي رهيا آهن  
۽ چڻي رهيا آهن ته  
”پنهنجي واري جو انتظار نه ڪيو“

جيڪا ڌرتي زندهه هوندي آهي

ان جي سيني ۾

شهيدن جون قبرون

ڌڙڪنديون آهن

پر ڪانئر دليون

۽ مرده ضمير

ڌرتي جي سيني تي

بيڪار بار هوندا آهن.

اي سنڌ جا سپوتو!

ان کان پهرين جو

اوهان چچريل لاش بڻجي وڃو

۽ توهان جو رت ڄمي وڃي

پنهنجي گرم لهوءَ سان

آڇپي جا ڏيئا روشن ڪيو

ته جيئن ايندڙ نسل

لال لهو جي سرگرم تي

ڌرتيءَ جي رقص

۽ شهيدن جي خوابن کي

ماڻي سگهن!!

يقين ڪيو،

عاشقن جا خواب

سنڌ جي اکين ۾



اڃا زنده آھن  
۽ اُھي اڪيون  
اروڙ ۽ رني ڪوٽ کان  
سپوٽن ڏانھن واجھائي رھيون آھن  
انھن اڪين کي  
اجھامڻ نہ ڏجو  
۽ لات کي وسامڻ نہ ڏجو.

# تون منهنجي ڪل ڪائنات آهين

(سنڌيا جي جنم ڏينهن تي)

منهنجي منڙي ڌيءَ  
تنهنجي ڄمڻ سان  
زندگي هئي مُرڪي پئي،  
جيئڻ جي ڪا نئين معنيٰ ملي،  
هر احساس ۽ اتساه ۾  
تون وڏو وشواس ٿي،  
منهنجي زندگي کي  
تڌ ۾ به گرمي ڏني  
۽ نياڻيءَ واري نرمي ڏني.  
منهنجي منڙي ماءُ جيئن  
سدا ٿي مونسان مُرڪي ملين،  
ساڳيو انتظار ۽ الڪو ڪرين،  
تنهنجي اکين ۾  
ٻاجه ۽ ماءُ واري شفقت  
جون ٿو ڇوليون ڏسان

۽ جڏهن ملڙيون تنهنجون  
 ٿو ٻوليون ٻڌان  
 ته دل تي جهومي اٿي  
 ۽ ستارن سان ٿي ڳاڻي نچي.  
 تون سنڌوءَ جيان  
 ڪڏهن اداس  
 ۽ ڪڏهن پريڻ جي ديس جي  
 ٿي ملڪا لڳين،  
 آسمانن کان مٿي  
 ٿي ڪيڏو تڪين،  
 تنهنجي اڏام  
 ڪونجن کي ٿي ڦاٿل ڪري  
 ۽ هوا سان ٿي ڪڏ هلي،  
 تون ياد جو  
 آهين روشن ڏيئو،  
 سنڌ جيئن وسرين ٿي نه ٿي  
 ۽ سورج مڪي جيئن  
 ٿي ڪلندي رهين،  
 منهنجي گل ڪائنات آهين.  
 منهنجي گل ڪائنات آهين.

## پنهجي پٽ بالاچ ڏانهن

منهنجا پڇڙا  
تون ڏاڍو حساس  
۽ پکين جيئن آزاد آهين  
مان، تنهنجي درد ۽ اڏامن  
کي ٿو سمجهي سگهان!  
پر پرين  
تون اسان جي  
پيڙا ۽ پيار کي  
سمجهڻ جي ڪوشش ڪر.  
هيءُ جهان  
تنهنجي خواهشن ۽ خوابن  
جهڙو ناھي  
۽ نه ئي  
تنهنجي ساهن جيئن  
گرم ۽ نرم آھي!!  
تون جنهن جهان جا  
سپنا اکين ۾

ساندي ٿو هلين،  
 سا دل واري دنيا  
 هن سٽياھ سٽياري  
 تي ناھي  
 چو ته تون  
 هرڻيءَ جي اک مان  
 ۽ مور جي رقص جيان  
 دنيا کي ڏسڻ ٿو چاهين!!  
 پر پرين  
 تنهنجي چوڌاري  
 خواهشن جا قيدي  
 ۽ مڪار ماڻهو  
 تنهنجي تخيل جي دنيا کي  
 ڏسڻ جي اهل نه آهن.  
 ان لاءِ  
 منهنجا منڙا ۽ معصوم پٽ  
 اسانجي دنيا ۾  
 موٽي آءُ  
 ته جيئن  
 تنهنجي پيڙا ۽ ڪرب  
 به گهٽجي سگهي  
 ۽ اسان به اطمينان سان مري سگهون!!

# NOSTALGIA

ٿڌن ڇانورن ۾  
پينگهن ۽ هندورن  
تي لڏندا رهياسين،  
گهٽين ۾ هڪ جيڏن سان  
لڪ لڪوئي جون  
رانديون رهياسين  
۽ خبر جي جهوني وڻ تان  
ڪڏندي سنڌوءَ جي لڙاڻيل  
پاڻيءَ ۾ ترندا رهياسين،  
سانوڻيءَ جي سهڻي موسم  
۽ جهليءَ جي هوا ۾،  
ستاسين سڀ تڪ لاهي!  
جهان جا سڀ غم لاهي!  
وڻاڻن جي وچندڙ  
چڙن ۽ تلين جيئن

وڃندا رهياسين،  
 رات جو ستارن هيٺان اڱڻ ۾  
 ستاسين ڪٿَ ۽ ٿُڪَ جي رهيءَ تي  
 ڄڻ پرينءَ کي تڪيندا رهياسين!!  
 پر هڪ کان پهرين  
 هو پڪين جون مٺڙيون ٻوليون  
 جيڄل جي ڌوئري،  
 مڪڻ جي خوشبو  
 ۽ گهٽيءَ مان گذرندڙ  
 بيل گاڏيءَ جا چيڪٽ  
 جيءَ کي جيئاري ڇڏيندا ها  
 ۽ گهري نند مان به  
 اٿاري ڇڏيندا ها!  
 وهي جا وهامي وئي  
 ته سوچيان ٿو  
 هي اسان جي ڪهڙي ترقي آ يارو  
 جو ٽرنڪو لائيزر  
 ۽ مٽ جي مٽڪن کانپوءِ به  
 نند جو ڪو پتو ڪونهي،  
 مٽ جو ڪو نشو ڪونهي،  
 ۽ زندگيءَ جو ڪو مزو ڪونهي!!

## عبدالستار ايتيءَ ڪي پيٽا

هُنَ ملنگ  
جنهن مسيحا  
جي نہ ڪا دعوا ڪئي  
۽ نہ مليس  
ڪنهن غار ۾ ڪوئي وحي،  
نہ ڪيائين اڻ ڏني  
خدا جي پرستش  
۽ نہ ڪنهن کي ڏنائين  
جنت ۽ حورن جا ڏٺا  
پر دل سان ڪيائين  
خلق جي خدمت  
۽ اوڍايائين اگهاڙن کي لتا،  
نہ هُنَ کي ٻانهيون رکيون،  
نہ ئي ڪيئي حرم ۾ زالون رکيون،  
نہ ئي کي جنگيون وڙهيو.



نه ئي ڪي مخالفن ڪي  
ڏنائين تلواري شڪستون!

پر پوءِ به

هو صوفي منش شخص

هر دل ۾ ٿو ڌڙڪي

۽ مذهبن جي اک ۾

چو اڃان ٿو ڦڙڪي؟!

هُنَ جو دين هو

ڏکي انسانيت جي خدمت،

هُنَ ڏٺو هو ڪعبي ڪي

لاوارث لاشن جي دليين ۾

۽ بيمارن جي اکين ۾،

هو جو پيغمبر ته نه هو

پر پيغام ڏيندڙن ڪي به

آپوئتي ڇڏي ويو

۽ اکين جي روشني

اسان ڪي ڏئي،

دين جي دوڪي ڪي

آندو ڪري ويو،

ڄڻ عربن جي

پر تشدد پيغام ڪي

آنگو ڪري ويو!!

## پرينء جي خواب جا خنجر

اڃان رات گُٽي ناهي  
وڃائي ٿو گَ جي رلھيءَ کي  
اڱڻ ۾ ھوءَ سُتي آھي  
چنڊ جي ھيانو ۾ خنجر  
کُپائي چٽ سُتي آھي!  
سمورا شبنمي چڪر  
ڳلن تي ڳوڙھن جيئن  
ڳڙن ٿا پيا،  
پتنگ ڪيئي مرن ٿا پيا!!  
۽ ٿانڊا ٿا پري پاڪر  
چاتين کي چمن ٿا پيا،  
ستارن جي سھڻي چادر  
بنديا جيئن پري ٿي پئي،  
سمھين جي چنڊ پٽا ٻيھر  
تہ دلڙيءَ کي دکائي ڇڏ،

ستارن کي ٻڌائي ڇڏو،  
 پرينءَ جي خواب جا خنجر  
 اکين ۾ کپائي ڇڏو،  
 جيئڻ جي آس ۾ جاني  
 زندگيءَ کي جلائي ڇڏو  
 ۽ ڇمڪين جا ڪيئي چڪر  
 ڪعبي جيئن لڳائي ڇڏو  
 خيالن جي خدائي کي  
 جسيئن تان لتائي ڇڏو.

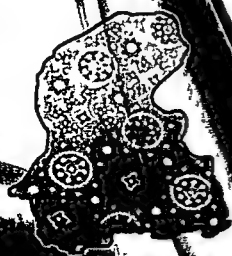
## وک وک تي تيا خنجر اڀا

اڙي او منزل  
چو پڇين ٿي اسان کان؟  
پيرن ۾ هٿين تي  
چو پيڙيون اسان کي؟  
نه يار جي درشن کي  
سولو ڪرين ٿي!  
نه پنڌ پنهنجو  
تون پورو ڪرين ٿي!  
سفر ۾ جي سنگتي  
چڏي پڇي ويا  
تنهين کي تون ڇا لئي  
ميارون منجين ٿي؟!  
ڊگهو پنڌ پنهنجو  
سڄڻن ڪيو آ  
۽ خنجر اڀو به

پنهنجن ڪيو آ،  
 تنهن ڪان پڇاڻو  
 نه ڇا لئه ڪرين ٿي  
 ۽ غدارن ڪان رساڻو  
 اڃان نه ڪرين ٿي!!؟  
 پڪين جهڙيون ڇا لئي  
 اڏارون پرين ٿي!؟  
 اڙي چو منزل  
 پري تون پڇين ٿي؟



غزل



سنگ  
سڅي  
تي پي





## غزل

(سنت صدين کان)

هڙئي رنگ رمزون، ماڻڻ گهران ٿو  
مڪليءَ جا مانجهي، اتارڻ گهران ٿو  
سرفروشي سلامت رهي سنت تنهنجي  
عاشقن جا اندر، اجارڻ گهران ٿو  
سدا سندنو جل ٿل وهندو رهي  
تماچيءَ جي تڪ کي، تارڻ گهران ٿو  
ويا جي اباڻو، ڇڏي ديس پنهنجو  
واپس تنهي کي، آڻڻ گهران ٿو!  
وڃن چنگ جهرجھنگ ڌنارن سدائين  
ڪراچيءَ ۾ هڪڙو، چارڻ گهران ٿو  
متو آهي مانگر، معصومن کي ماري  
انهيءَ مڇ کي، مان مارڻ گهران ٿو  
سائي رهي سدا سينت سنت جي  
منڪر مڙئي تنهنجا، ساڙڻ گهران ٿو  
صدين کان سنڌڙي سيپتا جا قصا  
پوڙهو پروهت، پڪارڻ گهران ٿو.

## غزل

سڄي رات تڙي ٿا ساري جيئون،  
اڃان ڏينهن ڏاڍو ٿا گهاري جيئون.  
سکر ۾ مليو، سج لٿي جو صنم!  
اسان پيار پنهنجو، ٿا واري جيئون.  
ڪارونجهر پي ڪنهن کي پڪاري پيو؟  
سجاول کي ساجهر، ڪيئن سمهاري جيئون؟  
وري آ گهلي، گهٽيءَ ۾ گهايل هوا،  
ڄامشوري کي ڀلا، ڪيئن وساري جيئون؟  
اڪين ۾ جو سندن ٿو وهندو رهي!  
سڄڻ سنڌ ساري، ڪيئن سکائي جيئون؟  
ستل آ ضمير زردار جو هٽڙي!!  
غدارن کي گهر ۾، ڪيئن گهرائي جيئون؟  
اڃان ته سنڌ ساري ستي ڪو نه آهي،  
منڪر مڙيو ئي ٿا تنهنجا ماري جيئون.  
ڀلي جي اسان کان، رسي ڪو رهڙن،  
ڪيئي تماچي تڙ تي، ٿا تاري جيئون.

## غزل

فدا ٿياسين وفائن تان،  
جلايوسين پاڻ جفائن تان.

نه محبت ۾ ماپ جا قائل،  
نه ئي تڪ طور ادائن سان.

هر هت ۾ هت خنجر آ!  
مُشڪ رت جي اچي پئي هوائن مان.

زخم زماني جا ڏنل تازا هن!  
فنا ٿياسين فڪري صدائن تان.

نه اُڏامڻ جي خواهش باقي آ،  
ڪٿيا ويا پَر فضاءن مان.

## غزل

گلن جي رنگن ۾ ٿو رنگجي وڃان،  
عشق جي راهن تي ٿو ڏنگجي وڃان.

ڪيئي رابيل پيا ڦٽن منهنجي من ۾،  
ٿو سوا ڀرين ٿو مان رنگجي وڃان.

گلابن آ گهڻو گهايل ڪيو جانان!  
سورج مڪي ڪيت سان، مان منگجي وڃان.

رات جي راڻي ٿي روح کي رولي ڇڏي،  
ڀوپتن جي پيار تي ٿو ڏنگجي وڃان.

نيٺ نخرا ڪري ٿا ڏانوڻ وجهن،  
حسينن جي هر ادا تي ٿو ڏنگجي وڃان.

## غزل

پانهون رسي ويون، نگاهون رسي ويون،  
اسان کان رڻ ۾، راهون رسي ويون.

نه واپس ورون ٿا، نه اڳتي وڌون ٿا!  
سمند کان سڪندري، گاهون رسي ويون؟

اُميدن جا ڏيڙا، نه اجهاڻڻ ڏناسين،  
آزاديءَ جي وڙي سان لائون رسي ويون.

وري ڪو جڪرو، ڄمي شال سنڌ ۾،  
پرينءَ جي پکن جون، پناهون رسي ويون.

وطن ويڙهيچن جو، وڪيو ويو زر خاطر،  
مليو جي مائن کان داهون رسي ويون.

## غزل

(حسن درس جي ياد ۾)

اڏامن روز ٿيون آڙيون،  
سڄڻ يار جون سارون.

وساريان ڪين وسرن ٿا،  
بنارسي پاڪر ۽ ساڙهيون.

هر اک آ اڃان آلي،  
سهڻي جا سور ٿا پاليون.

ڪجل، ڪوڪا به روئن ٿا،  
سڌڪن روز ٿيون واليون.

وري ها مند موٽي آ،  
ڏسون ڳلابن پريل ٿاريون.

جواني ۾ ڇڻي وئين جاني،  
سمورا قول ڪيئن پاڙيون؟

مشائخ مان ته موٽي آ!  
حيدرآبادي سڏن ٿيون ناريون.

## غزل

سچڻ ساهه سڳڙو، سڀڻ کان به وياسين  
وفائن جا قصا، ٻڌڻ کان به وياسين

قاتل بدن آ، اندن جي وطن ۾  
ننڍ آ نياڳي، ڏسڻ کان به وياسين

ڌرتي وڪي جن، آ تنهي کي سلامي!  
نڪ آ وڏيو ويو، ٻڌڻ کان به وياسين

نه جذبا نه غيرت، چڻ لاشا گهمن ٿا  
جيئڻ کان به وياسين، مرڻ کان به وياسين.

## غزل

مڇ ڪچهريون ڪري، توکي چاهيون پيا،  
سُرن جي سار ۾، توڳي ڳايون پيا.

مليو امانت ۾، هڪ سجدو اٿم،  
سنت ڪعبي مثل، نوڙي نپايون پيا.

هٿڪڙين ۾ به ، تنهنجا نغما چيم،  
ڪال ڪوٺري ۾، دل ريجهايون پيا.

ايندو منهنجو صنم، وٺي نئون جنم،  
پوءِ ڇو پيارا، پاڻ پڇتايون پيا ؟

هوءَ مڪليءَ مان، اتي واجهائي پئي،  
اسان لاڙ ۾، ڇو نه دل لڳايون پيا؟

هوا جي هٿان، ڪهڙي خوشبو هلي،  
مقتل ڏانهن 'مظفر' وري واجهايون پيا.



## غزل

ساقی نہ ڏي شراب، منهنجو یار تو اچي،  
جامِ محبت ۾ صنم، اڄ دل پئي نچي.

نشو نيئن جو چڙهيو، ناهي مٽ ۾ مڙو،  
ڏي مٽخاني کي ڪڙو، وڏو مڇ تو مڇي.

محبوب جي هڪ نظر سان، مدهوش ٿيا مڙئي،  
جلوه جو جمال آ، چريو چند ڪيئن بچي؟

رڳن ۾ رت جيئن لٿو، آ نشو نينهن جو،  
صنم ٿيو سُرور آ، انگ انگ تو ٻري.

دلبر ڌمال ڌم ڌم، ٿيو قلندري ڪمال آ،  
عاشق مڙيا پتنگ جيئن، پڙ پڙ تو سڙي.

## غزل

ويچائي دل پنهنجي ڪي، ڪيان ٿو اڄ پڇاڻو چو؟  
پرين پرديس ۾ آ پر ڪيان ٿو اڄ رساڻو چو؟

ملڻ جي آس به ناهي، ڀر جدائي به جلائي ٿي،  
ويهي سنڌوءَ ڪناري تي، ٿيان ٿو اڄ وڇاڻو چو؟

تڙيو گهر مان ويو آهيان، ڏنگيو پرڏيهه ڏاڍو آ،  
ورهائن ٿا وطن منهنجو، ڪيان ٿو اڄ آجياڻو چو؟

رڻو مونڪان صنم آهي، رساڻو به ته جائز آ،  
وري ڪو واءُ ورنڊو، ڇڏيان ٿو اڄ لاڙڪاڻو چو؟

## غزل

پيت پيت تي تنهنجا پاڪر هئا،  
ست ست ۾ تنهنجا ذڪر هئا.

واريءَ ذرن ۾ وقت قيدي ٿيو،  
ٿر جي ٿوهرن ۾ ڪي فڪر هئا.

زندگي رکجي وئي يا ٽڪجي پئي،  
غدار سدا سنت تنهنجا مُنڪر هئا.

پنٽ پيرين ڪيم، دل دکائي ڇڏيم،  
نينهن جا ننگا پارڪر ننگر هئا.

سدا ڳايان پيو، رڳون وڄايان پيو،  
ڏيھ ۾ مارن ڪي ڏاڍا ڏڪر هئا.

## غزل

سدا ياد تنهنجي ڏڪن ۾ اچي ٿي،  
اسان کي ڪپر جيئن ڏنگي وڃي ٿي.

سار سپرين آ ٻوڏ جي موسم جيان،  
دل جي بندن کي به ٽوڙي وڃي ٿي.

ڳوڙهن کي اکين ۾ سانڍي هلاڻ ٿو،  
مٺ جي موسم ۾ ڇو ويتر مڃي ٿي؟

لاڙ جي لڳيءَ کان نه لنوائِي سگهان ٿو،  
ڏڪن کي ڏڪن سان جوڙي وڃي ٿي.

ڄامشوري ۾ ڄمياسين، اتي ئي مئاسين،  
قبر ۾ به ڪيڏو، مڃي ۽ رچي ٿي.

## غزل

سڀ حسرتون پنهنجون، ماري هلاڻ ٿو،  
رڳو تو لاءِ پاڻ، مان جيئاري هلاڻ ٿو.

اميدن ڏيئڙو اجهائو، ته روشني نه رهندي،  
وطن جي واٽن کي، مان اُجاري هلاڻ ٿو.

خلق سمجھي پئي، صفا مجذوب آهيان،  
مگر سنڌ توکي، مان ساري هلاڻ ٿو.

سونهن تنهنجيءَ مٿان، شال صدقو ٿيان،  
گهر، ٻچا، ٻار، سنگتي، مان واري هلاڻ ٿو.

ڪبوتر به قاتل وٽ، ڏس قيدي ٿيا هن،  
تتر، تلور پٽن تان، مان اڏاري هلاڻ ٿو.

ٻڌو جي سفينو ته، سمندر نه رهندو!  
هوا کي هٿن تي، مان تاري هلاڻ ٿو.

سنڌڙي، سڀيتا اڄ چو سڌڪي رهي آ؟  
پوڙهي پروهت کي، پڪاري هلاڻ ٿو.

## غزل

وچ وراڪا ڪري، اڄ ٻرندي رهي،  
شهر منهنجي مٿان، ڇو ڪرندي رهي؟

ڪير مرڪيو هيو، ڇو نه تڙپيو هيو؟  
قاتلن جي هٿان، هوءَ سڙندي رهي.

ڪيئي بادل سڙيا، پڙڪو ڪائي اٿيا،  
ڪو نه برسيا، هوا ڪيڏو هلندي رهي.

مون پڇيو هو، منهنجو جاناڻ ڪٿي؟  
ڪڪرن تي ڪيڏو، هوءَ ڪلندي رهي.

هوا بي رحم آ، ڪنهن وٽ ترسي نٿي،  
ڄامشوري ۾ گهايل، سا گهلندي رهي.

## غزل

اسان قيدي قاتل نگهاهن جا،  
حسينن جي اندي ادائن جا.

وچوڙو وار چوڙي ٿو، هلي آ،  
نه ته مري ويندس جفائن سان.

اسان جو پنڌ ڊگهو ٿي ويو آ،  
زماني جي دلبر، دغائن سان.

تڏهن کان نيٺن کي ننب ناهي!  
جڏهن ملياسين آزاد هوائن سان.

اڃان ته جيءَ ۾ جوت جاڳي پئي،  
ڪٽندي رات پرھ جي صدائن سان.

## غزل

(حسن درس جي ياد ۾)

وري جُون آيو، وري سُوَر جاڳيا  
جدائي جا جانب، گرم ڏينهن ساڳيا.

مشائخ جي مٽي ۾، ماتم ڪري پئي  
رڙن پيا پرينءَ لاءِ، ورڙ جا هو ڀاڳيا.

چڙي وئين سڄڻ، ڪنهن جي سهارِي  
ستا ڪين سنگتي، اوهان سان جي واڳيا.

شاه پنجي\* جو تڪيو، رولي هليو وئين  
مسرور\*\* سان گڏجي، پنڌ تو جي جهاڳيا.



## ”پرھ ٿي وئي پري آهي“

نَچي اڃ ”رات“ ڪيڏو پئي  
سڏي اڃ ”رات“ ڪيڏو پئي.  
اسان ته روشنين جا راهي  
چڪي اڃ ”رات“ ڪيڏو پئي.  
پرھ ٿي وئي پري آهي  
هلي اڃ ”رات“ ڪيڏو پئي.  
ناهي ننڊ نياڳن نيٽن ڪي  
جاڳي اڃ ”رات“ ڪيڏو پئي.  
ڏکڻ ڏيهي ڇو گھليو ناهي؟  
جَلي اڃ ”رات“ ڪيڏو پئي.  
برن ٻانهون ٿيون پاڪر لاءِ  
ڏڪي اڃ ”رات“ ڪيڏو پئي.  
سڄي سنڌ ڇو سمهي پئي آ؟  
کلي اڃ ”رات“ ڪيڏو پئي.  
کپائي سنڌ زردار کائي ويو  
چوي اڃ ”رات“ ڪيڏو پئي.

## غزل

ٿوهر سارا ٿوڪارن ٿا  
گنڊا ڪيڏا روز چين ٿا.

گڙوا ماڻهو ڪنهن جا ناهن  
وڪ وڪ تي چو روز ملن ٿا؟

مون به هڪڙي آشا پالي  
سپنا سوليءَ روز چڙهن ٿا.

جيون سارو ٿر ٻر آهي  
واريءَ ۾ چو گل ٿڙن ٿا؟

نيٺ ته نيٺن ننب اچي ٿي  
اوجاڳا ڏس ڪيئن مرن ٿا.

هرڻيءَ ڪيڏا چال ڏنا ها  
دل جي ننگر مور رڙن ٿا.

## غزل

سدا وات پنهنجي ٿو ويڙهي تڪي،  
ماري مورن کي ٿو ڪيڏو ڏڪي.

نه بادل ٿا برس، نه ڪنوڻيون ڪجن،  
پاڙيو پوتار ٿو گهر گهر ٻڪي!

”ڪنهن کي چوان ته ماريو سڄڻ،“  
نڪ ڪانسواءِ ٿو قومي ليڊر نجي.

اسان جي ڪسڻ جي ڪا موسم نه آ،  
تي بارود جي ٻو هوا مان اچي.

ڪويل ٿي ڪوڪي، ڪنائِي ته ڏس،  
تترن جون ٻوليون، ڪچي ۽ پڪي.

## غزل

نه جانب توکان جدا ٿي سگھياسين،  
نه تنهنجي خيالن جا خدا ٿي سگھياسين.

اڃان ٿورَ سينا تي موسيٰ سڙي پيو،  
نه خودڪش عاشق فدا ٿي سگھياسين.

نه جلوه ڏناسين نه ڪلما پڙھياسين،  
نه مَنڪر تنهنجا سدا ٿي سگھياسين.

پرين تنهنجي پوڄا ۾ پاڳل رھياسين،  
بُڪن ۾ به سنڌڙيءَ کي سجدا ڏناسين.

اڃان خِلجي وطن مان ويو ڪين آھي،  
چنيسر چمن آ، نه دودا ٿي سگھياسين.

## غزل

پرين پيار پنهنجو ڪتابن ۾ لکجان،  
ويڙي وڃون پوءِ خوابن ۾ ڏسجان.

اڃا مُند آئي ڪيئن گهٽ جي،  
اسانجي اڱڻ تي نقابن سان هلجان.

آهي سار تنهنجي نٿي جي هوا جيئن،  
سجاول ۾ سپرين عتابن جيئن ڏسجان.

ڪينجهر ڪناري ڇو نوري اُچي آ؟  
آهي عشق آهنگو عذابن ۾ ڪلجان.

مقدس مٽي آ دشمن گهٽا ئي،  
لاڙ سان لڳي آ ثوابن سان هلجان.

## غزل

ديس تنهنجي درد تان، ڇو نه ٿو ماريو وڃان،  
تنهنجي مڙن ماڻهن مٿان، ڇو نه ٿو واريو وڃان

دل ٻڌي گهڙي گهڙي، سار تنهنجي ڪيئن ڇڏيان،  
رات گذري سِير ۾، صبح ڇو نه ٿو تاريو وڃان.

سنت تنهنجي سونهن کي ٿو سَو سجدا ڪيان،  
بلديہ فيڪٽريءَ جيان ڇو نه ٿو ساڙيو وڃان.

عشق جي مونکي سَتي ”مظفر“ ازل کان آهي ملي!  
اِنَ پيار جي پاداش ۾، ڇو نه ٿو واڙيو وڃان.

گهايل تنهنجا ڳوٺ ۽ ڪراچي کي ٿو قيدي ڏسان،  
هيءَ حياتي هٿ ڪڙين تان، چونه ٿو گهوريو وڃان.

## غزل

سدا تنهنجون راهون، تڪيندا رهون ٿا،  
صدين کان توکي، سڏيندا رهون ٿا.

نه ٿو پيار پلجي، نه ٿو جيءُ جهلجي،  
پرين پاڻ ڏاڍو، پليندا رهون ٿا.

ڳلن تي ڳوڙها، ڪئي ڳالهيون ڪن ٿا،  
چرين جيئن روئندا ۽ کلندا رهون ٿا.

ملڻ جي موسم ۾، وڇڙي وڃين ٿو،  
پيل جي پتن جيئن، چڻندا رهون ٿا.

جڏهن موت ماري، پرين پوءِ وڃان،  
پتنگ جيئن ”مظفر“ سڙندا رهون ٿا.

## غزل

اڃان دل قلندر ته ڌڙڪي پئي،  
ڇو اک اسان جي ڌڙڪي پئي؟

سدا سائو پلڙو ڏسان سنڌ ۾،  
ڇو نياڻين جي گردن لڙڪي پئي؟

نه ڀٽن تي ڀريل بادل ٿا برس،  
رڳو وچ ولهار تي ڪڙڪي پئي؟

خدا جا خلائق جي بنڊا آهيون،  
ته ڇو موت مارن کي رڙڪي پئي؟

ابه ٻچڙا بکن ۾ مرن ٿا،  
ڇو باهه اڃان نه ڀڙڪي پئي؟



## غزل

هر اُپرنڌڙ سج ڏانهن نھاريون ٿا،  
رڳو پاڻ ئي پاڻ کي ساڙيون ٿا.

رھبر آھن راھ ۾ رھڙن بڻيا،  
پاڻ وڃن ويڙھيڃن سان پاڙيون ٿا.

جن سنڌ جي وحدت تي وار ڪيا،  
تن لاءِ ڇو اڄ لڙڪ لاڙيون ٿا؟

جن اسان جو صوفي تشخص لٽيو،  
تن تاتارين کي ڇو نه تارڙيون ٿا؟

جن قيادت ڪھائي، ڪپي ڪپي چيو،  
تن پاڙين تي ڇو اڄ پاڙيون ٿا؟

## غزل

سدا سنڌ ڀٽائي ڪي ڇا لاءِ وڻي هئي؟  
ڇو ڀٽ جي دل وٽان دلبر ٻڻي هئي؟

نه مارن ڪي مايوسيءَ مان مهڻا ڏنائين،  
سڄي سنڌ سُرڙو ۽ اک جي آڻي هئي.

لڪي ديس تي گيت عبادت ڪيائين،  
سورمين جي سيند ڪي ڏنائين ڦڻي هئي.

ڪڏ تهذيبن جي ماڻي جو جهومر هئاسين،  
هڪ غلطيءَ ۾ سنڌڙي پيل جيئن ڇڻي وئي.

لطيف جي خوابن جي سنڌ نه جوڙي سگهياسين،  
جا دنيا ۾ امن ۽ محبت جي مالڪ ٿيڻي هئي.

## غزل

نه ٿو پيار پرچين، نه ٿو يار وسرين،  
بهارن جي موسم ۾، ٿو دلدار وڃڻين.

سڄڻ توکان وڃڻي، مان واٽون تڪيان ٿو،  
نه ٿو سج ٿي نڪرين، نه ٿو چنڊ اُڀرين.

اکين ۾ اڏورا کي سڀنا ٿا جاڳن،  
اڃان آس آهي، سرن جيئن ٿو نِسرِين.

دلڙي اوهان سان ئي ڌڙڪي ٿي دلبر،  
ملڻ جي بهاني، گهر کان جي نڪرين.

گهڙي جي سماري، مان سيرُن گهڙان ٿو،  
سُهڻيءَ جيئن مران، ته روئجان نه سُڀرين.

## غزل

اڙي عشق تنهنجا، طلب گار آهيون،  
اسان ته گھڻا ئي، گناه گار آهيون.

طلب آ توسان، تهڪ ڏئي کلڻ جي،  
جدائي ۾ جانب، تيا غم خوار آهيون.

تنهنجي ڪاڪل جا، ڏس قيدي بڻياسين،  
دل جي دنيا جا، مگر شمسوار آهيون.

اوندھ سان جھيڙيندا، وڙهندا رهون ٿا،  
سدا روشنين جا، رهيا دلدار آهيون.

وڪڙي وطن کي، دٻئي جي ڀڄي ويا،  
اسان سهڻي سان، بيٺا ميهار آهيون.

## غزل

ها مان ڪڙوو روز جيئن ٿو  
ٿوهر سارو روز پيئن ٿو.

محبت مونکي پاليو آهي دلبر!  
گچيءَ تنهنجو هار ٿيان ٿو.

سڀيءَ ڪيڏا سڌ ڪيا ها  
سڪ مان توکي سمنڊ ڏيان ٿو.

ڪنڊا من ۾ روز چين ٿا  
گهايل ڪيڏا گيت جڻيان ٿو.

ٻُڙ جي مان ٻُور مثل هان  
مند اچڻ تي يار چڻان ٿو.

## غزل

پيار جي پنڌ ۾، اسان اڪيلا ٺاهيون،  
عشق جي بندڻن ۾، سڀ ٻڌبا آهيون.

ڪير کلندو يا رڻن ۾ روئندو رهي،  
درد جي ڌڳ تي، مرڪي ملندا آهيون.

سسئي جا سور، نه سمجهي سگهيا سين،  
سيّر ۾ سهڻيءَ جيان، ڇو گهڙندا آهيون؟

موت ۽ حيات جو، نه فڪر نه حساب،  
يار جي گهڻيءَ تي، ڇو فدا آهيون؟

ڪاريءَ تي پير جو، ”مظفر“ آهي مزو،  
دل سان دلبرن کان، ڇو ڏنگبا آهيون؟

## خزل

بڻيو ڪين پئرس پنهنجو لاڙڪاڻو،  
قريال قري وئي سڄو شهر-ناڻو.

شڪارپور جي ڳل تي مان ڳوڙها ڏسان ٿو،  
ماريو ويو ننڍڻڪو چو راڻي ۽ راڻو؟

هو سنڌوءَ جي ڪناري سکر چو اڃو آ؟  
وڪي وئي هر شيءِ جيئن جيل ۽ ٿاڻو.

ڏسي حيدرآباد، دل ۾ خنجر کڻي ٿو،  
هرهڪ جبالو آهي وڏي واڪ وڪاڻو.

دادوءَ ۾ پئي ٽوڙ ۽ دز اڏامي،  
بلاول لاءِ ٻيهر- سجايل آ گهاڻو.

سڄي سنڌ ڀوتار ۽ زردار لاءِ آ،  
خلق لاءِ اڄ پي آ زنده ضياءَ کاڻو.

هو منوڙو، ڪياماڙي، ڪراچي ڪسي پئي،  
ضمير کانسواءِ شاھ شڪرو اگهاڻو

## غزل

اڃان ڇو سنڌ ۾ تڪو تاءُ ناهي؟  
وريو ڇو وطن تي ڏکڻ واءُ ناهي؟

ڪائڻن کي ڪلندي ڪيڪاريو وڃي ٿو،  
منافقن جو ملڪ ۾ وڏو آڌرپاءُ آهي.

غدارن کي گهر گهر گهرايو وڃي ٿو!  
پراڻو زخم آ، وڌي ٿيو گهاءُ آهي.

هوائون به وطن جون وڪڻي ڇڏيائون،  
تڏهن ته سنڌ ۾ لهوءَ جو هڳاءُ آهي.

ڪرپشن جو يارو ڪيڏو ڪمال آهي،  
ملڪ سان سنڌ جو مُڪَ مُڪاءُ آهي.

سنڌ ۾ ڌاڙي وال نه ڏاڍا آيا آهن،  
زردار جو دٻيءَ ۾ لڳ لڳاءُ آهي!



## غزل

دلبر شهر جا جڏهن به ٿاور ها ڪريا،  
تڏهن اڪڙين مان به ڳوڙها ها ڳڙيا.

هه هه اها ياد جيءُ جموري ٿي وجهي،  
جنهن گهڙي شهر جانان ۾ ٿي ٿاور جهريا.

مون سمجهيو هو رڳو منهنجي دل آ ٿئي،  
پر دنيا جي دلبرن جا، ها ويڙها سڙيا.

هي جُنوني نه ڄاڻن ٿا عشق جي انداز کي،  
ديوانه هر ديس جا، مون جيان ها رڙيا.

## غزل

اڪين جي آڪيري مان پڪين جيئن اڏامي وئي،  
چڻنگ جا پڻيت ٻڻي سا وسامي وئي.

نه پرھ جو آ پتو، نه زندگي ۾ آ مزو،  
اسان جي هيءَ حياتي، قيديءَ جيئن وهامي وئي!

ڇا اميد باقي آ ۽ زندهه ڪو ساقِي آ؟  
پُنيءَ ۾ آ خنجر کُتو ۽ دوستي به جامي وئي.

چڱو ٿيو جو دوستي ٿئي مڱڻهارن سان،  
لڳو ايئن ته زندگي پوري ٿي ۽ غلامي وئي.

غدارن جي ڪڙم ۾ اٿڻ جو ڪهڙو مزو!  
چنيسرن ۽ منافقن جي ”مظفر“ سلامي وئي.

## غزل

دلبر دلڙي چري آهي، تڏهن توتي وري آهي،  
خوشحالي جا خواب ٿا جاڳن، ڇو سنڌڙي سڙي آهي؟

هڪ ڏينهن يار ملندو ۽ خوش ٿي سنسار ڪلندو،  
اسان جي دل وطن تي، چڪور جيئن چري آهي.

صدين کان سِير ۾ سنڌڙي، ميهڙ ٻيٺو ڪناري آ  
ڪٿي ڪچو گهڙو سهڻي، درياھ ۾ ڇو گهڙي آهي؟

ٻڌايان ڪنهن کي ته جاڳي پيو، ڏيه ۾ ڏائڻ،  
آچي جو واءُ ورندي، دل جي ڪليل دري آهي.

## غزل

هلي آ شام جهومي پئي،  
متان پوءِ رات روئين تون.

اسان جي خيال جا موتي،  
پرئينءَ جي هار ۾ پوئين تون.

خزان خنجر کڻي ٿي پئي،  
سڄڻ سونهن نه ڪوئين تون.

ويدي گردن گلابن جا،  
چو هٿڙا ٿو ٿوئين تون؟

وٺي ويا جَتَ جانيءَ کي،  
متان پنهنوءَ کي لوئين تون.

## غزل

اڙي درد توکي مان دارون ڏيان چو؟  
ڳلن تي ڳوڙهن جون قطارون ڏيان چو؟

مٺ تي ويتر وڌين ۽ رچين ٿو!  
قيديءَ جهڙيون بيوس ميارون ڏيان چو؟

قيدهاني ۾ تون آهين ڏاڍو مليو!  
خوشين جون توکي بهارون ڏيان چو؟

اجان ٿورو ترس، پرھ ته ڦٽڻ ڏي!  
پکين جي ولر کي پڪارون ڏيان چو؟

دوڪي جي ديوار ڇا رهڻي سدا آ؟  
هٿ ڪڙين ۾ قيدي اڏارون ڏيان چو؟

## غزل

اڃان دل اوهان کي بهارون منجي پئي،  
هوائن هٿان دوست ميارون منجي پئي.

آهي فيس بوڪ جو ڪيڏو تڪڙو زمانو،  
تڏهن ته تڪيون توکي تارون منجي پئي.

زماني جي گردش جو ڦيڊي ٻڌيون آن،  
پڪين جهڙيون آزاد اڏارون منجي پئي.

ٻه چار ڏهاڙا جي گڏجي گهميا سڀين،  
ڪلڪتي سنڊيون سڀ سارون منجي پئي.

تاج محل کان به سهڻو حسن ٿي لڳو،  
اڱري جي سفر جون هٻڪارون منجي پئي.

وري ڪير شانتي نڪيتن جي شامن ۾ رلندو،  
تنگور جي گيتن جون پڪارون منجي پئي.

## غزل

آءِ مٺڙن منافقن سان ملي ٿا ڏسون،  
پلي دل جلي پر ڪلي ٿا ڏسون.

ڄاڻون ٿا ته قوم جا ٿيندا نه هو،  
پاڻ ٻي پٿر رکي به هلي ٿا ڏسون.

خالي جهولي اٿن، دل به ميري اٿن،  
پريل بوتل جيئن، چلي ٿا ڏسون.

لفظن جي جادوگري سان دانشور ٿيا،  
بي ڪار باهه ۾ يارو جلي ٿا ڏسون.

نه پڇاڻو ٿا ڪيون، نه رُساڻو ڪيون،  
سنت ۾ غدار به هاڻي وڃي ٿا ڏسون.

## غزل

هيءَ غلامي جا ذهنن کي تالا هڻي پئي،  
سنت کي صدين کان ڇا لئه وڻي پئي؟

هر جبر کي سهون ٿا پنهنجي تقدير سمجھي،  
تڏهن ته ماءُ ٻيڙي گهوٽن جا لاشا کڻي پئي!

قيد خانو جي ڏهندو ته روشن آئيندو ايندو،  
وطن ۾ زندگي انهن جي پور جيئن ڇڻي پئي!

آچپي جون آسون، اميدون اُجاري هلون ٿا،  
اڃان ته ڌرتي ڪوندر بچڙا ڇڻي پئي



## غزل

وري دل انگوري کي ٿا کيڙي ڏسون،  
اکڙين ۾ ڳلابن کي ٿا ميڙي ڏسون.

مليون جي نگاهون ته مدهوش ٿياسين،  
پئرس ۾ پرينءَ کي ٿا چيڙي ڏسون.

اسان کي خوشبو چو خنجر هڻي ٿي؟  
گهٽين ۾ گلن کي ٿا روڙي ڏسون.

وائين چو وطن جيئن وسري نٿي؟  
سدا دل قلندري کي ٿا چوڙي ڏسون.

حُسينَ جا ٿاور اڃان اوچا ڏسان ٿو،  
عشق جا عَلمَ کيئي ٿا کوڙي ڏسون.

دل جي دنيا ۾ کيڏو رلندا رهياسين،  
نه وائون وطن جون ٿا موڙي ڏسون.

## غزل

بري پئي رات چوڏهينءَ جي، چنڊ چوڪڻو ناهي؟  
چيائين چنڊ چريو ناهي، ڌرتيءَ تي لٿو ناهي.  
اجارا نيٺ تڙپن ٿا، گهٽائون به ته گهايل هن،  
پرين نقابن ۾ نڪري ٿو، اسان دل پري ڏنو ناهي.  
پتون بدن جيئن پياسون هن، ننگر به نهاري پيو،  
اجان عشق آرائينءَ جو، چو جل ٿل وٺو ناهي؟  
سمهاري سنڌ ساريءَ کي، ڏيرن ڏوهه ڪيڙو آ،  
بڻيو آ ڪيچ جو قيدي، پنهنون پاڻ کان رنو ناهي.  
هٿ ڪڙين ۽ بيڙين ۾، ڀلا ڪير چڱو چئبو؟  
اسان خنجر غلاميءَ جو، ڇا سيني ۾ سنو ناهي؟

## غزل

دلبر هيءَ دل رڙي ڇو پئي؟  
زماني سان ايڏو لڙي ڇو پئي؟  
ناهي لڳي باهه ته پورل پوءِ،  
سدا سنت جيئن سڙي ڇو پئي؟  
ڏيان مان دانھن ڪنھن کي ڪيئن،  
چنيسرن سان وڙهي ڇو پئي؟  
ڏکن ۾ آ زندگي گذري وئي،  
بکن کي ڇڄ ۾ ڇڙهي ڇو پئي؟  
چون ٿا ته سنت سلاخن ۾ ٺاهي!  
پوءِ تيل ڪڙاهي ۾ ڪڙهي ڇو پئي؟

## غزل

ڪڏهن سنڌ جيگل تي پريات ٿيندي،  
ڪڏهن رات ڪٽندي، پکين لات ٿيندي.

غلاميءَ ۾ گهڙو ئي غافل رهياسين،  
ڪڏهن مند ورندي ۽ ملاقات ٿيندي.

ڇو منڪر تنهنجا ماڻهو ڏسان ٿو؟  
ڪڏهن تنهنجي آڇي سنڌي بات ٿيندي؟

هت ڪڙين ۾ به هلندا رهون ٿا!  
سڄي سنڌ يارو ڇا حوالا ٿيندي؟

اسان ميلن ۾ ڪيڏو نچندا رهون ٿا،  
ڪڏهن سنڌ اٿندي ۽ ڪرامات ٿيندي.

”ڪڏهن محب ملندين ملاقات ٿيندي“ کان متاثر ٿي لکيل\*

## غزل

پاڻ ڇڻ خودڪش بمبار آهيون،  
يار زماني لاءِ سفا بيمار آهيون.

راشي ۽ نازي ڊڄن ٿا ڪيڏو،  
رهيا وطن سان سدا وفادار آهيون.

وفا جي پنڌ ۾ ماري وڃون ٿا،  
نه ڪنهن جا وانا، ڪمدار آهيون.

سدا سنڌ تنهنجا ويڙها وسن شل،  
ويڪائو ميڙن جا نه مهندار آهيون.

هٿڪڙين ۾ توکي جيگل ڏسان ٿو،  
تيا ڇو نه غلاميءَ ۾ شرمسار آهيون؟

لتي ويا سنڌڙيءَ کي دلال ڪيئي،  
نڪ کان سوا دانشور، قلمڪار آهيون.

## غزل

(لچمڻ ڪومل جي وچوڙي تي)

جيءَ جي جلاوطني، ڊگهي ٿي وئي آ  
هن جنم ۾ جاني، سڄي ٿي وئي آ

اڳلي جنم مان، چمان شال سنڌ ۾  
خواهش چمڻ جي، گهڻي ٿي وئي آ

اڪيون جي کلن ته، ڏسان مان سنڌڙي  
جيگل کي ڇڏڻ جي، غلطي ٿي وئي آ

خوشين جا خزان، هند کي ڏناسين!  
سنڌڙي اسان جي، ڏکي ٿي وئي آ

امن جو ڪبوٽر، اڏامي ويو سنڌ مان  
لڳي ٿو اسان سان، ٺڳي ٿي وئي آ

موهن، شيام ۽ لچمڻ به هليو ويو  
هيءَ حياتي ”مظفر“ مڪلي ٿي وئي آ.

## غزل

(گلن جھڙن ٻارن ڏانهن)

نه ٽولو، نه ماشو، نه ٽي پاءُ آهيون،  
اسان ته اوهان جا پيءُ ماءُ آهيون.

اوهان جي ترقيءَ جا طلب گار آهيون،  
ڪنهن لاءِ نه ڪوسو واءُ آهيون.

چنڊ ستارن جيئن توهان کي ٿا پائڻيون،  
رڳو ٿا توهان کان گلن جو هڳاءُ چاهيون.

اچي نه اوهان تي ڪا مشڪل گهڙي،  
توهان سان زندگيءَ جو لڳاءُ آهيون.

مري به وڃون ته وساري نه ڇڏجو،  
يادن جو اهڙو ٿا لڪاءُ چاهيون.





بيت



سڌي  
سڌي  
تي پي



## بيت

گورک تنهنجا گهاو، ڪٿي آيس گڏ،  
ٻڌم ٻوڙو سڏ، آڏيءَ رات اٿي ڪري.

\*\*\*

ٻڌي ٻوڙو سڏ، روئي وينس رات،  
ڪهڙي ڪيان بات، سنڌڙي تنهنجي سونهن جي.

\*\*\*

سنڌڙيءَ تنهنجي سونهن جي، تارن ڪئي ٿي بات،  
چڪ وجهي ڇپ ۾، ڇنڊُ رُنو ٿي رات،  
آهي سڀني مات، ناهي تنهنجو مٿ ڪو.

\*\*\*

ناهي اُن جو مٿ ڪو، گورڪ هلي ڏس،  
پرين پنهنجو پَس، ڇڙهي چوڏهينءَ رات جو.

\*\*\*

ڇڙهي چوڏهينءَ رات جو، نيڻن اڏامي ننڊ،  
ڇمي ڏي تون ڇنڊ، ناهي ڇيڻ چريءَ کي.

\*\*\*

ناهي چين چريءَ ڪي، ڏسي تنهنجا ڏک،  
دلڙي ٿي وئي سڱ گورک واري گل ۾.

\*\*\*

گورک واري گل ۾، ڌڙڪي پئي دلڙي،  
رُسي مونڪان راتڙي، توکي ساري سپرين.

\*\*\*

توڪي ساري سپرين، روئي وينس رات،  
ڏيئي مونڪي ڏات، ويڻ جون ٿو ڳالهيون ڪرين.

\*\*\*

ويڻ جون ٿو ڳالهيون ڪري، پهاڙن کان تہ پُڇ،  
ڪراچيءَ جيئن نہ لُڇ، ڪاڇو ڪُنل قرب جو.

\*\*\*

ڪاڇو ڪُنل قرب جو، نفرت کان آ ڏور،  
جيئن مينهن ڪنڍي پُور، تيئن منڇر-گورک پاڻ ۾.

\*\*\*

منڇر منهنجي من ۾، سيوهڻ جو آ سڏ،  
لڪيءَ ۾ نہ لڏ، ستل آهي سنڌڙي.

\*\*\*

چندن چيلهار جا، ڍاٽي ڪين چَرَن،  
بکن منجه مَرَن، ابهم ساري سنڌ جا.

ابهم ساري سنڌ جا، در در پيا پِنَن،  
ڌاريا آهن سُڪَن، مارُن جي مال تي.

مارُن جي مال تي، ڌاڙا پيا لڳَن،  
غدار پيا گهمَن، ناهي تِن نڪُ ڪو.

ناهي تِن ڪي نڪُ ڪو، ٿڃ لڄايئون ماءُ،  
وري نٿي واءُ، جي ڪيڏي رستا روڪ ٿي.

رستي ڪيڏي روڪ ٿي، ڪوپا ڪَنڌَ ڪِرَن،  
موڙن ۾ ٿا مَرَن، گهوت سمڙي سنڌ جا.

گهوت سمڙي سنڌ جا، نه ٿا آڻ مڃَن،  
لائون لال لَهَن، سنڌڙي تنهنجي سِڪَ ۾.

سنڌڙي تنهنجي سِڪَ ۾، قيدي ٿي نه مران،  
بيهر شال ڄمان، جيڄل تنهنجي ڪُڪِ مان.

جيڄل تنهنجي ڪُڪِ مان، دودا دلير ڄمن،  
ڪڍي ڳاڻُ چَوَن، سنڌ اسان جي ماءُ آ.

\*\*\*

دليون اسان جون ڏنگجي ويون هن  
 جوانيون رت ۾ رنگجي ويون هن  
 ڪڏهن واءُ ورندي، ڪڏهن طوق ٿيندو؟  
 هت ڪڙيون به هاڻي رنگجي ويون هن!

\*\*\*

نه دردُ ٿو ڊڳ لڳي، نه فرض ٿو پورو ٿئي،  
 نه يار ٿو مونکي ملي ۽ دل پئي منهنجي ڏکي،  
 بس هڪ آس آ جا پئي ڏيئي جيئن ڏکي،  
 اڃان پئي سڪي، سنڌڙي هن سنسار ۾.

\*\*\*

### بيلجم کي پيٽا

هن ناحق لهوءَ جي، ڪنهن کي ڏيان مان دانهن،  
 بيلجم جي پڳي ٻانهن، جنت جي جوتن هٿان.  
 رت وهايو يورپ جو، جنت جي جوتن،  
 عرب انٿن، شون، امن کي قيدي ڪيو.  
 پڪين جهڙي ديس ۾، امن قيدي ٿيو،  
 ڪارو ويس ڪيو، برسلز جي بازار اڄ.

برسلز جي بازار ڪيو، سهڻن جو اڄ سوڳ،  
 دين ڌرم جو روڳ، آهي هر ڪنهن من ۾.  
 هر ماڻهو جو من ٿيو، تشدد کان باغي،  
 دهشت ٿي داغي، معصومن جي رت سان.

\*\*\*

ڇو پوپٽ ۽ پنيوريون گلن کي چمن ٿا؟  
 دلين کي ڏکائي خوشبوءِ سان ملن ٿا،  
 درد پنهنجي ڀرن ۾ لڪائي به راضي رهن ٿا،  
 نه عشق ٿي ڇڏن ٿا، نه رنگن کان رُسن ٿا.

\*\*\*

ٿيا وطن جي غم کان غافل ناهيون  
 ظالم زماني جي نظرن ۾ پاڳل آهيون  
 ويڪاڻو قلمڪارن جا اسان يار ناهيون  
 نه ٿيا زردارن جي ڪُڙم ۾ شامل آهيون.

\*\*\*

دُهلاري دانشور ڏني فتوا ته وطن پرستي انتهاپسندي آ،  
 تاريخ ٻڌائي پئي يارو ته عاشقي نه الزام ڏسندي آ،  
 پل سڄ جي راه ۾ مخدوم بلاول جيئن پيڙهيا وڃون،  
 پر مومل موت جي منهن ۾ به راڻي کان نه رسندي آ.

\*\*\*

جڏهن دلبر ديس کي ٿا چاهيون  
 ويڪائو دانشورن کي لڳن ٿيون باهيون  
 اسين خادم ۽ عاشق وطن جا  
 ٿيا هي ڪنهن در جا غلام ناهيون.

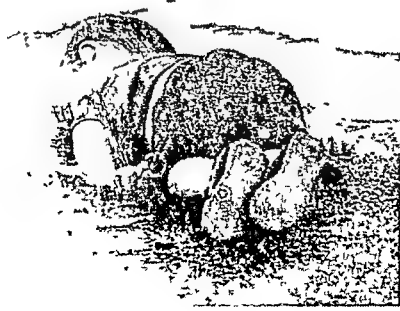
\*\*\*

## ٽڙيا هاگل ٽاريءَ ۾

ٽڙيا هاگل ٽاريءَ ۾، حسينن کي ڏٺائون پئي،  
 وري ڇا مُند ايندي ڪا، پهاڙن کان پچائون پئي؟  
 خوشبو ڪنوارن گلن جي هئي، گهليون قاتل هوائون پئي،  
 ڪليو ڪيرٿر خمارن مان، لامن کي لائون ڏئي!  
 سڌڪي رات ساري هئي، ستارن کي دعائون ڏئي،  
 پهاڙن کي پري پاڪر، پرينءَ کي الوداعون چئي،  
 گورک گهٽو ئي گهايل ٿيو، دلبر کي دانھون ڏئي.



## ایلان کردی کے نام



انسانیت ساحل پر سسک رہی ہے  
 اور سمندر کی تنگی ریت پر مر رہی ہے  
 وہ بچہ جو وقت سے پہلے ڈوب گیا  
 زندگی سے جیسے روٹھ گیا  
 اپنے بچوں کو کیسے بہلاؤ گے؟  
 کیا ریت کے آنسوؤں سے بہلاؤ گے؟!  
 وہ بچہ جو ابن آدم کی اولاد تھا  
 وہ بچہ جسکو سمندر بھی نہ نگل سکا  
 وہ بچہ جو دنیا کو، امن کا پیغام بھی ہے

وہ بچہ جو بارود بھی ہے  
 وہ بچہ جو اندھیری رات میں  
 جگنو کی طرح  
 وہ بچہ جو ماں اور کشتی سمیت ڈوب گیا  
 وہ بچہ جو عالمی ضمیر کو جھنجھوڑ گیا  
 وہ بچہ جو ہار کر بھی جیت گیا!!  
 وہ بچہ جو عرب شہزادوں کی شکست بھی ہے  
 اور وہ بچہ بادشاہت کے تابوت میں  
 آخری کیل بھی ہے  
 وہ بچہ جو بن لادن کا پیغام نہ تھا  
 وہ بچہ جو امن اور زندگی کی تلاش میں ڈوب گیا  
 وہ بچہ جو عرب کی مٹی میں دفن ہو گیا  
 ہاں اس بچے کا قاتل میں بھی ہوں  
 اور اس بچے کے قاتل تم بھی ہو۔

## غزل

میں پورے کا پوپا وچن بیچ دیتا ہوں!  
اپنی قوم کے بچوں کا چمن بیچ دیتا ہوں

بیچنے کی امید میں رات بھر جاگتا رہتا ہوں  
اور صبح کی پہلی کرن بیچ دیتا ہوں

کیا کروں چاند ستارے دور ہیں مجھ سے!  
اس لیے تو سمندر اور قبرستان بیچ دیتا ہوں

طاقت کا سرچشمہ کہاں ہے سوچو؟  
عوام کا روٹی، کپڑا اور مکان بیچ دیتا ہوں

بمبینو نے بنایا مجھ کو بے حس و پیار  
اس لیے تو بینظیر کا کفن بیچ دیتا ہوں۔

## سدا موجود ہوں

شمس تبریز کی طرح  
میرا سورج ملاؤ مجھے  
یا پھر تپتی ریت پر  
نچاؤ رومی کی طرح!  
میں جو منصور ہوں،  
ان الحق کی آواز ہوں،  
رابعہ کاراز ہوں،  
ننگے سرمد کا ساز ہوں  
دارا کے درد میں ڈوبا رہا  
عشق سے کبھی روٹھا نہیں،  
ملنے کی آس میں ٹوٹا نہیں  
میں جو سدا موجود ہوں  
جنگل میں گوتم کی طرح  
اور سیہون میں قلندر کی طرح  
صدیوں سے میں سویا نہیں!  
جدائی میں کبھی رویا نہیں!

## ہر گھر سے بھٹونکے گا

ہر گھر سے بھٹونکے گا  
پنجاب سے بھٹونکل گیا  
اب سندھ سے بھٹونکے گا  
ضیاء کا خواب پورا ہوا  
اب پی پی پی کا جنازہ نکلے گا  
سندھ تو تو نے تیج دیا  
اب قبروں کو بھی بیچے گا  
قتل تو تو نے کئی کئے  
بی بی کا قاتل بھی کہلائے گا  
زرداری سے تو زردار بنا  
اب سندھ کو کیا بہلائے گا۔

مظفر جي شاعريءَ ۾ منافق، ڪوڙي، راشي، غدار ۽ دانش جا ڏهل وڄائي پاڻ کي وڪري لاءِ پيش ڪندڙ دانشور ۽ شاعر، محروم ماڻهن جي اڻاهه غريبت، آگاهڙي انگ ۽ بي وسيءَ جي مارڪيٽنگ ڪري فنڊ وٺي هڙپ ڪندڙن ۽ عورت زاد جي نقلي نمائندن لاءِ هيڪاندي ڏڪار آهي. اُن ڏڪار، ان جي اظهار جي نتيجي ۾ مليل تنهائيءَ ۽ ڪجهه به تبديل نه ڪري سگهڻ جي ادراڪ جي نتيجي ۾ پيدا ٿيندڙ بي وسيءَ، انهن تنهي عنصرن گڏجي کيس لڳ ڀڳ مجذوب بڻائي ڇڏيو آهي.

مظفر جي شاعريءَ ۾ توهان کي "زردار" متعلق ٻه نظم پڙهڻ لاءِ ملندا، جيئن مظفر ان ڪردار کي Portray ڪري ٿو، اُن کي ڏسي مون کي انگريز ناول نگار انتوني ٽرولوپ (Anthony Trollope) جو ناول "The Way We Live Now" (اسان جيئن هاڻي جيئون پيا) ياد اچي ٿو. اُن ناول جي ڪردار آگسٽس ميلموتي ۽ مظفر جي ڪردار "زردار" ۾ حيرت انگيز هڪجهڙايون آهن. آگسٽس ميلموتي هڪ بي انتها امير ڪبير شيطان ۽ ڪميٽي شهري بدمعاش جو نالو آهي جنهن کي انگريزي فڪشن جو ناقابل فراموش راکشس ليکيو وڃي ٿو. ميلموتي هڪ مغرور، بي رحم، ڪرپٽ ۽ ايترو ته امير ۽ بااثر هيو جو سندس مڃڻ هو ته هُو سياسي اثر رسوخ سميت هر شيءِ خريد ڪري سگهي ٿو.

## ارشاد ڪاظمي

ويجهي ماضيءَ ۾ مون کي پنهنجي چوڌاري مظفر چانڊڻي جهڙو اهڙو ڪو ٻه ماڻهو نظر نه آيو آهي جنهن پنهنجي دوستين، دشمنين، محبتن ۽ نفرتن جو محور "سنڌ دوستي ۽ سنڌ دشمنيءَ" کي بڻايو هجي. ماضيءَ جي عظيم رهبرن کان وٺي اڄوڪن انقلابين تائين ۽ ڪمال جي ليکڪن کان وٺي جلال جي مقرر تائين، سنڌ جي ڪيترن ئي وڏن نالن ۽ ڪردارن "ذاتي دوستي" يا "خانداني تعلقات" جو بهانو بڻائي وقت جي حاڪمن ۽ حڪومتن کان وڏا وڏا ذاتي ۽ مالي فائدا حاصل ڪيا آهن پر مظفر چانڊڻي 2012ع واري ٻئي مڪاني نظام خلاف اديبن ۽ شاعرن جي تحريڪ جي سرواڻيءَ دوران پنهنجي دوستن جي ان سڄي لسٽ کي ليڪ ڏئي ڇڏي، جيڪي سڌي، اڻسڌي يا ابتي طرح پ پ سرڪار ۽ ان جي ٻئي مڪاني نظام جا حامي هئا.

سنڌ ۾ لکڻ، ڳائڻ ۽ ڳالهائڻ جي ماهرن، مشاقرن، ڪاريگرن توڙي بازيگرن جي ڪا ڪوٽ نه آهي، نه ئي وري لهاڙين ۽ جڳڙين جي ڪا ڪمي آهي پر ذهني چٽائيءَ وارن انهن باڪردار ۽ باضمير ماڻهن جي نگاهي ۾ ڪوٽ آهي جيڪي مظفر چانڊڻي وانگي سنڌ جي مظلوم ماڻهن سان هر ڏک، ٻڪ، ر، سِير، اوندهه توڙي اندوهڪار (انڌڪار) ۾ ايئن ئي گڏ هجن، جيئن پٽائيءَ بيان ڪين ٿا:

"يا ته ڪنڌيءَ ڪن - يا سان - سِير ۾."

منظور سولنگي

## The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ”اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻِڪَ ”لڙهندڙ نسل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:

اندي ماءُ جڙيندي آهي اوندا سوندا ٻارَ  
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻَرنڊڙ، چُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪَندڙ، پاڙي، ڪاڻو، پاڇوڪڙ، ڪاوڙيل ۽ وڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سگهجي ٿو، پر اسان انهن سڀني وچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪڍي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ٺاهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهڻ ۽ هِڪَ ٻئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻڻ جي آس رکون ٿا.

پڙهندڙ نسل (پن) ڪا به تنظيم ناهي. اُن جو ڪو به صدر، عهديدار يا پايو وجهندڙ نه آهي. جيڪڏهن ڪو به شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو ته پڪ ڄاڻو ته اهو ڪوڙو آهي. نه ئي وري پن جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو ته پڪ ڄاڻو ته اهو به ڪوڙو آهي.

جهڙيءَ طرح وڻن جا پَن ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ نسل وارا پَن به مختلف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اداس ۽ پڙهندڙ، ڀرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وڙهندڙ ۽ پڙهندڙ به ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَن ڪا خصوصي ۽ تالي لڳل ڪلب Exclusive Club نه آهي.

ڪوشش اها هوندي ته پَن جا سڀ ڪم ڪار سهڪاري ۽ رضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي ته ڪي ڪم اجرتي بنيادن تي به ٿين. اهڙي حالت ۾ پَن پاڻ هڪٻئي جي مدد ڪرڻ جي اصول هيٺ ڏي وٺ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَن پاران ڪتابن کي ڊجيٽائيز digitize ڪرڻ جي عمل مان ڪو به مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نه ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊجيٽائيز ڪرڻ کان پوءِ اهم مرحلو ورهائڻ distribution جو ٿيندو. اهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو ته ڀلي ڪمائي، رڳو پَن سان اُن جو ڪو به لاڳاپو نه هوندو.

پَن کي کليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي ته هو وَس پٽاندڙ وڌ کان وڌ ڪتاب خريد ڪري ڪتابن جي ليڱڪن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي همٿائين. پر ساڳئي وقت علم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪنهن به رڪاوٽ کي نه مڃين.



شيخ آياز علم، ڄاڻ، سمجھ ۽ ڏاهپ کي گيت، بيت، سٽ، پُڪارَ سان  
تَشْبِيه ڏيندي انهن سڀني کي بَمَن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو  
آهي. اياز چوي ٿو ته:

گيتَ به ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪرڻ ٿا.

.....

ڄڻ ڄڻ ڄاڙ وڌي ٿي جڳ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ چُپن ٿا؛  
ريٽيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موٽي منجهه پهراڙ چُپن ٿا؛

.....

ڪالهه هُيا جي سُرخ ڪُڻن جيئن، اڄڪلهه نيلا پيلا آهن؛  
گيتَ به ڄڻ گوريلا آهن.....

.....

هي بيت اُٿي، هي بَمَ - گولو،

جيڪي به ڪُٽين، جيڪي به ڪُٽين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نه آ، هي بيتُ به بَمَ جو ساٿي آ،  
جنهن رڻ ۾ رات ڪيا راڙا، تنهن هڏ ۽ چَمَ جو ساٿي آ -

ان حساب سان اڻڄاڻائي کي پاڻ تي اهو سوچي مڙهڻ ته ”هاڻي ويڙهه ۽  
عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نه وڃايو“ نادانيءَ جي نشاني  
آهي.

پَنَ جو پڙهڻ عام ڪتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نصابي ڪتابن تائين  
محدود نه هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج  
۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڍي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي  
پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نصابي ڪتابن  
سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين

ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نسل جا پڻ سڀني کي چو، چالاءِ ۽ ڪينئن جهڙن سوالن کي هر بيان تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جواب ڳولڻ کي نه رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اڻٽر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان به پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي ان سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون پاڪي پائي چيو ته ”منهنجا پاءُ  
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پڻ پڻ جو پڙلاءُ.“  
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)